

Türkiye Cumhuriyeti
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Anabilim Dalı

ROMA DÖNEMİ KONUT MİMARİSİNDE AVLU KULLANIMI VE
KÜLTÜREL KİMLİK İLİŞKİSİ: EPHEOS, PRIENE, APHRODİSİAS,
KREMNA, SİA, ZEUGMA ÖRNEKLERİ İŞİĞİNDA

Nadire ASLAN

Yüksek Lisans Tezi

ANKARA, 2019

ROMA DÖNEMİ KONUT MİMARİSİNDE AVLU KULLANIMI VE
KÜLTÜREL KİMLİK İLİŞKİSİ: EPHEOS, PRİENE, APHRODİSİAS,
KREMNA, SİA, ZEUGMA ÖRNEKLERİ İŞİĞİNDA

Nadire ASLAN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Anabilim Dalı

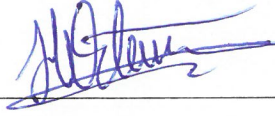
Yüksek Lisans Tezi

ANKARA, 2019

KABUL VE ONAY

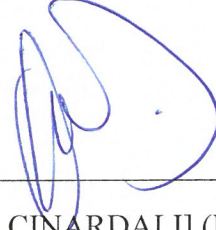
Nadire Aslan tarafından hazırlanan “Roma Dönemi Konut Mimarisinde Avlu Kullanımı ve Kültürel Kimlik İlişkisi: Ephesos, Priene, Aphrodisias, Kremna, Sia, Zeugma Örnekleri Işığında” başlıklı bu çalışma, 18.09.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

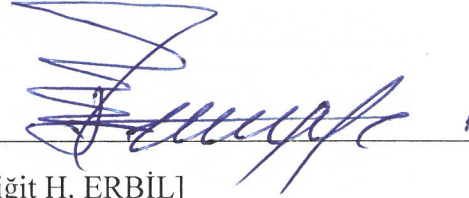
[Doç. Dr. S. Hakan Öztaner] (Başkan)

[İ m z a]

[Dr. Öğr. Üyesi Nazlı ÇINARDALI] (Danışman)

[İ m z a]

[Doç. Dr. Yiğit H. ERBİL]

[İ m z a]

[]

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

26 / 09 / 2019

[İmza]

[Nadire Aslan]

¹ “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Dr. Öğr. Üyesi Nazlı ÇINARDALI** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığımı beyan ederim.

[İmza]

[Nadire Aslan]

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tez çalışmamda sağlamış olduğu tüm destekleri ve danışmanlığını üstlendiği için saygıdeğer hocam Dr. Öğretim Üyesi Nazlı Çınardalı'na çok teşekkür ederim. Hacettepe Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü başkanı Prof. Dr. Sevinç Günel başta olmak üzere tüm bölüm hocalarıma da ayrıca teşekkür ederim.

Ankara Üniversitesi, Klasik Arkeoloji Bölümü'nden Doç. Dr. Hakan Öztaner'e tez konusunu seçmemde yardım sağladığı ve lisans dönemimden itibaren desteklerini esirgemediği için çok teşekkür ederim. Ankara Üniversitesi Klasik Arkeoloji Bölümü hocalarıma lisans dönemimde ve sonrasında vermiş oldukları eğitim ve destekler için ayrıca teşekkür ederim.

Tez konusu kapsamını oluşturmamda değerli bilgilerini paylaşan ve desteklerini esirgemeyen saygıdeğer Prof. Dr. Stephen Mitchell'e çok teşekkür ederim. Yine tezin kapsamını oluşturmamda, Ephesos konutları ve Pisidia Bölgesi üzerine çalışmalar yapmış olan Dr. Ahmet Çinici'ye özverili değerlendirmeleri için büyük bir minnettarlıkla teşekkür ederim.

Literatür çalışmamda kaynaklara ulaşımımı sağlayan İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'ne ve tüm kütüphane çalışanlarına, *Die Österreichische Akademie der Wissenschaften*'a ve çalışanlarına, British School at Athens ve buradaki kaynaklara erişimimi sağlayan Hakan Tahran'a ve New York Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'ne ait bir kaynağa erişim sağlamama yardımcı olan Marsh Moira Lorraine'e teşekkür ederim.

Tez sürecinde yardımlarını esirgemeyen sevgili arkadaşlarım Arkeolog Elif Şahin'e, Arkeolog Özlem Karaharman'a ve Mimar Ezgi Atçakan'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca maddi ve manevi tüm destekleri için sevgili aileme de çok teşekkür ederim.

ÖZET

[ASLAN, Nadire]. *[Roma Dönemi Konut Mimarisinde Avlu Kullanımı ve Kültürel Kimlik İlişkisi: Ephesos, Priene, Aphrodisias, Kremna, Sia, Zeugma Örnekleri Işığında]*, [Yüksek Lisans Tezi], Ankara, [2019].

Toplumunu oluşturan bireylerin aidiyet gösterdiği etnik kimlik o toplumun kültürünü oluşturan temel öğelerden biridir. Toplumların gelişimini ve kültürel yönelimlerini anlamak için epigrafik ve arkeolojik verilerin bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir. Son dönem araştırmaları göstermiştir ki mimari kalıntılar bir toplumun kültürü hakkında epigrafik veriler ve antik kaynakların anlatımları kadar işlevsel veriler sunmaktadır. Mimari yapıların kültür materyali olarak değerlendirilmesine yönelik yaklaşımlar konut mimarisinin bu anlamda özel bir yere konumlandırılmasını sağlamıştır. Bu bağlamda önceki çalışmalarda sosyal olarak sadece aile ve günlük yaşantıyı yansıttığı düşünülen konut mimarisinin aslında toplumsal kültür kavramı ile yakından bağlantılı olduğu görülmüştür.

Yeni dönem arkeolojik yaklaşımlar kültürel kimlik ve bunun dayandığı temelleri araştırırken önceden kabul görmüş terminolojik tanımları yeniden değerlendirmeye yönelmiştir. Bunun sonucunda, Roma İmparatorluğu ve imparatorluğun farklı coğrafyalarda kurduğu sosyo-politik yapılanmanın tek yönlü bir kültür emperyalizminden öte, hükmeden ve hükmedilen arasında karşılıklı bir kültür etkileşimine neden olduğuna dair görüş kabul görmeye başlamıştır.

Bu çalışmada Roma İmparatorluğu'nun yerel kültüre etkisi ve yerel kültüre ait toplumsal kimlik kavramının Roma etkisinde nasıl şekillendiği Anadolu'daki Geç Cumhuriyet ve Erken İmparatorluk Dönemi konut örnekleri temel alınarak irdelenmiştir. Roma'ya özgü olan yapıların anlaşılması için önce İtalya'daki konut örnekleri incelenmiştir. Bu incelemede üst sınıfa ait konut örnekleri ele alınarak "Romalılık" kavramının konut mimarisine yansımaları anlaşılmaya çalışılmış, konutun

bir kültür ifadesi olarak ne gibi veriler sunabileceği değerlendirilmiştir. Bu çalışma Roma İmparatorluğu'nda yer alan Batı Anadolu'dan Aphrodisias, Ephesos, Priene kentleri, Anadolu'nun güneyinden Kremna ve Sia kentleri ve Güneydoğu Anadolu'dan bir sınır yerleşkesi olan Zeugma kenti seçilerek, bu kentlerdeki konut mimarisi üzerinden incelemeler yapılmıştır. Bu kentlerde yer alan farklı konut mimarisi özellikleri gösteren Roma etkisine yoğun bir şekilde maruz kalmış Aphrodisias, Ephesos, Kremna, Zeugma kentleri ve Roma kültüründen daha az etkilendiği düşünülen Sia ve Priene kentleri, soyut olan kültürel kimlik, kültürel etkileşim gibi kavramların somut örneklerini göstermek amacıyla incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler:

Roma, Konut, Kültürel Kimlik, Akültürasyon, enkültürasyon, Aphrodisias, Ephesos, Priene, Kremna, Sia, Zeugma

ABSTRACT

[ASLAN, Nadire]. *[The Relationship Between Courtyard and Cultural Identity in Roman Domestic Architecture: In The Light of Ephesus, Priene, Aphrodisias, Kremna, Sia, Zeugma]*, [Master Thesis], Ankara, [2019].

Individuals who constitute the society and the ethnic identity to which they feel a sense of belonging are the fundamental elements of that society's culture. In order to be able to understand the development and cultural orientation of a past society, all epigraphic and archeological data should be considered. Recent studies demonstrate that architectural evidence has the potential to contribute to the understanding of the culture of a society as much as the epigraphic data and ancient resources. The approach that views architectural remains as cultural material puts domestic architecture in a particular position. In this context, domestic architecture, which previously has been considered to be reflecting only the family and daily life, is now perceived to be closely related to the concept of societal culture.

Recent approaches in archeology tend to reconsider the preconceived terminology while researching cultural identity and the foundations of it. As a result of this, the Roman Empire and the socio-politic structure it established in different geographies came to be seen as a mutual cultural interaction between the ruler and the ruled, rather than a one-way cultural imperialism.

In this study, the influence of the Roman Empire on the local culture and how the concept of social identity of the local culture was shaped under the influence of Rome is examined on the basis of Late Republic and Early Imperial Period domestic examples in Anatolia. For this study, Italian domestic examples have been reviewed in order to understand the Roman domestic architecture. Residences of upper classes are evaluated as an expression of 'Romanness' and how housing could provide insights as an expression of culture. In this respect, the cities of Aphrodisias, Ephesos and Priene in

Western Anatolia, the cities of Kremna and Sia in the south of Anatolia and the city of Zeugma which is a border settlement in the Southeast are selected as examples of the regions under the influence of the Roman Empire. Cities of Aphrodisias, Ephesos Cremna, and Zeugma which were subject to Roman influence quite intensely, Priene and Sia which were relatively less affected have been evaluated to point out concrete examples of abstract concepts such as cultural identity and cultural interaction.

Key Words:

Roman, Housing, Cultural Identity, Acculturation, Enculturation, Aphrodisias, Ephesos, Priene, Cremna, Sia, Zeugma

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
HARİTALAR LİSTESİ	xii
LEVHALAR LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1
1. ROMA’NIN YAYILIM POLİTİKASI VE YAPILANMASI HAKKINDA TERMİNOLOJİK YAKLAŞIMLAR VE KÜLTÜREL KİMLİK İFADESİNİN KULLANIMI	6
2. KÜLTÜR MATERYALİ OLARAK KONUT ANLAYIŞI	14
2.1. ARKEOLOJİK VERİLERE GÖRE KÜLTÜR KAVRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ	15
3. YUNAN VE ROMA DÜNYASINDA KONUT VE GELİŞİMİ	19
3.1. TARİHSEL SÜREÇTE ANADOLU KONUTLARINA GENEL BİR BAKIŞ	19
3.2. KLASİK DÖNEM SİYASAL YAPILANMASI İÇİNDE KONUT VE GELİŞİMİ	23
3.3. HELLENİSTİK DÖNEM SİYASAL YAPILANMASI İÇİNDE KONUT VE GELİŞİMİ	27

3.4. ROMA DÖNEMİ KONUT MİMARİSİ VE TİPOLOJİSİNE AİT İKİ ANA ÖRNEK	29
3.4.1. <i>Atrium</i> Tipi Konutlar	33
3.4.2. <i>Peristyl</i> Tipi Konutlar	40
3.5. KÜLTÜREL KİMLİK MATERYALİ OLARAK KONUTLARDA KULLANILAN DEKORATİF UNSURLAR	44
3.6. ROMA DÖNEMİ AVLULU KONUT MİMARİSİNDE YUNAN VE ROMA ETKİLEŞİMİNE DAİR ÖRNEKLER	46
4. ANADOLU ROMA EYALETLERİNDE YER ALAN SEÇİLMİŞ AVLULU KONUT ÖRNEKLERİ	49
4.1. EPHESSOS	49
4.2. PRIENE	53
4.3. APHRODİSİAS	55
4.4. KREMNA	58
4.5. SİA	62
4.6. ZEUGMA	64
5. DEĞERLENDİRME	69
5.1. AVLULU KONUT MİMARİSİNİN SOSYAL YAŞANTIYA ETKİSİ	69
5.2. ANADOLU ROMA KENTLERİNDE İNCELENEN AVLULU KONUT MİMARİSİ VE KÜLTÜREL KİMLİK BAĞLAMI	71
SONUÇ	76
KAYNAKÇA	82
HARİTALAR	99
LEVHALAR	102
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU	148
EK 2. ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU	149

KISALTMALAR

ActaALovMono	Acta Archaeologica Lovaniensia Monographiae
AST	Araştırma Sonuçları Toplantısı
bkz.	Bakınız
b.s.	Baskı
cm	Santimetre
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
Fig.	Figür
Har.	Harita
IMR	International Migration Review
JRA	Journal of American Archaeology
Lev.	Levha
m ²	Metre kare
Suppl.	Supplement
yy	Yüzyıl
vd.	Ve diğerleri

HARİTALAR LİSTESİ

- Har. 1** Mattingly, 2011, Fig. 1.1, s. 8, Roma İmparatorluğu'nun yayılımını gösteren harita.
- Har. 2** Ephesos, Aphrodisias, Priene, Kremna, Sia ve Zeugma kentlerinin konumunu gösteren harita. (Düzenleme tarafımdan yapılmıştır).

LEVHALAR LİSTESİ

- Lev. 1 a** Gönül, 2011, Figür 2, s. 63. Çifte Megaron ve canlandırması, Symrna.
- Lev. 1 b** Gönül, 2011, Figür 1, s. 62. Priene, Prostat Ev ve Olynthus pastas ev örneği
- Lev. 2** Gönül, 2018, Figür 14, S. 64. Olynthus, VIII Ve VII Blok- İnsula, Sarı Renk-Andron, Kırmızı Renk- Andron işlevi gören ön girişli ve döşemeli odaları göstermektedir.
- Lev. 3** Hoepfner, W. Ve Schwandner, 1994, Abb. 64, S. 87. İnsula içinde yer alan tip evlerin izometrik rekonstrüksiyonu.
- Lev. 4 a-b** Graham, 1966, Fig. 32, 39, s. 11,12 Pella, Pastas Peristyl konut ve Priene prostat, peristyl konut.
- Lev. 5 a** Nevet, 2012, Fig 6.5, s. 222. Pella, Dioynsos Evi. **Lev. 5 b** Aldrete, 2004, Fig. 6.3, s. 79. Ostia, İnsula rekonstrüksiyon.
- Lev. 6 a** Aldrete, 2004, Fig. 6. 1, s. 76. Tipik Atriumlu konut planı.
- Lev. 6 b** Papaioannau, 2007, Fig. 1, s. 107. Tipik Atriumlu konut planı ve rekonstrüksiyonu.
- Lev.7 a** Connolly, 1990, s. 34. Herculaneum, Samnite Evi, Tablinum rekonstrüksiyonu.
- Lev. 7 b** Connolly, 1990, s. 48. Valerius Rufus Evi (arka kısım) hamam kompleksi.
- Lev. 8 a-b** Connolly, 1990, s. 27. Erken Dönem Atrium Tipi konut planı ve rekonstrüksiyonu. A: Atrium, C: Cubiculum, H: Hortus, T: Tablinum, X: Ala.
- Lev. 9 a** Connolly, 1990, s. 27. Peristylin sonradan eklendiği Geç Dönem Konut örneği. A: Atrium, C: Cubiculum, H: Hortus, P: Peristyl, T: Tablinum, X: Ala.

- Lev. 9 b** Connolly, 1990, s. 27. Pompeii Faun Evi, Bölge VI, İnsula 12, İki Atrium ve İki Peristyle sahip konut örneği, A: Atrium, C: Cubiculum, H: Hortus, P: Peristyl, T: Tablinum, X: Alae.
- Lev. 10 a** Vicente, 2014, Fig. 1, s. 1014. A: Roma, Yüksek İmparatorluk Dönemi eksensel peristyl konut düzenlemesi, B: Merkezi konut planlı Yunan evi örneği, Atina. xiii
- Lev. 10 b** Meyer, 1999, Fig.3, s. 105. Eksensel konut planı örnekleri A; İtalya, Casa De Los Pajoros, B; Volubilis, Maison A L'ouest Du Palais Gouverneur, C; Volubilis, Maison De Flavius Germanus, D; Merida, Casa Del Anfiteatron.
- Lev. 11** Geroge, 2004, Plan 1, s. 9. Pompeii, Labirent Evi.
- Lev. 12 a** Zarmaokopi, 2010, Fig. 10, s. 631. Papyri Villası kuşbakışı rekonstrüksiyon.
- Lev. 12 b** Pappalardo, 2009, s.21. Pompeii, Faun Evi, İssos Savaşı Mozaiği.
- Lev. 13** Conolly, 1990, s. 29. Pompeii, duvar resimleri stil örnekleri.
- Lev. 14** Conolly, 1990, S. 32, 38, 39, 40, 43 . Pompeii, duvar resimleri ve canlandırma örnekleri.
- Lev. 15 a** Papaianou, 2007, Fig. 26a, 26b, s. 111. Mieza, Atriumlu konut planı ve detay görünüm
- Lev. 15 b** Papaianou, 2007, Fig. 27, 28 s. 111. 2. Mieza Atriumlu konut Opus Signinum kaplama.
- Lev. 16** Papaianou, 2007, Fig. 21, s. 112. Herculaneum, Casa Della Fullonica.
- Lev. 17 a** Papaianou, 2007, Fig. 38.2, s. 353. Sparta, Salare-Kephalopoulou, mozaik kaplamalı atrium canlandırması.
- Lev. 17 b** Papaianou, 2007, Fig. 38.3, s. 355. Korinth, Villa Anaplago.

- Lev. 18** Zimmermann ve Ladstatter, 2011, Fig 64b, s. 51. Ephesos, Erken İmparatorluk Dönemi Yamaç Ev 2 Konut Planı.
- Lev.19 a** Rathmayr, 2010Abb 2, s. 226. Ephesos, Yamaç Ev 2, Konut Birimi 2.
- Lev. 19 b** Zimmerman ve Ladstatter, 2011, Fig 66, s. 52. Ephesos, Konut Birimi 2, Kahraman Rölyefi.
- Lev. 20** Zimmerman ve Ladstatter, 2011, Fig. 9, s. 70. Konut Birimi 6.
- Lev. 21** Rathmayr, 2010, Abb. 5, s. 227. Ephesos, Konut Birimi 6, Oda 36.
- Lev. 22** Rathmayr, 2010, Abb. 6, s. 228. Ephesos, Yamaç Ev 1 Planı.
- Lev. 23 a** Rathmayr, 2010, Abb. 8, s. 229. Ephesos, Freudenhaus Planı.
- Lev. 24 a** Zimmerman ve Ladstatter, 2011, Fig 92, s. 66. Ephesos, Konut Birimi 4 dekoratif havuzlu peristyle ait rekonstrüksiyon
- Lev. 24 b** Zimmerman ve Ladstatter, 2011, Fig. 80, s.61, Ephesos, Konut Birimi 2, Peristyl Avlu (SR 22/23) *Thiasos* mozaïği.
- Lev. 25** Ferla, 2005, s. 181. Priene Kent Planı.
- Lev. 26 a** Ferla, 2005, s. 193. Priene Konut 13 ile Konut 18'i Gösteren Plan. Koyu çizgiler MÖ 4. yüzyılı açık çizgiler MÖ 2. yüzyılı Geç Hellenistik veya Erken İmparatorluk Dönemi'ni göstermektedir.
- Lev. 26 b** Ferla, 2005, s. 195. Priene 33 No'lu Konut. 1: Konuta Giriş, 2: Avlu, 3: Oikos.
- Lev. 27** Berenfeld, 2009, Fig. 1, s. 204. Aphrodisias Kent Planı.
- Lev. 28 a** Smith ve Ratte, 1998, s. 231. Aphrodisias, Kuzey Temenos Evi Planı.
- Lev. 28 b** Berenfeld, 2009, Fig. 2, s. 205, Aphrodisias, Triconch Evi.

- Lev. 29 a** Berenfeld, 2009, Fig. 4, s. 208, Aphrodisias, Triconch Evi, Hellenistik/Erken İmparatorluk Dönemi'ne ait planı.
- Lev. 29 b** Berenfeld, 2009, Fig. 5, s. 209, Aphrodisias, Triconch Evi MS 3. ve 4. yy planı.
- Lev. 30** Lockey 2010 s. 333, Pl 1 Aphrodisias, Atriumlu Konut Planı
- Lev. 31** Mitchell, 1995, s. 17, Fig. 4, Kremna Kent Planı.
- Lev. 32** Mitchell, 1995, Fig. 42, s. 165. Kremna kenti batı konut alanı, İnsula 2, 3 ve 4.
- Lev. 33** Cooley ve Cooley, 2004, Fig. 1.3, s. 19, Pompeii, Faun Evi Plan; A: Dükkanlar, B: Vestibulum, C: Fauces, D: Cubiculum, E: Atrium, F: Impluvium, G: Ala, H: Triclinium, J: Tablinum, K: Peristyle, L: Alexander Mosaic, M: Arka kapı, N: Mutfak, P: Tepidarium, Q: Caldarium, R: Latrine, S: Stable (Ahrır).
- Lev. 34 a-b** Mitchell, 1995, Fig. 43, s. 166. Kremna, Konut 2: Geniş Ev, Atrium ve Kilise C.
- Lev. 35** Mitchell, 1995, Fig. 45. s. 169. Kremna, Konut 4: İnsula 7 ve 12'ye ait detay görünüm.
- Lev. 36** Mitchell, 1995, Fig. 46, s. 172. Kremna, Kuzey Yamaç Peristyl Konut.
- Lev. 37** Sia Kent Planı, Stephen Mitchell arşivi.
- Lev. 38 a** Robinson, 2002, Fig. 12, Sia teritoryumu, Çakıraz, Birinci Konut Grubu.
- Lev. 38 b** Robinson, 2002, Fig. 13, Sia teritoryumu Çakıraz, İkinci Konut Grubu.
- Lev. 39** Robinson, 2002, Plate 53, Sia On2 Evi güneybatı köşeden görünüm.
- Lev. 40** Görkay, 2017, Resim 2, s. 174. Zeugma Kent Planı.

- Lev. 41** Tobin, 2013, Plate 10. Zeugma kenti, Açma 2 Plan.
- Lev. 42** Tobin, 2013, Plate 77. Zeugma kenti, Açma 11 Plan.
- Lev. 43** Tobin, 2013, Plate 117, Zeugma kenti, Açma 13 plan.
- Lev. 44** Önal, 2009, Plan 1, s. 55, Zeugma kenti, Danae Evi Planı.
- Lev. 45 a** Önal, 2009, Resim 9, s. 64. Zeugma kenti, Danae Diktys Mozaïği.
- Lev. 45 b** Görkay, 2017, Figure 2, s. 187. Zeugma kenti, Poseidon ve Euphrates Evleri'ne ait planlar ve iki konuta ait plan.

GİRİŞ

Konu ve Kapsam

Kültürel kimlik kavramı arkeologlar ve tarihçiler için son dönemlerde öne çıkan tartışma konularından biri olmuştur (Laurence and Berry, 1998; Webster and Cooper 1996; Dench 1995). Bu tartışmalar sonucu yeni yaklaşımlar, toplumu şekilendiren dinamikler içinde o toplumun aidiyet duyduğu ya da benimsediği farklı kültürel yapıların ve bunların toplumlarca nasıl işlendiğinin anlaşılabilmesi için mimari kalıntıları kültür kapsamında ele almaya başlamıştır. Buradan yola çıkılarak bu çalışmada genel olarak aile ile ilişkilendirilen konut kavramının toplumsal ve toplumlararası bir kültür materyali olarak nasıl değerlendirilmesi gerektiği sorusu sorulacak ve konu Roma Dönemi'ne ait örnekler üzerinden ele alınacaktır. Bu kapsamda bu çalışma, Roma konut gelişimi ve Anadolu-Roma etkileşiminin izlendiği Geç Cumhuriyet (MÖ 147-30) ve Erken İmparatorluk (MÖ 30- MS 68) Dönemi'ne özellikle odaklanmaktadır.

Anadolu ile Roma etkileşimine örnek olarak Batı Anadolu'da İonia Bölgesi'nde yer alan Ephesos ve Priene, Karia Bölgesi'nde yer alan Aphrodisias, Güney Anadolu'da Pisidia Bölgesi'nde yer alan Kremna ve Sia kentleri ve Güney Doğu Anadolu'dan Zeugma kenti incelenmiştir.

Geçmişteki bir toplumun kültürel yapısını incelerken antik kaynaklar ve mimari yapıların verdiği bilgilerin bütüncül bir bakış açısıyla incelenmesi, mimari yapıların sosyo-kültürel bir materyal olarak önem kazanmasına neden olmuştur (Allison, 2001). Bu yaklaşım sonucunda araştırmacılar tarafından Roma konutlarını mimari olarak standart bir tanım üzerinden açıklama eğiliminin terk edilmesi, Roma yönetimi altındaki bölgelerde konut

yapılanmasının bölgesel ve kendine özgü dinamiklerle değerlendirmesini sağlamıştır (Hales, 2003; Papaioannou, 2010).

Farklı konut tipleri toplumlara ait pek çok farklı sınıfsal, sosyal ve ekonomik veri sunmaktadır, ancak Roma'nın sosyal, siyasal ve ekonomik yapılanması ele alındığında elit-varlıklı kesimin yaşantısının bu yapılanmayı temel olarak şekillendirdiği düşünülmektedir (Wallace-Hadrill, 2015, s. 186). Dolayısıyla Roma kültürünü anlamak için zengin ya da aristokrat kesime ait konutlar aracılığı ile elde edinilen bilgiler kültürel kimlik kavramı ve toplumsal yapılanma ile temelden bağlantılı görülmektedir (Wallace-Hadrill, 1988; 1992; 1994). Bu nedenle bu tez çalışmasının temel ögesi olan kültürel kimlik kavramı zengin ve elit kesime ait konutlar üzerinden ele alınacaktır.

Roma'nın hâkimiyeti ile birlikte değişen sosyal ve ekonomik yapılanmanın varlıklı kimselerin özel ve kamusal yaşantısına nasıl etki ettiğini anlamak adına kültürel kimlik ve kültürel etkileşim kavramları özellikle konut bağlamında incelenmiştir. Bu noktada konutların kamusal binalar gibi merkezi bir güç tarafından değil bireylerin yönelimlerine göre inşa edilmesi konutu kültürel etkileşimin anlaşılması için faydalı bir araç yapmaktadır.

Tarihi boyunca coğrafi avantajı sebebiyle kendi kimliğini büyük ölçüde koruyan Pisidia Bölgesi aynı zamanda Roma'nın kendi politikası doğrultusunda dönüştürmek için büyük çabalar harcadığı bir bölgedir (Özsait, 1985; Mitchell, 1995). Bu nedenle yerel, Yunan ve Roma etkileşimine örnek olabilecek iki kent bu bölgeden seçilmiştir. Köklü bir Yunan geleneğinden gelen ve Batı Anadolu'dan seçilen örnekler ise özellikle Yunan geleneğine ait konutların Roma'ya ait özelliklere adaptosyonunu göstermesi açısından çalışmaya dâhil edilmiştir.

Kremna, Roma egemenliğinde kolonize edilmiş bir kenttir. Aphrodisias ve Ephesos ise Roma için önem taşıyan büyük iki metropoldür. Kent çalışmalarında konut araştırmalarına sınırlı bir şekilde yer verildiği için pek çok Roma İmparatorluk kenti gibi seçilen kentlere ait konutlar, hem ticari ve ekonomik kullanımına yönelik hem de yerleşim bölgeleri arasındaki statü farkı açısından elit ayrımına dair sınırlı veriler sunmaktadır. Bununla beraber bu kentlerin seçkinlerine ait konutlar tıpkı kamusal yapılar gibi göze çarpar şekilde inşa edilmiş ve daha düşük gelirli konut sakinlerinden keskin biçimde ayrılan veriler sağlamaktadır.

Orta ölçekli bir kent olan ve Pisidia Bölgesi içinde yer alan Sia kenti Roma yönetimi altında varlığını sürdürmüştür ve yüzey araştırmaları sonucunda kentin genel konut yapılanması hakkında yeterli bilgi elde edilmiştir (Robinson, 2002). Benzer şekilde İonia Bölgesi'nde yer alan Priene kenti konut çalışmaları bakımından zengin veriler sunmaktadır. Roma'nın siyasal etkisinde bulunan ancak kendi içinde farklı gelenek ve yapılanmaya sahip kentler çalışmanın kapsamında değerlendirilmiştir. Bu kentlere ait konutların sunduğu mimari ve sosyal doku birarada ele alınmıştır.

Romalıların sınırlarına dâhil ettikleri bölgeleri kendi kültürleri ile domine ederek ele geçirilen bölgelere Roma kimliği kazandırma ve yönetme politikaları gittikleri her yerde kamusal, dini ve özel yapıları dönüştürmelerine neden olmuştur (Haverfield, 1915; Brendel, 1953). Yazılı literatürden mezar mimarisine, dini öğelerden özel konutlara kadar yaşamın her alanında Roma etkisinin hissettirilmesi ile yönetim altına alınan kentlerin bir süre sonra Roma'ya aidiyet hissetmelerini sağlamak, Roma İmparatorluk Dönemi'nin temel politikalarından biri olarak görülmektedir. Ancak pek çok yerde bu Romalılaştırma çabası, yerel halkın bir önce adapte olduğu kültürü sürdürmesiyle ya da kendi kültürü ile yeni gelen Roma kültürünü beraber benimsemesiyle sonuçlanmıştır (Millet, 1990). Bu kültür etkileşimleri konu dâhilinde ve konut kapsamında ele alınarak örnek seçilen kentlerin benimsediği kültürel kimlik yapısı anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda konut kavramı,

yalnızca mimari bir ünite olarak değil, ifade ettiği sosyolojik yapılanma ile birlikte değerlendirilmektedir.

Amaç ve Yöntem

Bu tez çalışması üç ana bölüm altında ele alınacaktır. Birinci bölümde Roma Arkeolojisi alanında 1970’li yıllardan itibaren tartışmalı bir konu olarak incelenen ‘Romanizasyon’ kavramı, terminolojik olarak ve alternatif önerileriyle birlikte ele alınmaktadır. Roma konutunu tanımlamak ve bu tanımın Roma’nın etkileşime girdiği halklar üzerindeki Romalı olma kimliğine dair sağladığı negatif ve pozitif katkıları anlamak çalışmanın başlıca amaçlarından birini oluşturmaktadır. Bu nedenle kavramsal yaklaşımlar değerlendirilerek Roma’nın yayılım politikası üzerine sunulan fikirler bu bölümde derlenmiştir. Yeni yaklaşımlar doğrultusunda çalışma konusu için seçilen kültürel kimlik kavramı derlenen bu bilgiler doğrultusunda açıklanmıştır.

İkinci bölümde Roma’nın izlediği kendi kimliğini yayma politikası ve bu politika ile oluşturulan yapılanma, ‘kültürel kimlik’ kavramı ve konut çerçevesinde incelenmiştir. Öncelikle çalışmanın temel sorusu olan bir kültür materyali olarak konutu anlamak için Roma konutunun tanımı ve işlevi hakkında detaylı bir incelemeye yer verilmektedir. Bu incelemede İtalya’da yer alan Pompeii kenti ve çevresindeki konutlar, Roma’nın temel kültürünü yansıtan mimari yapılanması hakkında iyi korunmuş detaylı veriler sunması ve bunlar üzerine çok sayıda akademik çalışma yayınlanmış olması nedeniyle esas alınacaktır. Bu bölümde yakın dönem kazıları ile açığa çıkarılan Roma konutları ve antik yazarların tanımları çerçevesinde ele alınan tartışmalı konut tanımlarına da yer verilerek Romalı olma bilinci ve Roma konutu arasındaki ilişki değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Aphrodisias, Ephesos, Priene, Sia, Kremna ve Zeugma kentlerine ait veriler şimdiye kadar yapılmış yüzey araştırmaları ve kazı çalışmaları, antik ve modern

literatür taramaları sonucu elde edilen bilgiler doğrultusunda incelenecektir. Genel konut yapılanması ve kavramsal yaklaşımlar anlaşıldıktan sonra bu kentlerde yer alan Roma konutlarının analogisine yer verilmektedir. Konut-sosyal yaşantı ilişkisi, seçilen bölgelerde de etkili olan Hellenistik Dönem kültürüne ve Roma kültürüne ait unsurlar ile bir arada ele alınmaktadır. Büyük ve küçük ölçekteki kent konutlarının Roma hâkimiyeti altındaki yapılanması incelenerek bu bağlamda yerel halkın Romalı olma ideolojisinin ne kadar benimsendiği, aristokrat ve varlıklı kesime ait konutlar üzerinden anlaşılmaya çalışılacaktır.

1. ROMA’NİN YAYILIM POLİTİKASI VE YAPILANMASI HAKKINDA TERMİNOLOJİK YAKLAŞIMLAR VE KÜLTÜREL KİMLİK İFADESİNİN KULLANIMI

Roma Devleti ve İmparatorluğu’nun hâkimiyet kurduğu bölgelerde izlenen politikalar ve bunların tarihsel süreçte bıraktığı etkileri açıklayacak pek çok kavram ortaya atılmıştır. Bu bölümde temel kavramsal yaklaşımlar açıklanarak terminolojik olarak sıkça kullanılan ‘Romanizasyon’ Türkçe’ye “Romalılaştırma”¹ olarak çevrilebilecek terimin kullanım amacı ve kavramsal anlamı açıklanmaya çalışılacak son dönemlerde sıkça kullanılan kültürel kimlik kavramının bu çalışma kapsamında tercih edilme nedenine yer verilecektir.

İlk çalışmalar arasında, 1900’lerde Haverfield, İngiltere örneği üzerinden Roma İmparatorluğu’nun yayılım amacını ve despotizmini iki temel prensipte açıklamıştır (1915, s. 10-11). Birincisi sınırlarını barbarlardan korumak ve kendi içinde barışı sağlamaktır. İkincisi ise gittikleri bölgelere uygarlık götürmektir. Haverfield’in önerdiği kavramda Roma İmparatorluğu, bölgelere (eyaletlerine) politik imtiyazlar sağlayarak, kent yaşamını desteklemiş ve yerel halkı itaat edecek ve asimile edecek şekilde bir yapılanma oluşturmuştur. Bu çerçevede uygulanan iki ana politikayı Romalılaştırma, ‘Romanizasyon’ olarak tanımlamıştır. Bu kavram Roma İmparatorluğu’nun yayılım gösterdiği yerlerdeki bölgesel farklılıkları ve yerel unsurları yok ettiğini ileri sürer niteliktedir (1915, s. 18-19).

Sonrasında Brendel bu kavramı biraz daha geniş bir açıdan değerlendirerek Roma İmparatorluğu’nun farklı kültürleri içine aldığını ve bir Romalı olma etkisi yaratıldığını belirtmiştir (1953, 27-29). 1990 yılında Millett, Haverfield’in çalışmasının yorumu niteliğinde, yeni bulgular üzerinden tekrar bir değerlendirme yayınlamıştır. Bu yayında

¹ Türkçe literatürde bu kavram Romanizasyon ya da Romalaştırma olarak da geçmektedir. Bu çalışmada kelimenin anlamsal olarak ettirgen yapısı göz önünde bulundurularak Türkçe’ye Romalılaştırma olarak çevrilmiştir.

ekonomik ve aristokratik yapılanmayı, yeni bulgular ve görüşler üzerinden tekrar değerlendirmiştir. Sonuç olarak Roma İmparatorluğu'nun kendine ait saf bir Romalı olma kimliğini yerleştirme idealinde olmadığını öne sürmüştür bunun yerine Roma İmparatorluğu'na dâhil edilen toplulukların, kültürel, ekonomik ve sosyal değişimler geçirdiğini açıklamıştır. İmparatorluğun kendi kültürünü ve yerel kültürü sentezlediği bu değişim sürecini 'Romanizasyon' olarak tanımlamıştır (1990, s. 1). Bu yeni tanım pek çok araştırmacı tarafından eleştiri yağmuruna tutulmuştur. Örneğin Keppie, Millett'in bu yayınında okuyucunun sadece emperyalizmin tanımını ve kültürel etkileşim (akültürasyon) ile ilgili bazı yazıların bulabileceğini ileri sürmüştür. Ayrıca çalışmanın kronolojik olarak sağlam veriler ile desteklenmediğini ve sadece statüsü yüksek kesimin ele alındığını belirterek eleştirmiştir (1991, 415-6).

Bir diğer eleştiri Freeman tarafından yapılmıştır, Millett'in Romanizasyon kavramını gereğince açıklamadığını belirtmiş, çalışmada sadece ekonomik yapılanmanın ve elitlerin değerlendirdiğini eklemiş, din, dil, kültür, sanat gibi farklı etkenlerin çalışmaya dâhil edilmediğine dikkat çekmiştir. Bölgesel yapılanmaya dair standart bir organizasyondan bahsedilemeyecekse 'Romanizasyon' kavramının eyalet-ekonomi ilişkisi çerçevesinde ele alınmasını hatalı bulduğunu eklemiştir (Freeman, 1993, s. 441-2). Freeman, Roma İmparatorluğu'nun ele geçirdiği topraklardan elde ettiği vergiler, ucuz iş gücü, kölelere erişim gibi sömürü araçları ve bu araçlara hizmet eden her türlü amacı Roma emperyalizmi olarak tanımlamaktadır ve Romanizasyon kavramını bu bağlamda yorumlamıştır (1996, s. 8). Woolf, genellikle batı için ele alınan bu kavramı Yunan dilinin konuşulduğu ve imparatorluğun yayılım gösterdiği alanlar için ele almış meseleye bir asimülasyon politikasından ziyade kültürel bir değişim süreci olarak yaklaşmıştır (Woolf, 1994, s. 117). Millett'in yaklaşımını destekler nitelikte çalışmalarda (Woolf 1994, 1997; Webster ve Cooper, 1996; McMullen, 2000.) Romanizasyon kavramı benzer şekilde eyalet sistemi ve ekonomi çerçevesinde ele alınmaktadır. Roma İmparatorluğu'nun genişleme politikasının vatandaşlık ve kendi vatandaşlarına sağladığı imtiyazlar üzerine kurulduğu düşünülmektedir (Dench, 1995, s. 16-9).

Farklı bölgelerdeki idari yapılanmaya bakıldığında Roma İmparatorluğu'nun ele geçirdiği bölgelere hazine için gelirleri toplamakla yükümlü yüksek görevli memurlar, *quaestor*, gönderdiği bilinmektedir. Aynı zamanda bölgedeki sivil yargı da bu Romalı görevliler tarafından sağlanmaktaydı². Ana hatlarıyla yönetsel yapılanmanın, vatandaşlar (*cives*), vatandaş olmayanlar (*peregrini*), eyalette yaşayanlar (*provincia*) ve eyalet dışında yaşayanlar üzerinden idare edildiği görülmektedir (Richardson, 1994, s. 591). Örneğin, Cumhuriyet Dönemi'nde Romalı yurttaşlar ve yurttaş olmayanlar İtalya'da yaşayanlar ve yaşamayanlar olarak ayrılmaktaydı. Eyalet kavramı bu dönemde *magistraların* (Roma İmparatorluğu'nun atadığı üst düzey yöneticilerin) yönettiği alanları ifade etmekteydi (Richardson, 1994, s. 565). İmparatorluk Dönemi'nde bu durumun farklı ulusların katılımıyla daha karmaşık bir hal aldığı belirtilmektedir (Jimenez, 2016, s. 18). Sonuç olarak İmparatorluk Dönemi'nde Roma'nın vergi aldığı ve askeri üstünlük kurduğu bütün topluluklar kesin bir tanım beklenmeksizin eyalet olarak kabul edilmiştir (Jimenez, 2016, s. 19).

Lomas'a göre Roma İmparatorluğu yasalarla vatandaşlığa teşvik sağlasa da etkileşime girdiği bölgelerde yönetimler hem yerel hem de Romalı unsurları bir arada barındıracak şekilde gelişmiştir (1993, s. 150). Ayrıca Laurence ve Berry vatandaşlık alan pek çok farklı bölgede ortak bir aynılıktan söz edilemediğine vurgu yapmaktadır bu nedenle vatandaşlık alınsa bile yerel kimliğin daha çok korunmuş olabileceğine dikkat çekilmiştir (1998, s. 3). Bu yaklaşım vatandaşlık alan bölgelerin özlerini kaybetmemek ve yerel kimliklerini korumak için bir itici güç yaratılmış olabileceği hipotezi üzerine kurulmuştur. Wallace-Hadrill bu etki için vatandaşlık alan yerellerin, 'kimliğimi kaybetmeden güçlü bir pozisyon elde ettim' düşüncesine sahip olabileceklerini belirtmektedir (2008, s. 78).

Millett'in yeni Romanizasyon yorumu araştırmacılar tarafından, 1994 yılında Liechester Üniversitesinde yapılan sempozyumda postkolonyalizm ve Roma emperyalizmi

² Atanan yüksek memurlar genelde askeri komutanlar olarak gönderilmekteydi, ancak coğrafi bir bölgeden yükümlü kişiler olarak değil daha çok tahsildar olarak çalışmaktaydılar. Bu noktada Roma'nın kendine eyalet tayin ettiği yerlerde kurduğu sistem bölgeye sahip olma iddiasına sahip olmadığı yönünde yorumlamaktadır (Richardson, 1994, s. 564).

bağlamında (Webster ve Cooper, 1996), 1995’de gerçekleştirilen Kuramsal Arkeoloji Konferansı’nda ise kültürel kimlik meselesi olarak ele alınmıştır (Laurence ve Berry, 1998). Kültürel bir mesele olarak yeni çalışmaların ‘akültürasyon’ (Millet, 1990, 13) kavramına yöneldiğinden bahsedilmektedir. İki veya daha fazla kültürel grubun ve bu gruplara ait bireylerin etkileşime girmesi sonucu ortaya çıkan kültürel ve psikolojik değişime akültürasyon denmektedir (Berry, 2017, s. 2). Kültürel olarak toplum normları, sosyal yapı ve kurumsal değişimler, etkileşime giren iki kültür tarafından da yaşandığı için bu noktada asimilasyon kavramından ayırt edilmektedir (Berry, 2017, s. 2). Akültürasyon kavramının tanımında bütün kültürel farklılıklarına rağmen toplumlar heterojen bir yapıda kabul edilmektedir (Funari ve Garraffoni, 2018, s. 259).

Gotter 2008 yılında yayınladığı çalışmasında tarihsel perspektifte Yunan ve Roma etkileşimini dört ana kavram üzerinden açıklamıştır. İlk olarak Yunan politikasını Klasik ve Hellenistik Dönem yapılanması üzerinden ele almış Yunan toplumunda yönetim biçimi ne olursa olsun (oligarşi, monarşi, demokrasi) hükmetmenin güç temelinde bir yapılanmaya sahip olduğunu ileri sürmüştür (2008, s.190). İkincisinde, yönetsel olarak Roma İmparatorluğu’nu ele almış ve imparatorluğun konsüllerine ve üst düzey yöneticilerine (magistrate) verdiği sonsuz yetkiden bahsetmiş ve yönetim biçiminin ve gücün hiyerarşik yapılanma temelindeki etkisini göstermiştir. Yunan bakış açısından değerlendirildiğinde böylesine büyük bir yetki ile donatılmış kişinin bölgesel bir kral olarak dahi tanınabileceğini belirtmiştir (2008, s. 202-3). Üçüncü olarak kültürlerarası perspektiften bu etkileşimi değerlendirmiş, Roma İmparatorluğu’nun hâkimiyeti altında Yunanlıların yönetim kültürünü kavramakta nasıl zorlandıklarına dikkat çekmiştir (2008, s. 204). Son olarak kültürlerarası farklılıklara ve etkileşimlere değinmiştir. Bu bölümde yönetsel olarak Geç Cumhuriyet Dönemi’nden itibaren imparatorluğun politik olarak etkileşime girdiği Yunan kültüründeki güç odaklı hükmetme anlayışından ne kadar etkilendiğine değinmiştir (2008, s. 218-9). Bu makale, Roma İmparatorluğu yönetimindeki Yunan yapılanmasının da imparatorluğu ne derece etkilediğini göstermesi nedeniyle kültürel bir asimilasyonun söz konusu olmadığına işaret eden detaylı bir inceleme sunmaktadır.

Akültürasyon gibi kültürler arası etkileşime işaret ettiği düşünülen ve yeni çalışmalarda sıkça kullanılan bir diğer kavram postkolonyalizmdir³. Bu kavramı anlamak için ilk olarak kolonyalizm kavramını incelemek gerekmektedir. Bir başka ülkenin topraklarında yerleşim kurmak amacıyla giden topluluklara ‘koloni’, yerleşilen yerde kurulan hâkimiyete, bu toprakları fethedip mallarını ve topraklarını ele geçirme idealinde oluşturulan yapılanmaya kolonyalizm denmektedir⁴. Kolonyalizm uluslararası politik sistem üzerine kurulmuş emperyalizim olarak da tanımlanmaktadır (Young, 2001 s. 18). Bu kavramının temelinde, güç etkeninin dışında yer alan kültürel faktör üstün olma düşüncesi olarak yorumlanmakta, koloni olarak seçilen ya da kurulan bölgelere uygarlık götürüldüğü ve bu bölgelerin medenileştirildiği düşünülmektedir⁵.

Sömürgecilik sonrası dönem ‘postkolonyalizm’⁶ terimi ile ifade edilmektedir. Yabancı bir kültürün altında yıllarca kalmanın sonucunda ortaya çıkan melez kültür, sömürülen kesimin içten içe bu kültürü benimseyişi ama aynı zamanda karşı duruşu gibi farklı dinamikler bu kavramı karmaşık bir konu haline getirmektedir (Young, 2001, 57-8). Webster bu teoriyi hegomoniye dayalı gücü sürdürmenin bir yolu olarak değerlendirir ve Roma emperyalizmi ile bu noktada ilişkilendirir (Webster, 1996, s. 9). Neticede modern dünyanın ortaya attığı eski kuralcı tanımlardan uzak yeni kavramlar (postkolonyalizm, akültürasyon), tarihsel araştırmalarda bir dönüm noktası olmuştur. Bu yeni yaklaşımlar toplumların etnik kimlik, dil ve din farklılıklarını bir arada ele almış, türdeş olmayan yapılanmaları benzeşen ve ayrılan yönleriyle bir arada incelemiştir (Funari ve Garraffoni, 2018, s. 260).

³ Sömürge sonrası dönem anlamına gelen postkolonyalizm, modern tarih araştırmalarında da akültürasyon kavramı ile birlikte ele alınmaya başlanmıştır. Sömürülen ve sömüren arasındaki ilişkinin sonrasında aileler ve çocuklar üzerinde öz kimlik, iletişim, duygular, dil, akran ilişkileri gibi pek çok olgunun şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır (Bhatia ve Ram, 2001, s. 2).

⁴ Loomba kolonyalizmin kimliksel bir kavram olarak değerlendirilmemekte ancak yeni yerleşenler ve yerel halk arasındaki sosyal iletişimin travmatik bir etkisi olduğunu vurgulamaktadır (Loomba, 1998, s. 1-2).

⁵ Harris, bu faktörleri İngiliz İmparatorluğu’nun sömürgeleri üzerinden açıklamıştır (Harris, 2004, s. 170).

⁶ Postkolonyalizm kavramının genel prensipleri Frantz Fanon’un *The Wretched of the Earth* adlı kitabında sistematikleştirdiği kolonyalizm tanımı üzerinden şekillendirilmiştir (Fanon, 1963). Sadece ekonomik ve politik bir sömürge sistemini ve sonrasındaki etileri ifade etmeyen postkolonyalizm ifadesi (Webster, 1996, s. 6) Edebi ve felsefi açıdan çok farklı şekillerde ele alınan tartışmalı bir konudur. Bu çalışmada kavram, tarihsel süreçte neden olduğu kültürel etkileşimi ifade eden anlamıyla ele alınmıştır. Ana akım yaklaşımlar için bkz. Memmi, 1974; Marx ve Engels, 1968.

Lulic, bütün bu kavramsal tartışmaların araştırmacıları İtalya'daki ve imparatorluğun genişlediği bölgelerdeki kültürel yapılanmayı incelemeye ve bu yaklaşımları açıklayacak uygun bir terminoloji bulmaya yönelttiğini söylemektedir (2015, s. 21). Son dönem çalışmalarında Roma İmparatorluğu'nun politik yapılanması araştırmacılar tarafından kapitalizm-emperyalizm kavramı ile ekonomik yapılanması ise küreselleşme kavramı ile ilişkilendirilmektedir (Hingly, 2005; Mattingly, 2011; Erskine, 2010). Bununla beraber 19. ve 20. yüzyıllarda ortaya çıkan bu kavramların geriye dönük bir yapılanmayı tanımlaması, arkeologlar ve tarihçiler tarafından kullanılmaya başlanmasının bazı tanımsal problemlere neden olduğu düşünülmektedir⁷. Genel itibariyle emperyalizm insanların ve toprakların üzerinde hâkimiyet kurmak, herhangi başka bir yapıya bağımlı olmamak, yayılcı bir politika izleyerek pek çok bölgeyi bir arada içinde barındırmak temellerinde tanımlanmaktadır⁸.

Gartung'a göre modern anlamda emperyalizm bir topluluğun başka bir topluluk üzerinde kurduğu hâkimiyeti ifade etmez ve çok geniş bir alana yayılmak, elde edilen topraklarda güç uygulamak emperyalist bir yapılanma içinde olduğunu göstermez. Bununla beraber emperyalizmi bir ulusun başka bir ulusla kurduğu ortak çıkar ilişkilerine dayalı bir hâkimiyet meselesi olarak değerlendirir (2004, s. 26). Küreselleşme kavramının ise modern anlamda ortak bir literatür tanımı bulunmamaktadır⁹. En geniş kapsamda, uluslararası

⁷ Freeman, 1996, s. 20-22; Doyle, emperyalizm tanımını bir toplumun sınırlarını kurumları aracılığıyla ve güç kullanarak sadece ekonomik ya da askeri anlamda değil, ekonomik, askeri, politik, sosyal ve kültürel anlamda genişletmesi olarak tanımlamıştır. Bu noktada imparatorluğu emperyalizm kavramıyla doğal olarak ilişkilendirmiştir (Doyle, 1986 s. 19-20). Erskine ise imparatorluk ve emperyalizm kavramlarını terminolojik olarak ele almış ve anlamsal olarak bu iki kavramın bağdaştırılmayacağını savunmuştur. Roma'nın Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren sadece bölgesel olarak değil politik olarak da genişleme politikasının İmparatorluk'ta da devam ettirilmesine dikkat çekmiş, alınan topraklarda uygulanan eyalet yönetimi ve verilen bölgesel bağımsızlıklar çerçevesinde emperyalizm kavramını değerlendirmiştir (2010, s. 5-7).

⁸ Mattingly, 2011, s. 6, 10; Modern dönem emperyalizm tanımı ve tarihi için ayrıca bkz. Smith, 2000; Hudson, 2003; Lichtheim, 1971.

⁹ Modern çalışmalar içinde küreselleşmenin iki farklı temel tanım üzerinden tartışıldığı belirtilmektedir. Birinci görüş küreselleşmenin herkesi aynılaştırıcı keskin ve sistematik bir etkisi olmadığı yönünde aksine küreselleşmenin etnik grup, yaşam alanı kimlik gibi kavramların bireyler arası grupları ve etkileşimlerini tetikleyici bir etkisi olduğu yönündedir (Hall, 1998, s. 88). Diğer görüş ise küreselleştirmenin farklılıkları törpüleyerek aynılaştırdığını savunmaktadır. Bu noktada küreselleşme farklılıkları yok eden ve duyarsız bir toplum yaratan olumsuz bir kavramdır ve evrensellelikle karıştırılmamalıdır. Evrensellelik insani değerlerin ortak

ekonomik etkileşim ile birlikte farklı bölge ve devletlerin ortak bir piyasaya dâhil olmaları ve birbirlerine bağımlı hale gelmeleri olarak tanımlanmaktadır (Kıvılcım, 2013, s. 221). Roma İmparatorluğu MS 2. yüzyılın ortalarında yaklaşık 4 milyon metrekarelik bir alana yayılmıştı ve yaklaşık 60 milyonluk bir nüfusa sahipti (Har. 1). Şimdi aynı bölgelerde kırk farklı ülke bulunmaktadır (Mattingly, 2011, s. 8). Yayılım gösterdiği alan ve uyguladığı politikalar göz önüne alındığında ekonomik, ticari ve yönetsel etkileşimin küreselleşme ve emperyalizm gibi kavramlar altında değerlendirilmesi mantığa aykırı görünmemektedir.

Konut mimarisinin değişen davranış kalıpları ve sosyal kurumlara göre yapılanma göstermesi, Roma'nın hâkimiyeti altındaki bölgelerle etkileşiminin anlaşılması açısından önemli veriler sunmaktadır. Roma'nın izlediği politika ya da yapılanması ne olursa olsun sonuç olarak hem kendisi hem de hükmettiği bölgelerin birbirinden etkilendiği bu bölümde de belirtildiği gibi pek çok araştırmacı tarafından kabul görmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, Roma kültür-konut ilişkisinin anlaşılmasında terminolojik olarak kültürel etkileşim kavramı uygun görülmüştür.

Disiplinlerarası yaklaşımlar, kültür kavramını tanımlarken birey kültür ilişkisinin kesinlikle ayrıştırılamayacağına değinmektedir. Bu bağlamda bireyin gelişiminin içinde bulunduğu toplumun kültüründen bağımsız olarak düşünölmeyeceği genel kabul gören tanımlar içinde netlik kazanmıştır (Misra, 2010, s. 100). Birey ve kültür ilişkisi çerçevesinde bireylerin süreç içinde kendi kültürlerinin parçası olacak şekilde kimlik kazandıkları belirtilmektedir, bu sürece enkültürasyon adı verilmektedir (İlbars, 1987, s. 210). Akültürasyon tanımı iki ya da daha fazla kültür arasında yaşanan etkileşimi ifade etmektedir ancak bu etkileşimin sonucunda oluşan yeni kültürel yapılanma içinde dünyaya gelen yeni bireyler ve aidiyet duydukları kültürel yapıyı ifade eden enkültürasyon kavramını da arekeolojik literatüre entegre etmek mümkün müdür? Bu bölümde ele alınan tanımlar genel olarak

kılınması olarak algılanırken bu görüşte küresellik maddiyata dayalı bir dünya pazarının oluşturulması olarak değerlendirilmektedir.

incelendiğinde akültürasyon kavramının bireyler arası etkileşimi ele aldığı, postkolonyalizm ya da emperyalizm gibi kavramların ise toplumların etkileşimi gösteren kavramsal tanımlar olarak ele alındığı görülmektedir. Roma İmparatorluğu ve Anadolu etkileşiminin uzun bir süreç içinde gerçekleştiği göz önüne alınırsa pek çok kuşağın bu etkileşimin oluşturduğu kültürün içinde doğup büyüdüğü ve bu kültüre aidiyetlik geliştirdiği söylenebilir.

Tanımsal olarak akültürasyon kavramında birbirinden etkilenen kültürlerden birinin baskın kültürel normlar altında geliştiği, enkültürasyon kavramında ise daha köklü bir kültürel mirasın normlarının korunarak diğer kültürlerden de etkilenildiği ifade edilmektedir (Kim ve Omizo, 2006, s. 246). Bu iki kavram kültürel etkileşimin ne derecede gerçekleştirildiğini göstermektedir. Dolayısıyla enkültürasyon kavramı da yeni yaklaşımlar çerçevesinde bir toplumun yerel (ya da daha köklü bir şekilde aidiyet hissettiği) kimliğini ne derece koruduğunu ifade edecek bir terim olarak arkeoloji literatüründe değerlendirilmesi mümkün görülmektedir.

Bu çalışma kapsamında ele alınan iki kentin bulunduğu Psidia Bölgesi'nin Roma İmparatorluğu ile etkileşiminin incelendiği detaylı bir çalışma V. Köse tarafından yayınlanmıştır (2017). Bu tez çalışmasına da ilham kaynağı olan bu yayın Anadolu'da arkeolojik materyallerin kültür ve kültürel etkileşim bağlamında ele alınmasına öncülük etmesi bakımından önem taşımaktadır. Yeni literatür önerilerinin arkeolojik kültür materyalleri ile bir arada değerlendirilmesi, arkeolojik verilerin dayatmacı tanımlar çerçevesinde ele alınmasının önüne geçilmesine yardımcı olacaktır.

2. KÜLTÜR MATERYALİ OLARAK KONUT ANLAYIŞI

Kültür, toplulukların sahip olduğu belirli ortak nitelikleri, kültürel kimlik ise topluluğu oluşturan bireylerin aidiyet duyduğu etnik yapıyı ifade etmektedir. Kültürel kimlik ırk, modern etnik köken, geleneksel etnik köken ve yaşam biçimi olarak dört varyasyon üzerinden değerlendirilmektedir. Bireysel kimlik toplumdan ayrı değerlendirilebilse de sosyal normlardan bağımsız tanımlanamamaktadır (Friedman, 1994, s. 29-30).

Her türlü aidiyet biçimini, kurulan yakınlık ve bağları ‘kimlik’ kavramı altında değerlendirmek bazı araştırmacılar tarafından yetersiz görülse de (Cooper, 2005, s. 60), yeni dönem çalışmalarında sıkça yer verilen “kimlik” ya da “kültürel kimlik” kavramları bu çalışma kapsamında bir analiz materyali olarak ele alınacaktır.

Topluluklar, bireylerarası etkileşimden oluşur ancak yapılar için böyle bir durum söz konusu değildir. Burada yapı kelimesi, kültürü oluşturan etkenler arası iletişimi ifade eden yapısalcılık anlamında değil göstergebilimsel (semiyotik) bir anlamda kullanılmaktadır (Giddens, 1993, s. 26). Aynı zamanda yapı kavramı sistemi ifade eder sadece düzenli uygulamaları olan topluluklar bir yapıya sahiptir. Bu kavram kurumsallaşmayla yakından ilintilidir ve sosyal yaşamın etkileri yapıları şekillendiren temel unsur olarak tanımlanmaktadır; günlük rutinler, kurallar yapıların oluşturulmasında etkilidir, yeni davranış şekilleri ve yeni kurallar yapıların da yeniden şekillenmesine sebep olur (Giddens, 1981, s. 25). Bu bağlamda topluluklar kültürü, kültürel yapıları (dil, din, ekonomi, aile, yemek tarifi, mitoloji, mimari gibi pek çok şey yapı tanımı içine girebilir) yapılar ise tekrar toplulukları etkilemektedir (Giddens, 1993, s. 4-8).

İnsanlar doğadan kendilerini ayırarak doğaya özgü olmayan bir düzen yaratırlar ve bu düzen, kültür kavramı altında sosyal yaşamın temel düzenleyici ilkesi olarak tanımlanabilir

(Moore, 1996, s. 4). Her topluluğa göre değişen sosyal unsurları, bireylerler arası ve bireylerin toplulukla oluşturduğu kültürü, mekânsal düzenlemeleri analiz ederek anlamının mümkün olduğu düşünülmektedir. Bir mimari yapının iki ana işlevi vardır. Birincisi amacına uygun olarak tanımlandığı işlevi, ikincisi ise karşıladığı kavramsal işlevidir. Buna göre bir binanın pratik işlevinden önce kültürel bir anlam birimine sahip olduğu ifade edilmektedir (Sanders, 1993, s. 45).

2.1. ARKEOLOJİK VERİLERE GÖRE KÜLTÜR KAVRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Yapı ve kültür arasındaki bağın anlaşılmasına yönelik yaklaşımlar arkeologları da sosyal yapılanmanın incelenmesinde yazılı kaynaklar dışındaki materyallere yöneltmiştir (Wallace-Hadrill, 1994; Allison, 1993, 2001; Mattingly 1997; Woolf 1997). Domestik alanda çalışan araştırmacılar konut mimarisini sosyal yaşantının bir göstergesi olarak kabul ederek antik kaynaklar ile mimari materyallerin sunduğu verileri bir arada değerlendirmeye yönelmiştir (Riggsby, 1997; Moore, 1996; Kent, 1993; Hales, 2003). Örneğin, Roma konutları ile ilgili en kapsamlı bilgileri sunan antik yazar Vitruvius Pollio'nun (Vitr. De arch. 6. 5) (MÖ 80-15) tanımları ve arkeolojik veriler karşılaştırmalı olarak pek çok çalışmanın konusu olmuştur. Mimarlık Üzerine On Kitap'ın VI. ve VII. bölümlerinde konutların kullanımı ve yapısal özelliklerini detaylı bir şekilde anlatan yazar, daha çok mimari proporsiyon, aks ve ölçüleri temel almış, bir yaşam alanı olarak konutu ve sosyal dokuyu detaylı bir şekilde incelememiştir. Benzer şekilde bir başka antik yazar Genç Plinius (MS 61-113) ünlü eseri Epistulae'de (mektuplar) daha çok İtalya Toskana'da yer alan kendi villası hakkında bilgiler vermiş ancak konut halkına ya da konut içi sosyal yapılanmaya fazla değinmemiştir (Plin. Ep. II, s.17). Villası Laurentine'de Genç Plinius otuz sekiz ve yirmi sekiz odayı tanımlamış, on kadar odayı bölümlere ayırmadan belirtmiş, çok sayıda avlu ve açık alandan bahsetmiştir. Odaların pek çoğunun işlevi tanımlanmamıştır. Allison ve Leach gibi yeni dönem araştırmacıları antik yazarların kullandığı terminolojinin yeni çalışmalarda kullanılan terminoloji ile birebir uyuşmadığına dikkat çekmektedirler (Allison, 2001; Leach, 2004). Marcus Tarentius Varro (MÖ116-27)

ise diğer antik yazarlara oranla konut yaşantısı ve Latin terminolojisine dair daha geçerli bilgiler vermiş olsa da çok kapsamlı sosyal veriler sunmamıştır (Varro, Ling. s. 161-2).

Allison yazılı belgeleri ve arkeolojik materyalleri karşılaştırmalı olarak incelediği makalesinde yazılı kaynakların ve epigrafik verilerin davranışsal bilgiler ya da kişiler arası ilişkiler hakkında fikir edinilebilecek faydalı kaynaklar olduğunu belirtmiştir (Allison, 2001, s. 183-4). Ancak aynı zamanda bu kaynakların arkeolojik verilerle bir arada incelenmesi gerektiğini ve bir kültür materyali olarak mimarının özellikle konut mimarisinin günlük yaşantıya ve sosyal yaşantıya dair çok belirgin veriler sunabileceğini eklemiştir.

Bu bağlamda bir yaşam alanı olarak konut sadece sosyal bir öğe değil, topluma yapısal ve işlevsel olarak etkide bulunacak bir sosyal birim olarak değerlendirilmektedir (Durchein ve Mauss, 1963, s. 49). Konut en basit anlamda canlıların ve nesnelerin içinde barınabileceği korunaklı bir mimarı yapı parçası olarak tanımlanabilir. Böyle bir tanım ile konut sadece insana özgü olarak nitelendirilemez, termit, arı, kuş gibi pek çok canlının barınabilecek ayrıntılı yapılar inşa edebildikleri, hatta bazı kuş türlerinin bina tekniklerini deneyimlerinden öğrendikleri gibi uyarladıkları bilinmektedir (Pearson ve Richards, 1994, s. 2).

Grahame'e göre bireylerin bir arada kaldığı odalar bütünü ve bu bireylerin ailesel ilişkilerini sürdürdüğü, günlük gerekli aktivitelerin yapıldığı alanlar kullanım amacına göre belirli akslarda bir araya getirilir, bu amaca uygun binalar konut olarak tanımlanmaktadır (1999, s. 51).

Fiziksel bir obje olarak bakıldığında belirli alan ve bölmelerin yan yana sıralanmasıyla oluşturulan konutların işlevselliği, içinde yaşanan olgularla şekillenir, hane içindeki ilişkileri, akrabalık, cinsiyet, yaş, etnik köken, ırk gibi pek çok farklı faktörün konut içi düzenlemede ve iş bölümünde etkilidir (Anderson, 2004 s. 111). Bu nedenle konut mimari bir yapı parçasından ziyade insanlar için maddi, psikolojik, manevi, toplumsal cinsiyet, sosyal, kültürel ve politik birçok kavramı bir arada barındıran bir kimlik ifadesidir (Briganti ve Mezei, 2012, s. 3).

Antik Yunan ve Roma dünyasında genelde kapalı ve açık alan şeklinde düzenlenen konutlar aileye özgü birimleri ve herkese ait ortak alanları içinde barındıracak şekilde tasarlanmıştır (Nevett, 1999; Cahill, 2002). Bir konutun aksı ve odaların işlevi, içinde yaşayanların alışkanlıklarının ve aynı zamanda dış dünya ile ilişkilerinin anlaşılmasında önemli rol oynamaktadır. Konutlarda kapalı ve açık alan ilişkisini anlamak, kabul edilen ve edilmeyen davranışların, bireylerin günlük rutinlerinin, sosyal kimliklerinin anlaşılmasında ve değerlendirilmesinde önemli bir faktördür (Grahame, 1999, s. 61).

Yakın dönem araştırmaları bir kültür ögesi olarak mimari yapıları daha kapsamlı ele alma yönelimi göstermiştir, bu nedenle konut-toplum ilişkisi, aile kavramının yanı sıra çok yönlü yaklaşımlarla değerlendirilmeye başlanmıştır (Anderson, 2004; Clarke, 1991; Conolly, 1990; Dickmann, 2011; Wallace-Hadrill, 1994. vd.)

Bir konutun kullanım amaçlarını, alanlarını ve mimarisini bir arada incelemek toplumların sosyo-politik yapılanmasına dair veriler de sunmaktadır (Pearson ve Richards, 1994, s. 17). Kent, dünyanın pek çok farklı bölgesinden örneklerle kültürler arası konut yapılanmasını incelediği makalesinde arkeolojik bir materyal olarak konut mimarisinin sosyal yapılanmaya dair ne derece kapsamlı bilgiler sunabileceğini açıkça göstermiştir. Statü ayrımı, iş bölümü, hiyerarşik yapılanma, cinsiyet rolleri, yaş ayrımına dayalı sosyal roller, ekonomik yapılanma ve birey toplum ilişkisine dair daha birçok farklı değişkenin

konutların mimari yapılanma ve kullanım alanlarının incelenerek anlaşılacağı gösterilmiştir (Kent 1993, s. 127-8). Bu nedenle yapı organizasyonlarını anlamak tıpkı dilbilim gibi insan davranışlarının kültürel kodlarını çözmekte faydalı bir araçtır. Konut mimarisini insan davranışları bağlamında ele alan Sanders bir konutun mobilyaları, duvar rengi, yapı malzemeleri, alan kullanımı gibi pek çok özelliğinin kültürel normları yansıtan semboller olduğunu ifade etmektedir (1993, s.49-50). Sanders'e göre konutu her detayı ile ele almak, sosyal işaretleri doğru okumak insan davranışlarını ve kültürel etkileri anlamak açısından önemli bir gerekliliktir. Örneğin bir konutu incelerken yapıyı kullanan kimseler dışında yapıyı inşa eden kişinin, mimarın ya da mülk sahibinin niyetini anlamak da yapının içindeki sosyal dokuyu anlamak kadar önemlidir. Bu ve buna benzer ilişkileri bir arada incelemek mimarının yansıttığı sosyal dokunun anlaşılması için önemli görünmektedir.

Bu çalışma kapsamında Roma Dönemi konutları içinde incelenen avlulu konut mimarisinin anlatımında konut, kültür ve kültürel kimlik ilişkisi yeni yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmıştır¹⁰.

¹⁰ Bu çalışma içinde bkz. 3.4.

3. YUNAN VE ROMA DÜNYASINDA KONUT VE GELİŞİMİ

3.1. TARİHSEL SÜREÇTE ANADOLU KONUTLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Klasik Dönem öncesi, Anadolu kentlerinde tarih öncesi çağlardan başlayarak konut incelemesi kısaca bu başlık altında yapılmaya çalışılmıştır. Ancak sadece Anadolu örnekleri ile konut yapılanması değerlendirmesi dahi çok derin bir konu olduğu için bu başlık belirgin kentler ve çalışmalar üzerinden incelenmiştir. Dolayısıyla verilmeye çalışılan bu örnekler ile kronolojik olarak Anadolu konut anlayışı üzerinden genel bir değerlendirme ile çalışmanın asıl konusu olan Hellenistik ve Roma Dönemi konutlarına kadar gelişimin ve değişimin nasıl olduğuna dair genel bilgiler verilmiştir.

Mezopotamya kentlerinde genellikle yerleşim alanları önceden belirlenen bir yol ağı üzerine konumlanmıştır (Kolb, 1999, s. 146). Ancak özellikle büyük kentlerde tapınak ve bunun gibi büyük taş yapılarının geniş bir yer kapladığı ve insanların yaşam alanı olan konutların geçici malzemenin (kerpiçten) yapılmış olduğu belirtilmektedir (Kolb, 1984, s. 18-44; 1999, s. 146).

Anadolu'daki erken dönem örnekleri, geçirdikleri etkileşimler dolayısıyla yerleşim yerlerine göre çeşitlilik göstermektedir: örneğin büyük bir yerleşim alanı olan ve 7. binyılın sonları ile 6. bin yılın başlarına tarihlendirilen Çatalhöyük'te (Mellaart, 1967, s. 49-53) kerçip duvarlı dikdörtgen konutlar bulunmaktadır (Naumann, 1998, s. 368; Kolb, 1999, s. 147). Bu çeşit yapılanmanın Hitit Dönemi'ne kadar Anadolu'ya özgü olduğu belirtilmektedir (Naumann, 1998, s. 368). Konutların bu kentte bağımsız duvarlarının olduğu, ancak bitişik düzende yapıldığı ve genelde bir büyük, iki de çok küçük (erzak ambarı olarak kullanılan) odaya sahip olduğu görülmektedir. Bu konutların muhtemelen savunma nedeniyle kapılarının olmadığı, girişlerin evlerin tepelerine açılan bir delikten

yapıldığı araştırmacılar tarafından tespit edilmiştir¹¹. Ayrıca söz konusu konutlarda mimari ve işlevsel olarak ya da kamuya açık ve özel gibi ayrımların yapılmadığı belirtilmektedir (Kolb, 1999, s. 147).

Çatalhöyük'ün dışında 5000 yıllarına tarihlendirilen Burdur yakınlarında yer alan Hacılar kentinde ise daha farklı bir yapılaşma olduğu belirtilmektedir: burada evler, taş temel üzerine kerpiç duvarlı, dikdörtgen kesitli, tek odalı, kapısı olan ve bitişik bir düzene sahip olmayıp bir avlu etrafında toplanmış yapılardır (Narr, 1979, s. 1-36; Naumann, 1998, s. 368-370; Kolb, 1999, s. 147). Hacılar'ın Tabaka II olarak adlandırılan katında, ön odalı ya da ön avlulu Anadolu özelliği gösteren megaron tipinde ve bir avlu etrafında toplanan birbirine çok yakın (bazıları iki katlı) konutlar bulunmaktadır¹².

Yunan ve Anadolu mimarisinde Klasik Dönem öncesi tercih edilen konut tipi *megarondur* (Lev. 1.a). *Megaron*, ortasında bir ocak bulunan dikdörtgen formda genellikle müstakil yapıda ev tipini ifade etmektedir (Akurgal, 1999, s.131).

Batı Anadolu'da ise en eski kent planlamasının Troia II (3000-2500) olduğu söylenmektedir (Akurgal, 1999, s. 138). Bu yerleşimde evlerin, megaron biçiminde yapılar olduğu, yan yan dizilerek bir kompleks oluşturduğu ve *propylonlu* bir megaron ile bu alana giriş yapıldığı belirtilmektedir. Ayrıca bu konut sisteminin Erken Yunan yapılarına örnek olduğu ve çok benzer bir şekilde uygulandığı düşünülmektedir (Naumann, 1998, s. 352- 357; Akurgal, 1999, s. 138-139).

¹¹Ayrıca Çatalhöyük konutlarının içlerine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Mellaart, 1967, s. 55-63; Naumann, 1998, s. 368; Kolb, 1999, s. 147.

¹² Daha ayrıntılı bilgiler ve plan örnekleri için bkz. Naumann, 1998, s. 370-371. Ayrıca Hacılar ile benzer tabakalara sahip olan ve sıkça karşılaştırmaları yapılan Can Hasan ve Alişar kentlerine dair konut bilgileri için bkz. French, 1962, s. 27-40; Osten, 1937; Naumann, 1998, s. 371-376.

Troia VI olarak adlandırılan ve MÖ 1800-1275 yıllarına tarihlendirilen tabakada ise, II'de görülenin aksine daha bireysel konutlar olduğu ve üç ana tipte (megaron tipi; çok odalı tip; tek odalı tip) incelendiği belirtilmektedir.

MÖ 2. binyılın başlarına tarihlendirilen Kayseri'de bulunan Kültepe (Kaneş) yerleşiminin çok farklı bir yapılaşmaya sahip olduğu söylenmektedir (Kolb, 1999, s. 147). Bu kentte anıtsal büyük yapıların olduğu tespit edilmiş, ancak konutlara dair çok az veri elde edilmiştir. İncelenen örnekler genel olarak konutların taş temel üzerine kerpiç duvarlar ile inşa edildiğini ve arşiv mekânları ile donatılmış olan büyük konutların kullanıldığını göstermektedir¹³. Buna ek olarak iki odalı, ön avlulu ev tipinde yapılar olduğu ve bazı yapıların iki katlı olduğu da tespit edilmiştir¹⁴.

Troia VI konutlarına benzer yapıda Hattuşa evlerinin bulunduğundan da bahsedilmektedir (Akurgal, 1999, s. 138). Hitit Büyük Krallık Dönemi'nde (MÖ 13./14. yy) Hattuşa yukarı kentinde az sayıda konut yapısı bulunmaktadır, ancak aşağı kentte çevre suru içerisinde yer alan tapınak ve konutların olduğu görülmüş ve bu evlerin de muhtemelen tapınak görevlilerine ait olduğu düşünülmüştür (Bittel, 1983, s. 72 vd; Kolb, 1999, s. 148). Bu yüzden kentin dini ilkelere göre düzenlendiği ve sur içerisindeki kent planını konutlardan çok kamusal yapıların oluşturduğu yorumu yapılmaktadır (Bittel, 1983, s. 72 vd.). Bunun yanı sıra diğer Hitit kentleri incelendiğinde genel anlamda Hitit konutlarının kerpiç bedenli olduğu ve balçık yassı çatılı olduğu tespit edilmiştir. MÖ 2. binin ilk yarısında duvarların incelendiği, odaların küçük tutulduğu görülmektedir bununla beraber ikinci yarıda duvarlar daha kalın kullanılmaya başlanmış, odaların farklı büyüklerde inşa edildiği görülmüştür. Yine bu tarihten itibaren çoğu yerde iki katlı yapılar kullanılmaya başlanmış ve iki ya da dört odalı anatip konut örnekleri kullanılmıştır (Naumann, 1998, s. 390).

Troia VII ve Hitit'in 1100 tarihlerinde yıkılmasından sonra bir dönem belirsizliğin ardından Yunan göçleri ile Batı Anadolu yeni yerleşimleri görülmeye başlanmıştır. Protogeometrik Dönem'e ait en eski Batı Anadolu yerleşiminin İzmir Bayraklı'da olduğu belirtilmektedir:

¹³ Kültepe konutları üzerine daha ayrıntılı bilgi için bkz. Orlin, 1970; Kolb, 1999, s. 148.

¹⁴ Özgüç, 1963, s. 13; Naumann, 1998, s. 381-184; Ayrıca diğer Demir Çağı kentleri ve konut bilgileri için ayrıntılı atıfları ile birlikte verilmiş olan çalışma için bkz. Akurgal, 1999, s. 122.

tek odadan oluşan oval evin duvarları kerpiç malzemeden, taş temelden yapılmıştır (Akurgal, 1999, s. 123-125). Benzer konut yapılarının çevre kentlerde Geometrik Dönem’de (750-700) açığa çıkartıldığı da belirtilmektedir¹⁵.

Geometrik Dönem’de Ephesos ve Miletos gibi örnekler üzerinden bilindiği kadarıyla konutlar bir avlunun üç yanında yer alan dar ve uzun konutların şekilde ve “U” biçimini andıracak şekilde inşa edilmiştir (Akurgal, 1999, s. 125). Ayrıca MÖ 8-7. yy’a tarihlendirilen birçok Anadolu kentinde megaron tipi evlerin olduğu belirtilmektedir¹⁶.

Oryantalizan Dönem’de ise (MÖ 650-545), batının doğudan etkilendiği ve Aiol mimari düzenini oluşturmuş olduğu ve dolayısıyla konutlarda da bir gelişim yaşandığı belirtilmektedir (Akurgal, 1999, s. 125). Daha önce görülen oval tip konutlar artık gözükmemektedir. Yan yana sıralanan ve çok odalı mekânlar, genelde soylu kimselerin ikamet ettiği ve anlaşıldığı üzere odaların kimler tarafından ve ne amaçla kullanıldığını gösteren kimlikleri olduğu belirtilmektedir¹⁷. Daha sonra MÖ 6. yy’ın ilk dörtlüğünde Smyrna’da Çifte Megaron (Lev. Ia) olarak adlandırılan konut yapısı, burada megaronlardan birinin daha sonra genişletilerek portikosunun kaldırılıp, yapıya avlu eklenmesi bakımından önemli gözükmektedir¹⁸.

MÖ 5. yy Batı Anadolu Yunan kentlerinde, yapılarda büyük değişimler yaşanmış, bazı kentler yeniden kurulmuş ve düzenli ızgara planlı kentler ortaya çıkmıştır; bu yapılaşmada siyasal etkenler ile zengin ekonomik kaynakların etkin rol oynadığı düşünülmektedir¹⁹. 4. yy ortalarında ise Priene’de benzer bir yapılaşma olduğu; bu yüzden burada halkın daha büyük bir kesimin siyasal kararlara katılmış olduğu ve birbirine benzer konutlaşmanın olduğu belirtilmektedir²⁰.

¹⁵ Akurgal’ın çalışmasında tüm kentler ve atıfları görmek için bkz. Akurgal, 1999, s. 124.

¹⁶ Erythrai, Smyrna, Miletos gibi örneklerin bir arada verildiği çalışma için bkz. Akurgal, 1999, s. 125.

¹⁷ Bu dönem konutları üzerine daha detaylı inceleme ve görüşler için bkz. Akurgal, 1999, s. 125-128.

¹⁸ Daha ayrıntılı yorumlar ve bilgiler için bkz. Akurgal, 1999, s. 129-130.

¹⁹ Miletos bu tür kent yapılaşmasına örnek olarak gösterilmektedir, Kolb, 1999, s. 150.

²⁰ Daha ayrıntılı bilgiler için bkz. Kolb, 1999, s. 150-152.

Bölgesel özellikler ile kültürel etkileşimlerin yarattığı kültürel kimliği, mimari öğeleri davranışsal yaklaşımlar ile incelemek, materyal olarak konut sayesinde birey ve toplum ilişkisini anlamak için bütüncül bir yaklaşım önerisi sunmaktadır (Stea, 1995, s. 45). Bu nedenle Roma'nın büyük ölçüde kültürel etkileşimde bulunduğu Yunan toplumunu ve konut gelişimini incelemek Roma konut-kültür ilişkisinin anlaşılması için yol gösterici olacaktır. Bu nedenle Klasik Dönem'de konutu dönemin siyasal yapılanması ve güncel tartışmalar ile bir arada incelemek sosyo-kültürel yapılanmanın değişimini incelemek açısından önemli görülmüştür.

3.2. KLASİK DÖNEM SİYASAL YAPILANMASI İÇİNDE KONUT VE GELİŞİMİ

Klasik Dönem'de (MÖ 470-333) Yunan anakarası ve Anadolu üzerinde Pers²¹ egemenliği görülmesine rağmen yapılaşma ve sanat alanında bu bölgeler gelişmeye devam etmiştir (Akurgal, 1999. s. 130). Bu dönemde Yunan toplumu içinde gelişen yönetsel değişiklikler genel olarak kent devletleri ve demokratik bir yapılanma etrafında şekillenmiştir. Bu bağlamda yönetsel kavramların halkın gündelik yaşantısına dolayısıyla yurttaş-konut ilişkisine etki ettiği düşünülmektedir (Cahill, 2002, s. 194). Klasik Dönem öncesi aristokrat kesimin hakim olduğu mülkiyete dayalı bir yönetim şekli uygulanırken zamanla tüccar sınıfın güçlenmesi ve yönetsel reformlar ile bu dönemde demokratik yönetim biçimi yaygınlaşmıştır (Yalçınkaya, 2011, s. 25). Antik dünyada günümüzden farklı olan demokrasi kavramı derin sınıfsal ayrımlar içermektedir. Yurttaşların yönetimi olarak kabul edilen demokraside kadınlar ve yabancılar özgür vatandaşlar olarak kabul edilirken yönetime katılımları söz konusu değildir (Akkoç, 2014, s. 33). Köleler mülkün bir parçası olarak görüldüğü, belirli bir ekonomik gelirin altındaki kesimin vatandaş olarak tanınmadığı belirtilmektedir (Yalçınkaya, 2011, s. 44-5).

²¹ Yönetsel olarak Pers savaşlarının etkisinin Yunan demokrasisine katkıda bulunduğu, polislerin korunması amacıyla yurttaşlar arasındaki sınıf farkı daha az gözetilmesi, Attika-Delos birliğinin kurulmasıyla siyasal askeri, ekonomik ve kültürel gelişmelerin artması gibi faktörlerin Pers etkisi ile geliştiği düşünülmektedir (Akkoç, 2014, s. 35).

Klasik Dönem boyunca Yunanistan'da olduğu gibi Anadolu konut gelişimi incelendiğinde de yönetsel değişimlerin konut mimarisi üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Genel olarak bu döneme ait konutlar iki ana tipte incelenmektedir (Abbasoğlu, 1999, 395-6). *Pastas* 'arasında durmak' (παστάς) anlamına gelir ve bu tip evler kare formdadır. *Prostas* 'önünde durmak' (προστάς) anlamına gelir ve bu evler dikdörtgen şeklindedir (Gönül, 2011, s. 63). Bu iki tip konutun Anadolu'da görülen *megaron* örneklerine bazı eklemeler yapılarak geliştirildiği düşünülmektedir (Akurgal, 1999, s. 132-3).

Pastas-Prostas konutlar (Lev. 1 b) genel olarak benzer özelliklerde inşa edilmiştir. Bu tip konutlara dış kapıdan bir girişle veya doğrudan avluya ulaşılacak şekilde geçiş yapılmaktadır. Genellikle avlunun kuzeyinde iki katlı da olabilen yaşam alanı yani *oikos* (oda, konut) yer almaktadır. *Pastas-Prostas* avluya bitişik ya da *oikosun* önünde yer alabilir (Akurgal, 1999, s. 137). Avlunun diğer tarafında depolama alanları, işlikler ya da dükkânlar bulunmaktadır. *Oikosun* Yunanca'da sadece yaşam alanını ifade eden mimari bir bölmeyi değil aynı zamanda konutun içindeki hane halkını da temsil eden bir kelime olduğu belirtilmektedir (Nevett, 1999, s. 160).

MÖ 5. ve 4. yüzyıllarda ızgara ya da grid plan adı verilen düzenli bir sistemde tasarlanmış kentler, özellikle gelişmiş kentlerde sıklıkla uygulanmıştır (Kolb, 1999, s. 150). Yunanistan'da en iyi örneklerinden birinin Olynthus'da (Lev. 2) görüldüğü bu kent planlamasının Batı Anadolu'daki en güzel örnekleri Miletoslu kent plancısı Hippodamos tarafından Milet ve Pire kentlerinde görülmektedir (Akurgal, 1999, s. 140). Bu planda konutlar, kente *insula* denen parseller içinde tek tip olarak yerleştirilmiştir. Her vatandaş için eşit gözüken bu evlerin (Lev. 3) dönemin demokratik yönetiminin etkisi sonucunda tasarlandığı düşünülmektedir (Hoepfner, 1999, s. 156-7). Hoepfner'a göre antik dünya için kentleri güçlendirme amacı doğrultusunda eşitlik, *isonomia*, politikası ve bir yönetim biçimi olarak demokrasinin etkisi bu tek tip evlerin yaygınlaşmasındaki siyasal etkidir (Hoepfner ve Schwandner 1994, s. 73-74, 302).

Yunan dünyasında merkezi olarak yönetilen kent tipi *polis*²² ve küçük yerleşim alanlarının bir araya gelmesiyle oluşturulan topluluklara *ethnos* denmektedir. Kent devletleri yani *polis* ve *oikosun* gelişimi birbirine paraleldir. Bu sistemde kentler kendi içlerinde özgür oldukları için bölgesel ve yönetsel farklılıklar mevcuttur (Nevett, 1999, s. 167-9). Nevett'e göre demokrasi ile yönetilen polisler üzerinde yapılan çalışma sonuçları, konut yaşantısının politik yaşantıya etkisini anlamak için yetersizdir bu nedenle farklı kentlerin yapılanmalarının daha net anlaşılması gereklidir. Bu görüş Cahill tarafından da desteklenerek tartışmalı bulunmaktadır. Eşitlikçi bir politikayla tasarlanan kent ve konut planlarının Yunanlılara dikte edilerek uygulanmış olabileceğini Yunanlı olmayan Yunan kentlerinde ise bu yapılanmanın bir ayna etkisiyle taklit edilerek yine üst bir otorite tarafından bu planlamanın sürdürülmüş olabileceğini ileri sürmektedir (2002, s. 199).

Siyasi yapılanmanın bir sonucu olarak oluşturulduğu düşünülen bu konut tiplerinin birimleri sosyal dinamikler ile şekillenmiştir (Nevett, 1999; Cahill, 2002). Yunan kültürü kadının sosyal yaşama katılımını desteklemeyen bir yapıda olduğu için zamanla konutlarda kadınlar için ayrı bir alan, *gunaikon*, ve erkek misafirlerin kabulü için ayrı bir oda, *andron*, kullanılmaya başlandığı kabul gören bir düşüncedir²³. Odaların içine yemek yemek için uzanılan koltuklar, *klineler*, konması erkeklerin yemeklerini bir arada ve bir şölen havasında yemesi Yunanlılar için bir *andron* kültürünün doğmasına neden olmuştur (Hoepfner, 1999, s. 159). Bu görüşe göre ev ve ev içi işlerden sorumlu kadınların yaşam alanı ve erkeklerin yaşam alanı keskin bir şekilde *andronlar* vasıtasıyla ayrılmaktadır. Ziyafetlerin verildiği, siyasi konuşmaların ve kültürel etkinliklerin yapıldığı *andronlar* erkeklere tiyatro ve *gymnasionlar* dışında sosyalleşebilecekleri bir alan daha sağlamıştır (Hoepfner, 1999, s. 160). Ancak cinsiyete dayalı tanımlanan bu keskin ayrımın konutların

²² Antik Yunan Devletleri dışında Mezopotamya'da farklı dönemlerde, Fenike ve İtalya'da Baltık Denizi kıyılarında kent devletlerinin kurulduğu bilinmektedir. Polis yapılanması Antik Yunanistan'a özgü bir kavramdır bu nedenle bu kelimenin olduğu gibi Türkçeleştirilmesi önerilmektedir (Yalçınkaya, 2011, s. 22).

²³ Yunan konut kültürü ve sosyal yaşantıyı ele alan konut çalışmaları cinsiyet rolleri üzerine kurulu bir sosyal organizasyon kavramını yeniden değerlendirmektedir (Walker, 1983; Sourvineu-Inwood, 1995; Brock, 1994; Nevett, 1994). C. M. Antonaccio bir kültür materyali olarak konutu incelerken Yunan kentsel ve kırsal yaşantısının kadın ve erkekler üzerindeki etkisini, alan düzenlemesi, mahremiyet ve kendine yeterlilik gibi temel sosyal kavramların konut içinde nasıl kodlandırıldığı üzerine sorular sorulmasını önermektedir (Antonaccio, 2000, s. 521).

mimari düzenlemesinde ne kadar belirleyici olduğu tartışmalı gözükmektedir (Walker, 1983; Jameson, 1990; Nevett, 1994). Nevett'e göre *andron* kullanımı sadece erkeklere özgü görünse de bu noktadan hareketle sadece cinsiyet ayırımına dayalı sonuçlara yönelmek yerine konutu bir bütün olarak ele almak gerekmektedir. Genel ortak özelliği tek girişli bir avluya açılan konut mimarisinde, alan düzenlemesi yapılırken gözetilen temel unsur, ev sakinlerinin yaşam alanını gelen misafirlerden yani yabancılardan uzak tutmak olmalıdır (1994, s. 99). Ayrıca havadar ve ışık alan ferah avluların komşulardan izole olacak şekilde düzenlenmesi de bu görüşü desteklemektedir. *Gunaikonun* belki de sadece kadına ayrılan bir alanı değil, ev halkına ayrılan bir alanı tanımlayabileceği ifade edilmektedir (Jameson, 1990, s. 172; Nevett, 1994, s. 99).

Morris'e göre Yunan yapılanmasına bakıldığında, şimdiki zaman-geçmiş zaman, ölümlü varlık-kutsal varlık, kadın-erkek arasındaki ayrım bulanıktır. Tek keskin ayrım aristokrat ve halk tabakası arasındaki ayrımdır (2000, s. 185). Sonuç olarak konutların alan düzenlemesinin cinsiyet ayırımı temelinde değil konut içi ve konut dışı bireylerin sosyal ilişkilerine dayalı incelenmesi önerilmektedir²⁴.

Westgate'in antik ve modern yazarların görüşlerini derlediği makalesinde, yurttaş olarak bazı ahlaki sorumluluklarını ve otoritesini yansıtacak, aile ve kamusal yaşantıyı birbirinden ayıracak bir ünite olarak avlulu konut mimarisinin yaygınlaşmasının, ailelerin toplumsal düzen içindeki siyasal yapılanmalarından ziyade sosyal yapılanmalarına dair mimari veriler sunduğu gösterilmiştir (2007, s. 240-2). Bu çalışmada da dış görünüşleri oldukça sade olan Klasik Dönem konut mimarisinde iç avlu ve etrafında odalar kullanma fikrinin ev halkını dış dünyadan soyutlayacak bir mahrem alanı yaratma amacıyla tasarlanmış olabileceği belirtilerek Nevett'in (1999) çıkarımları desteklenmiştir. Bu görüşler arasında yönetim biçiminin tip konutların oluşumundaki siyasi etkisi tartışılmamaktadır. Özerk yönetime ve bölgesel farklılıklara sahip kentlerin siyasal yapılanması ile konutların sosyal düzenlemelerine ait genel bir tanıma ulaşılamayacağı vurgulanmaktadır.

²⁴ Nevett, 1999, s. 155; Nevett ayrıca Yunan konutlarını tek bir sosyal kontekste incelenmenin doğru olmadığını kent vatandaşlarını, vatandaş olmayan yabancıları ve farklı ekonomik, sosyal grupların yaşam alanlarını kendi içinde değerlendirmek gerektiğine dikkat çekmiştir (ayrıca bkz. s. 165-9).

3.3. HELLENİSTİK DÖNEM SİYASAL YAPILANMASI İÇİNDE KONUT VE GELİŞİMİ

Hellenistik Dönem (MÖ 333-30) konut yapılanmasını anlamak Roma konut ve kültür ilişkisini anlamak açısından kilit bir öneme sahiptir. Bu nedenle bu başlık altında sadece mimari olarak değil siyasi yapılanma ve sosyal yaşantı kapsamında konut ele alınmıştır.

Erken Hellenistik Dönem Yunan konutlarında konutlar üzerindeki siyasi otorite etkisinin azaldığı ve konutların yarı bağımsız şekilde düzenlenmeye başladığı görülmektedir (Westgate, 2007, s. 241-2). İlerleyen süreçte son derece gösterişli dekor edilmiş avlulu konut mimarisi zengin kesime ait bir mimari yapılanma oluşumuna işaret eder bu durumun sosyal yapılanmaya dair güçlü statü değişimini gösterdiği düşünülmektedir (Abbasoğlu, 1999, s. 399).

Avlulu konut mimarisi ve dekorasyonu Yunanlılar'ın sosyal yapılanmasında daha çok aile mahremiyetine önem verdiklerini gösterirken (Nevett, 1999, s. 124) Hellenistik Dönem konutlarında alan kullanımı ve dekorasyonu hiyerarşik bir yapılanmayla oluşturulan ayrıma işaret etmektedir (Westgate, 2000, s. 392).

Hellenistik Dönem'deki siyasi yapılanma gözden geçirildiğinde politik bir unsur olarak soylu ailelerin konutlarında avlu kullanımının önemini anlamının mümkün olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle dönem tarihine kabaca yer vermek gerekli olacaktır.

Makedon Kralı İskender'in Akdeniz, Anadolu ve Yakın Doğu fetihleri ile ele geçirdiği bölgeler İskender'in ölümünden sonra halefleri tarafından bölgesel krallıklar olarak ayrılarak üç ana soy tarafından domine edilmiştir; Seleukoslar (MÖ 312-64) Ortadoğu ve Merkezi Asya'yı, Makedonya Kralı Attalos ve sülalesi MÖ 168'de Roma hâkimiyetine girene kadar Yunanistan ve Balkanları, Ptolameioslar (MÖ 323-30) Mısır ve Akdeniz havzasını yönetmişlerdir. Genel olarak krallıkların politik yapılanması monarşik eyaletlerin birleşiminden oluşmaktadır (Arslantaş ve Yılmaz, 2017, s. 65-8).

Hellenler yönetime getirecekleri kişileri nasyonel kriterler ile değil krallığa olan sadakat ve bağlılığa dayalı belirlemektedir. Bu durum çok uluslu bir soylular topluluğunun yönetimde aktif olmasını sağlamıştır (Strootmon, 2007, s. 64-5). Hellenistik saraylar incelendiğinde kralların özel yaşamına ait alanları olmasının yanı sıra avluların yönetimsel amaçla kullanılması kent soylularının da kendi konutlarında benzer yapılanmaları, politik yakınlığın bir göstergesi olarak uygulamalarına neden olmuş gözükmektedir (Strootmon, 2007, s. 66-7).

Mimari olarak Hellenistik Dönem'de etrafı kolonlarla çevrili merkezi bir avlu ve çevresinde odaların düzenlendiği, *peristyl* tipi konut kullanılmıştır (Akurgal, 1999, s. 135). Konutların sosyo-kültürel ve mimari organizasyonuna bakıldığında *peristyl*in etrafındaki odaların cinsiyet odaklı düzenlenmediği, Geç Klasik Dönem'deki tek avlu etrafında kullanılan odalar yerine birden fazla avlu kullanımının yaygınlaştığı görülmektedir (Trmper, 2011, s. 40). Bu döneme ait erken mimari örnekler *pastas*ın kuzeyine eklenen portikolarla oluşturulmuştur. Pella (Lev. 4 a-b) ve Olynthus rneğinde olduğu gibi pek çok kentte kare formunu kaybetmeden merkezi avlu en önemli karşılama alanı olarak kullanılmış ve etrafında daha az önemli odalar sıralanmıştır (Graham, 1966, s. 11-2). Aynı mantıkta dikdörtgen formda *prostas-peristyle* şeklinde *peristyl* kullanımı da yaygınlaşmıştır. Bu konuda Anadolu'da Priene kenti (Lev. 4 a-b) daha zengin örnekler sunmaktadır (Graham, 1966, s. 15).

Pella'da M geç dördüncü yüzyıla tarihlenen 3000 metrekarelik bir alana inşa edilmiş ifte *peristylli* Dionysos Evi (Lev. 5 a) Helenistik Dönem'in ihtişamlı konut mimarisine iyi bir örnek sunmaktadır (Nevett, 2012, s. 222). Bu konut Olynthos'daki aynı dönem evlerden on kat daha büyüktür. Kuzey *peristyl* misafirlerin ağırlanacağı ve ev halkı ile ortak kullanılacak bir alan olarak görünmektedir. Güney kısım ise çok daha kişisel bir kullanım alanına işaret etmektedir. Odalar arası geçiş ana avludan görünmeden yapılabildiği için bu kısmın daha mahrem bir alan olarak tasarlanmış olabileceği düşünülmektedir. Misafirleri etkilemek için iki gösterişli avlu kullanılmış olabilir. Genellikle bu tip tasarımların dördüncü ve üçüncü yüzyıl konutlarında sıklıkla grldği belirtilmektedir (Nevett, 2012,

s. 223). Bu dönemin etkisiyle Roma mimarisinde karşılama odaları daha lüks dekor edilmeye başlanmış olduğu mozaikli, duvar resimli ve dekoratif sıvalı odalar seçkin evlerinin temel unsuru haline geldiği düşünülmektedir (Ellis, 2002, s. 235).

3.4. ROMA DÖNEMİ KONUT MİMARİSİ VE TİPOLOJİSİNE AİT İKİ ANA ÖRNEK

Roma İmparatorluğu'nun sınırları en geniş olduğu dönemde tüm Akdeniz havzası Kuzey ve Orta Avrupa'nın büyük bir kısmı Ortadoğu'yu Fırat nehrine kadar içine almaktaydı. Büyük bir coğrafyada yayılım göstermesinin sonucu olarak imparatorluk tarafından ele geçen kentler, merkezi yönetimin temel unsuru olarak görülmüş, kentlerin ve kamusal alanların geliştirilmesi desteklenerek kentler arasındaki rekabet artırılmış ve görkemli yapılar teşvik edilmiştir (Owens, 1991, s. 123). Bu politika kamusal yapıları olduğu kadar konut alanlarını da etkilemiştir. Sınırları oldukça geniş olan imparatorluğun genelinde gelenek ve yapılaşma farklılıkları sebebiyle standart bir konut mimarisinden bahsetmek mümkün olmasa da aristokrat kesime ait avlulu, mozaiklerle ve fresklerle lüks bir şekilde dekor edilmiş ortak özelliklere sahip konutlar araştırmacılar tarafından genel tanımlar altında sınıflandırılmıştır²⁵. Bununla beraber konutların Roma yaşantısına etkisini anlayabilmek için mimari açıdan işlevlerini anlamak kadar sosyal olarak konut insan ilişkisini anlamak da yapı araştırmalarının bir parçası olmuştur²⁶.

Konut araştırmaları standart özelliklere sahip konutları İtalya'da yer alan Pompeii ve Herculaneum kentlerinde yapılan çalışmalar üzerinden tanımlamaktadır. Buna göre Roma'ya

²⁵Buradaki 'sınıflandırma' kavramı temel birkaç yapı ögesi üzerinden yapılan tanımları ifade etmektedir. Bunun dışında arkeolojik çalışmaların değerlendirilmesinde reform niteliğinde pek çok tanım ve çalışma yayınlanmaktadır. Bkz. S. M. Spencer-Wood'un Roma konut mimarisine hakkındaki eski ve yeni yaklaşımları teorik ve tarihsel perspektifte değerlendirdiği makalesi ve editörlüğünde yayınlanan çalışmalar (Spencer-Wood, 2013).

²⁶Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren araştırmacılar kent, Roma konut mimarisine ve sosyal yaşantı arasındaki etkiyi bütüncül bir şekilde ele almaya başlamış, yazılı kaynaklar dışında konut mimarisinin de sosyal yaşantı ve yapılanmanın analiz edilebileceği bir kaynak olarak değerlendirmişlerdir. Bkz. Bradley, 1991; Allison, 1993; Wallace-Hadrill, 1994; Dunbabin, 1995; Laurence ve Wallace-Hadrill, 1997.

özgü olarak bilinen *atrium* tipi konutların ilk ve erken örnekleri tanımladığı sonrasında zamanla Roma'nın yayılım gösterdiği alanlarda Hellenistik Dönem'e özgü olan *peristyl* tipi konut yapısı ile etkileşime girerek kendine özgü *atrium-peristyl* tipi konutu oluşturduğu düşünülmektedir (Anderson, 2013, s. 200-1).

Roma konutları için genel olarak Latince'de bir binayı ve aynı zamanda bir grup insanı temsil eden *domus* kelimesi kullanılmaktadır (Cooper, 2007, s. 5). Günümüzde iş hayatı, özel hayat ve bunların düzenlendiği alanlar birbirinden ayrılmaktadır ve konut genellikle ailenin mahremiyetine ait bir alandır. Ancak Romalılar için *domus*; sosyal, politik ve iş hayatına dair işlerin bir arada yürütüldüğü, gün içinde ev halkının dini ritüellerini uyguladığı, davetli, davetsiz veya akşam yemeği için gelen misafirlerin ağırlandığı aynı zamanda ev halkının mahrem işlerini hallettiği bir alan olarak tanımlanmaktadır (Wallace-Hadrill, 1988, s. 55-6). *Domusun* her odasının şekli, lokasyonu, büyüklüğü, aydınlatılma biçimi ve dekorasyonu içinde yaşayan insanların kimliğine dair ipucu veren bir kültür materyali olarak görülmektedir (Clarke, 2014, s. 243).

Bir konutun yapısal organizasyonu, evlilik, cinsiyet rolleri, ebeveyn ilişkileri ve sosyal yapılanmaya dair daha pek çok kavramın anlaşılmasında önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle konutların mimari yapısını incelemeyen önce Roma aile yaşantısına genel olarak değinmek gerekir.

Romalı bir aile, içinde eşler, çocuklar, köleler bazen de eşlerin ailelerinin yaşadığı ve evin idaresinin babaya ya da aile büyüğü bir erkeğe ait olduğu patriarkal bir yapılanmaya sahiptir²⁷. Aileyi en geniş anlamda *familia* terimi ifade etmektedir. Evin reisinin sahip olduğu iktidarı ve gücü göstermek için *patria potestas* kavramı, köleler ve torunlar da dâhil

²⁷ Dixon, 1992, s. 3; Saller Roma aile yapılanmasının ataerkil olmadığını böyle bir tanımın eldeki verilerin yanlış okunması sonucu kabul edildiğini öne sürmektedir (Saller, 1999, s. 192-3).

ailenin bütün bireyler üzerinde sahip olduğu yetkileri ve otoriteyi göstermek için *pater familias* kavramı kullanılmaktadır (Saller, 1986, s. 7). *Pater familias* aynı zamanda bütün mülkün ve ailenin sahibi olarak *dominus* olarak da adlandırılmaktadır²⁸. Kadın, baba ya da kocasının yanında destekçi bazen de muhalif pozisyonda yer almaktadır. Romalı ideal bir kadının birinci önceliği kendi onurunu muhafaza etmek ve aile içi düzeni organize etmektir (Cooper, 2007, s. 7). Babaları tarafından iyi terbiye edilen çocuklar ve söz dinleyen eşler evin içine alınan misafirler aracılığıyla dışarı gösterilmekteydi. *Domusun* görünüşü kadar içinde yaşayanların dışarıya yansıttığı aile imajı da Romalı seçkin bir aile için oldukça önemli görünmektedir (Cooper, 2007, s. 8-9).

Konutların kabul alanlarında yapılan lüks dekorasyonların dışarıya gösterilmek istenen zenginlik imajını yansıtmamasının yanı sıra konut sahiplerinin sosyal pozisyonları hakkında da fikir verdiği düşünülmektedir (Wallace-Hadrill, 1990, s. 171).

Yazılı kaynaklar soylular arasında evlerini en lüks şekilde dekore etmek için büyük bir rekabet olduğuna dair veriler sunmaktadır. Örneğin, Romalı politikacı *Livius Drusus*'un²⁹ mimarı, Palatine Tepesi üzerinde yapılacak konutun kendisi için gözlerden uzak ve kimsenin göremeyeceği şekilde tasarlanacağını söylemiştir. *Livius* ise tam tersine yaptığı her eylemin dışarıdan bütün açıklığıyla görülmesini istediğini belirtmiştir. *Cicero*³⁰ ise kendi evinin tüm çıplaklığıyla tüm şehir tarafından görülebilmesini özellikle mimarından talep etmiştir (Wallace-Hadrill, 1988, s. 46).

²⁸ *Pater familias* kavramı çocuk sahibi olmayan mülk sahiplerini veya güç sahibi soylu kadınları (*domina*) da içerebilmektedir. Evin yöneticisi her zaman biyolojik bir baba olmak değildir bir aile büyüğü zengin ve soylu bir akraba da ailenin reisi sayılabilir (Cooper, 2007, s. 5; Saller, 1999, s. 194).

²⁹ *Livius Drusus* MÖ 91'de halk temsilciliği yapmış reformist bir Romalı politikacıdır (Phang, S. E. (Ed). 2016, s. 718)

³⁰ *Cicero* MÖ 106 -43 yılları arasında yaşamış Romalı bir tarih yazarı, politikacı ve filozoftur. (Phang, S. E. (Ed). 2016, s. 668, 775)

Yunan konutlarını biçimlendiren temel ayrımlardan birinin kadın ve erkek arasındaki sınıfsal farklılıktan kaynaklandığı düşüncesi daha önce belirtilmişti. Roma konutlarında sosyal açıdan keskin bir cinsiyet ve yaş ayrımının varlığına işaret edilse de konut mimarisinde böyle bir ayrıma dayalı düzenleme görülmemektedir³¹. Erkeğin baskın olduğu aile organizasyonu içinde kadınların konut içinde erişemeyeceği herhangi bir alan bulunmamaktadır (Allison, 2007, s. 346).

Modern konutların aksine Roma konutlarında yaşa dayalı bir ayırım da gözetilmez, çocuklar için özel bir alan ya da oda ayrılmamıştır. Efendi ve kölelerin yaşam alanları da keskin bir şekilde birbirinden ayrı değildir. Roma kültüründe cinsiyet, yaş ve sınıf ayrımına dayalı sosyal yapılanma konut mimarisinde direkt etkili gözükmemektedir ancak hiyerarşik bazı düzenlemelere açıkça rastlanmaktadır (Wallace-Hadrill, 1994, s. 9). Bu hiyerarşik ayırım, ileride anlatılacağı gibi, konutların prestij sahibi kimselere gösterilecek lüks alanları ve ev halkına, çalışanlara veya üretimsel alanlara ayrılmış sade alanları ifade etmektedir.

Konut olarak aristokrat ve zengin kesimin genelde *atrium* ve *peristyl* olarak adlandırılan avlulu büyük ve lüks evlerde oturduğu belirtilmektedir (Bergman, 2012, s. 233). Büyük şehirlerde konut yapılanması genellikle *insulae* denilen ‘yapı adası’ anlamına gelen apartmanlardan oluşmaktaydı (Ulrich, 2014, s. 325) (Lev. 5 b). Bu apartmanların altında genelde dükkânlar, *tabarnae*, bulunurdu, bu tip apartmanlarda genellikle ticaretle uğraşan orta kesim ve alt sınıftan insanların yaşadığı düşünülmektedir. İtalya’daki çalışmalar halkın büyük çoğunluğun *insulae* tipi apartmanlarda yaşamış olduğunu göstermiştir. Buna rağmen tarihsel süreç ile gelişen sosyal değişimler ve farklı coğrafyaların kendine has yapıları içinde Romalı olma duygusu yaratma amacını yansıtan (Wallace-Hadrill, 1994, s. 16)

³¹ Bu çalışmanın kapsamı gereği sadece sosyal ayırım ve mimari ilişkisini belirtmek yeterli görülmüştür. İleri okumalar için bkz. Roma’da cinsiyet rolleri üzerine Budin ve C. L. Burfa’nın editörlüğünde yayınlanan *Women in Antiquity* kitabının sekizinci bölümünde farklı yazarların makalelerinden en güncel çalışmalara yer verilmiştir (Budin ve C. L. Burfa, 2016). Bir diğer güncel çalışma antik kaynaklar ve epigrafik veriler ile hristiyanlık etkisinde kadının sosyal rolü M. T. LaFoste’nin (2017) *Age Hierarchy and Social Networks among Urban Women in the Roman East* makalesinde incelenmiştir.

yapılar *insulaeden* çok *atrium* ve *peristyl* konut tipi olarak gösterilmektedir. Bu nedenle bu çalışmada Roma konut tipolojisi içinde bu iki ana tipe yer verilecektir.

3.4.1. *Atrium* Tipi Konutlar

Antik yazarlardan Vitruvius'un (Vitr. De arch. 6. 3) tanımı doğrultusunda (Lev. 6 a) 20. yüzyıl araştırmacıları Roma domestik mimarisi için ideal olarak tanımlayabilecek konutu *atrium tipi* olarak kabul etme eğilimindeydiler, zamanla yeni yaklaşımlar çerçevesinde bu tanım ideal bir konut yapılanması yerine bölgesel farklılık ve benzerliklerine göre değerlendirilmeye başlanmıştır (Allison, 2006, s. 346; Wallace Hadrill, 1997, s. 220). MÖ 3. yüzyıldan 2. yüzyıla kısmen Hellenistik dönemin etkisinde geliştiği düşünülen bu konut tipi, merkezi bir avlu etrafında eksensel olarak şekillendirilmiş, mimari üniteleri içeriye bakan serin ve sessiz bir evi ifade etmektedir (Kostof, 1995, s. 167). Çatısız bir avlu etrafında dizilen odaların kullanıldığı konut mimarisi Akdeniz ve çevresinde Bronz Çağı'ndan beri bilinmektedir. Kökeni çok eski olan avlulu konut mimarisinin izleri Hellenistik Dönem mimarisinde kullanılmış ancak Roma'da en ihtişamlı haline ulaşmıştır. *Atrium* konut tipi de bunun bir varyasyonu olarak gösterilmektedir (Bergman, 2012, s. 230).

Mimari olarak Vitruvius (Vitr. De arch. 6, 3.1.2) iç avlulu, *cava aedia*, konut tiplerini ayırarak belirli ölçüler çerçevesinde tanımlamıştır. Bu konutları beşe ayırarak: Etrüsk tarzı, Korint Tarzı, Dört Sütunlu (*tetrastylon*), Çatısı Aşağıya Eğimli (*displuviatum*) ve Çatıyla Kaplı (*testudinatum*) şeklinde sınıflandırmış ve Roma konutunun aksı ve bölümlerini standart bir biçimde tanımlamıştır (Lev. 6 b). Vitruvius'a göre konutlar iki ana unsur üzerine inşa edilir; kişiye özgü alan ve sosyal alan. Yatak odaları, yemek odası ve banyolar aile üyelerine ve sadece davet edilmiş misafirlere, *vestibule* yani büyük kabul salonları ve bahçeler davetsiz misafirlere ayrılmıştır (Vitruvius, 6. 5.). Oldukça kısıtlı ve yetersiz görülen bu tanım ve alternatif görüşler ileride değerlendirilecektir.

Geç Cumhuriyet-Erken İmparatorluk Dönemi konutları içinde yaygın olarak *atrium* kullanımı görülmektedir (Papaioannou, 2007, s. 82). Genel olarak Vitruvius'un ideal tanımına birebir uymayan konutların bazı temel ortak noktaları olmakla beraber birçok farklı şekilde inşa edilmiş örnekleri mevcuttur (Tamm, 1973, s. 53-60). Bu tür konutlarda ana giriş, *fauces*³², merkezi avlu, *atriuma*, açılmaktadır ve içeri alınan misafirler doğrudan ev tanrılarına (*Lares* ve *Penates*) adanan bölümlerin ve ataların portrelerinin sergilendiği bölüm olan *atriuma* geçiş yapmaktadır (Bergman, 2012, s. 230). *Atrium*da aile reisi genellikle öğlene kadar iş görüşmelerini, *saluttatio*, sürdürürdü. *Saluttatio* kavramı ticari ve politik kullanım alanı olarak *atriumun* önemli bir parçasıdır (Dickmann, 2011, s. 71). Evin hamisi 'patron' aynı zamanda müşterilerini burada karşılar, finansal işlerini bu alanda hallederdi. *Dominus* evden ayrıldıktan sonra evin hanımı yani *materfamilias*, yün eğirme ya da el işlerini bu alanda yapar, aynı zamanda ev işlerini buradan organize ederdi. Çocukların oynadığı ve eğitim aldığı yer de genellikle burasıydı (Cooper, 2007, s. 14).

Wallace-Hadrill *atrium* konut tipinin *tria nomina* kavramı ile paralellikler gösterdiğini, *atrium* ve *atriuma* açılan odaların işlevinin bu kavramla paralel olarak geliştiğini düşünmektedir (Wallace-Hadrill, 2015, s. 178). *Tria Nomina*, Romalı yurttaşları yabancılardan ayırmak için yurttaşların aldığı üç ismi ifade etmektedir. *Praenomen*; kişisel isim, *nomen*; soya dayalı isim, *cognomen*; kazanılan bir unvan anlamına gelmektedir. Hadrill ayrıca elit kesim tarafından bu kavram oldukça yaygın kullanıldığını belirtmiştir. Buna ek olarak Romalı bir kadın ya da bir yurttaş için sadece Latince konuşmak ya da Latin bir isme sahip olmanın Romalı olmak anlamına gelmediği aynı zamanda yurttaşların adanmışlıklarını kanıtlayacak bir unvan sahibi olmaları gerektiğini belirtmiştir. Bu kavram ailenin Romalı statüsünü göstermesi ve politik olarak aktif elitlerin statüsünü göstermesi açısından önemli bir kavram olarak görülmektedir (Madsen, 2006, s. 78). Romalı olma kimliğinin daha geniş kitlelerce benimsenmesi zamanla aristokratları, konutlarında da

³² Pompeii'deki örnekler üzerinden bir değerlendirme yapan R. Laurence pek çok örnekte *faucesin insula* ve *atrium* arasındaki ayrımını sağlayan bir alt bölüm olarak konumlandırıldığını ve böyle bir düzenin seçilmesindeki sosyal faktörün yabancılara karşı konut içi mahremiyeti sağlamak olabileceğini belirtmiştir (Laurence, 2007, s. 126).

soylarını ve vatandaşlıklarını yansıtacak düzenlemeler yapmaya yöneltmiştir. Özellikle *atrium* ve *tablinum* gibi mekânların MÖ 1. ve MS 1. yy arasındaki değişimleri izlendiğinde kimlik konut ilişkisinin pratikte nasıl hayata geçirildiği anlaşılabilir³³.

Konut kültür ilişkisini anlayabilmek için önce konutun mimari yapılanmasına genel olarak değinmek gerekmektedir. Bu genel tanımın bölgelere ve kültürel değişkenlere göre farklılıklar gösterdiğini bir kez daha belirtilerek *atrium tipi* konutun belli başlı mimari özelliklerine aşağıda değinilmiştir.

Atriumun üstü ortasında bir açıklık kalacak şekilde çatıyla örtülüdür ve bu açıklık *compluvium* olarak tanımlanmaktadır. Ortadaki açıklıktan düşen yağmur suları *impluvium* olarak adlandırılan sığ bir havuzda toplanmaktadır. *Atriumun* en sonunda *dominus* için ofis görevi gören karşılama odası, *tablinum* (Lev. 7 a) yer almaktadır, genellikle burayı evin efendisi çalışma odası olarak kullanır aynı zamanda misafirlerini bu alanda ağırlardı (Cooper, 2007, s. 14). *Tablinumun* etrafında *atrium*a açılan *alae*³⁴ denen önü açık iki oda bulunmaktadır. *Alae* de yatak odası yani *cubicula*³⁵ gibi *atriumun* iki tarafında yer almaktadır. Yemek odası, *triclinium*, kadın ve erkeklerin bir arada yemek yiyip eğlenebildiği genellikle davetli misafirlerin kabul edildiği lüks dekore edilmiş bir alandır (Brothers, 1996, s.39-43). Pompeii örneklerinde yazlık ve kışlık olmak üzere iki tip *triclinium* tercih edilmiştir. Genellikle küçük olan bu yemek odalarının içi üç koltukla ayrılır, koltukların her biri en az üç kişi oturacak büyüklüktedir ve onur misafiri başköşede ağırlanır. İstisnai örneklerde iki koltuklu (*biclinium*) yemek odaları görülmektedir

³³ Lang- Auinger, 1996, s. 118; İtalya'daki örnekler incelendiğinde Erken İmparatorluk Dönemi'nde kendi başına tercih edilen *atrium* kullanımının bu tarihlerde genellikle *peristyl* ile birlikte kullanıldığı görülmüştür (Bergman, 2012, s. 232). Bu nedenle bu değişimler *peristyl* tipi konutların alt başlığında ele alınmıştır.

³⁴*Alae* farklı fonksiyonel amaçlarla kullanılabileceği gibi, *dominusun* iş ortaklarıyla özel görüşmelerini yapabileceği *atriumla* bağlantılı resepsiyon odaları olarak da yorumlanmıştır (Cova, 2015, s. 70).

³⁵ *Cubiculanın* işlevine yönelik kesin bir tanım yoktur. Riggsby bu alanı kadın erkek ya da çiftlere ait herhangi bir cinsiyet ayrımının gözetilmediği, sex, iş ya da dinlenme amacıyla kullanılabilecek özel bir alan olarak tanımlamaktadır (Riggsby, 1997, s. 42). Allison P. Pompeii'deki örneklerin bir kısmında *cubiculada* açığa çıkan, iğne işlerine ve kıyafet üretimine dair bulguların varlığına işaret etmiştir (Allison, 2006, s. 346). Bazı görüşlere göre kölelerin yattığı alan olarak da değerlendirilen *cubicula* için Strocka Pompeii'de yer alan Labyrnth Evi (Lev. 11) örneğinde *cubicularından* bir kaçının sahip olduğu lüks dekorasyonu göstererek böyle kesin bir tanıma ulaşamayacağına dikkat çekmiştir (Strocka, 1991, s. 87-89).

(Connolly, 1990, s. 38). *Tablinum* ve *tiriclinium* daha çok karşılama odası olarak kullanılmış, İmparatorluk döneminde önemi artarak, mozaik ve fresklerle daha görkemli bir şekilde dekore edilmeye başlanmıştır (Ellis, 2002, s. 25). Bu iki odanın süreç içindeki fonksiyonel ve dekoratif değişimleri, siyasal otoritenin bireysel konutları nasıl şekillendirdiğini göstermesi açısından önemli görünmektedir.

Aristokrat ve zengin konutlarının çoğu kendisine ait bir hamam yapısına sahiptir. Bu hamamlar genelde *apodyterium*-soyunma odası, *frigidarium*- soğuk oda, *tepidarium*-ılık oda, *caldarium*-sıcak oda, *prefarneum*- külhan gibi kamusal hamamlarla benzer şekilde inşa edilmiştir (Connolly, 1990, s. 48) (Lev. 7 b).

Vitruvius (Vitr. De arch. 6.3.1.)ve Varro (Varro, De Ling. 5. 161. 1) tarafından *atriumun* Etrüsk kökenli olduğu ileri sürülmüştür. Modern araştırmacılar Geç Cumhuriyet Dönemi konutlarını ve Arkaik Etrüsk Mezar tiplerini karşılaştırdıklarında iki tipolojinin de eksensel ve simetrik olduğunu, ön avlu ve bir lobi etrafında şekillendiklerini bu nedenle bu çıkarımın doğru olabileceğini iddia etmişler ek olarak *peristylin* Yunan etkisiyle eklendiğini belirtmişlerdir (Boëthius ve Ward-Perkins, 1970, s. 152-3). Yakın zamanda Batı Avrupa, Yunanistan ve İtalya ve çevresinde yapılan araştırmalar ve kazılarla elde edilen bulgular ışığında *atriumun* kökeni ve mimari tanımı hakkında yeni görüşler kabul görmeye başlamıştır (Bergman, 2012; Jones ve Robinson, 2004).

Erken örnekleri İtalya'da MÖ 6. yy'da Roma ve Roselle kentlerinde görülen *atriumun* MÖ 5. yy'da komşu Etrüsk kentlerinden Marzabotto ve Regae kazılarında benzerleri açığa çıkarılmıştır. Bu tip ve benzer planlı diğer örneklerin İtalya'da MÖ 3. yy'dan itibaren yaygınlaştığı görülür. İtalya için Etrüsk etkisi belirgin olsa da, Roma hâkimiyetinde yer alan diğer bölgelere ait konutların yapıları kendine özgü özellikler göstermektedir, dolayısıyla köken konusu araştırmacılar tarafından hala tartışılmaktadır (Kavas, 2012, s. 178-9). Wallace-Hadrill Doğu ya da Etrüsk izleri olsa bile lüks döşenmiş bu konutları yapısal olarak Romalı elitlerin gücünün merkezi olarak nitelendirmektedir (Wallace

Hadrill, 2015, s. 186). Ayrıca mimari kökeni ne olursa olsun açık bir şekilde bu konutların Romalı olma kimliğinin bir göstergesidir olduğunu eklemektedir.

Roma konutları hakkında en detaylı bilgileri sağlayan İtalya'nın Pompeii ve Herculaneum kentleri, MÖ 4. yy'dan MS 1. yy'a kadar iyi korunmuş konut örnekleri sunması sebebiyle pek çok yayın ve çalışmanın konusu olmuştur (Conolly, 1990; Allison, 2007; Foss ve Dobins, 2007). Öncelikle Vitruvius'un tanımladığı ideal konut çerçevesinde ele alınan bu yapıların, çalışmalar detaylandırıldıkça standart bir mimari tanım çerçevesine oturtulması araştırmacılar tarafından yeniden değerlendirilmiştir (Allison, 2001; Wallace-Hadrill, 1997). Papaioanni tarafından, Pompeii ve Herculaneum kentlerinde yapılan son çalışmalar, Cosa, Fregellae, Velia, Paestum kazılarında elde edilen güncel veriler, yayınlanmış ve yayınlanmamış çalışmaların detaylı incelemesi ile edinilen bilgiler ışığında *atrium* konut tipi tekrar ele alınmış ve dört sınıfa ayrılmıştır³⁶; çatısız *atrium*, *impluvium*lu veya *impluvium*suz *atrium*, *pseude atrium/impluvium*, kare şeklinde (*tetrastyle*) *atrium* ve *impluvium*. Araştırmacı aynı zamanda incelenen konutların çoğunda eksensel farklılık ve özgünlükler bulunduğunu belirtmiştir. Allison Pompeii'de genel olarak *atrium*lu olarak tanımlanmış konut tiplerini odaların işlevlerine göre oldukça öznel bir şekilde yirmi iki sınıfa ayırmıştır (Allison, 2004, s. 120-1). Ayrıca ana kullanım alanlarını karşılama salonu, ana bahçe, alt kat birimleri ve üst kat birimleri olarak dört sınıfta incelemiştir. Yapılan yeni sınıflandırmalar ve konutların kullanım alanlarına ait incelemelerin detaylı bir şekilde ele alınması bir kültür materyali olarak konutun önemini göstermesi açısından önemlidir. Bu çalışmalar neticesinde Wallace- Hadrill'in de belirttiği gibi konutların ziyaretçiler için ayrılan alan, özel alan, servis alanı gibi basit bir aksta tanımlanacak bir diyagram olmadığı anlaşılmıştır (Allison, 2004, s. 122). Yine buradaki evlerde modern Avrupa evlerindeki gibi günlük işleri ve endüstriyel aktiviteleri konuklardan saklama gibi bir amacın güdülmeyeceği görülmektedir (Allison, 2004, s. 123). Bu sınıflandırmalar Pompeii kentindeki konutların alan kullanımlarını ve fonksiyonlarını açıklarken Roma etkisindeki diğer bölgeler için de

³⁶ Papaioannou Yunanistan ve Batı Anadolu örnekleri üzerinden *atrium* gelişimini ele aldığı bu makalesinde Roma'ya özgü ve bölgesel özelliklerin farklılıklarına dikkat çekmiş, Roma'nın sosyal etkisini konut mimarisi üzerindeki değişimler ile açıklamıştır (2010, s. 82).

formülize edilmiş bir konut mimarisi tanımını sorgular niteliktedir. Yapılan mimari ayrımlar konutları yazılı kaynaklara dayalı kesin tanımlar içinde ele almak yerine kendine özgü mimari ve sosyal dinamikler ile değerlendirmek gerektiğini önermektedir.

Son dönem çalışmalarıyla *atrium* tipinin mimari akslarının, oda ve işlevlerinin çok yönlü değerlendirilmesi Roma sosyal yaşantısı ve ideolojisinin anlaşılması açısından da önemli görünmektedir. Pek çok araştırmada irdelenen bir diğer mesele mekânsal ayrımlarla ilgilidir (Moormann, 1993; Wallace Hadrill, 1994; Riggsby, 1997; Cooper, 2007). Genel olarak aristokrat bir aile; kadın, erkek, çocuklar ve hizmetlilerden oluşmaktadır³⁷. Konutların mekânsal düzenlemesi aile içi iş bölümü, cinsiyet ya da hiyerarşik faktörlere göre belirlenen ayrımlarla incelenmektedir (Anderson, 2004, s. 105). Bunlardan biri aile mahremiyetine ayrılmış ‘özel alan’, diğeri ise işlerin yürütüldüğü misafirlerin ağırlandığı ‘kamusal’ alandır. Özel alan erkeğin domine ettiği konutta kadının, çocukların ve kölelerin sosyal kimliklerinin, cinsiyet rollerinin, dini ritüellerin şekillendiği günlük alışkanlıkların ve inanışların uygulandığı birimlerdir (Wallace Hadrill, 1988, s. 55).

İncelenen konut sahiplerinin sosyal statüsü ve ekonomisi göz önüne alındığında Roma’nın idari yapılanmasından da genel olarak bahsetmek gereklidir. Roma yönetimi Roman *imperium* altında her kentin kendini özerk bir şekilde idare ettiği bir idari sisteme sahiptir (Morley, 1997, s. 42). Ortaçağ’da olduğu gibi kent burjuvazisi ve feodal burjuvazi ayrımı görünmemektedir, yani tarımsal üretim ile tüccar ve kentli elitlerin ekonomisinin bir biri ile iç içe bir yapılanma gösterdiği bir yapı kullanılmaktadır (Wallace-Hadrill, 1992, s. 273). Bu yapılanma nedeniyle tarımsal ve kentsel konutlardaki ekonomik ilişkilerin sabah *salutatio*su ile benzer işlevsellikle idare edildiği düşünülmektedir (Parkins, 1997, s. 101-4). Konutların içinde bu işlerin yürütüleceği birim lüks dekore edilmiş odalar ve karşılama

³⁷ Dickmann, 2011, s. 56; Bazı durumlarda ücretsiz iş gücü elde etmek için daha geniş aileler bir arada yaşadığı belirtilmektedir.

alanlarıdır bu nedenle *atrium* ve *tablinum* gibi iş görüşmelerinin yapıldığı gösterişli bölümler *domusun* kamusal/açık alanı olarak adlandırılır (Dunbabin, 1993, s. 164-5).

Konutlarda özel ve kamusal alanların ayrımı sadece odalarla değil evde çalışan hizmetliler aracılığıyla da sağlanır. Köleler her ne kadar silik bir unsur ve mülk olarak görülse de aile yaşantısında etken bir role sahip oldukları düşünülmektedir (Wallave-Hadrill, 1988, s. 78). Genelde kölelere ait bir bölüm bulunmadığı için hizmetkârların efendilerinin odaları önünde yatıp kalktığı fikri kabul görmektedir³⁸.

Konutların düzenlenmesinde etkili olabilecek kavramlardan biri de etnik kimlik ayrımıdır. Örneğin, mekânsal ayırım yapılırken ailelerinden uzak düşmüş kölelerin kendi kökenlerine ve kültürlerine duydukları aidiyet bu kişilerin konut içinde sosyal yapılanmalarını bununla birlikte alansal düzenlemelerini bu etnik temele dayalı düzenlemiş olabileceklerini düşündürmektedir³⁹. Bir başka sosyal etken evlilik ya da eşler arası ilişki olarak gösterilebilir. Bir kadının babasının isteği üzerine politik bir evlilik yapması sık rastlanılan bir durum olarak gösterilmektedir. Roma'da iş anlaşmalarının çoğu zaman kurulan evlilik ve dostluk bağlarının gölgesinde yapılmakta olduğu bilinmektedir. Bu nedenle evlilik bağı gibi ailesel faktörler, işlerin evden yürütülmesi, ticari anlaşmaların bireysel güç ya da ikili ilişkilere dayanması, ekonomik ve sosyal dinamiklerin mekânsal düzenlemelerde ne derece etkili olduğunun göstergesidir. Sonuç olarak bireysel faydacılık, çıkar çatışmaları ve açgözlülüğün hâkim olduğu bu aristokratik ticaret ağlarının ve tarımsal üretimin merkezi olan konutların Roma otoritesinden bağımsız olarak da ele alınmaması gerektiği vurgulanmaktadır (Cooper, 2007, s. 24-9).

³⁸ Konutlarda kölelerin iş tanımına ilişkin kaynaklar olsa da nerede uyduklarına dair detaylı veriler bulunmamaktadır. Bazı araştırmacılara göre üst katı olan evlerde kölelere özel bölümlerin bulunması muhtemeldir. Ancak şimdilik incelenen mimari kalıntılarda özellikle ayrılmış bir birimin bulunmadığı belirtilmektedir (George, 2004, s. 13).

³⁹ Buradaki etnik kimlik kavramı egemen bir güç tarafından bir topluluğun ırksal-yapısal özelliklerine göre tanımladığı etnik kökeni ifade etmemektedir. Deneyim, gelenek kimlik ve davranış yoluyla oluşturulan ortak bir kültürel bağı ifade etmektedir (Anderson, 2004, s. 111).

Sosyal ve politik olarak, şehirli elitlerin ticari ilişkiler açısından kasabalarla yakın ilişki içinde olması gerektiği ve hiç iş yapmayan seçkinlerin dahi *horrea* ve *taberna* kiralarından faydalanan mülk sahipleri olarak gelirlerinin en azından bir kısmını ticaretten elde etmiş oldukları belirtilmektedir (Wallace- Hadrill, 1992, s. 252). Perring, konutlar içinde yürütülen bu ticari yapılanmaların ve kentsel pek çok unsurun konutlarda da görülmeye başlanmasının Roma otoritesinin ve emperyalist algının güçlendirilmesinin bir parçası olarak değerlendirmektedir (Perring, 1992, s. 292).

3.4.2. *Peristyl* Tipi Konutlar

Roma konut mimarisinde genel olara Hellenistik Yunan anakarasından özellikle Delos örneklerinden bilinen *peristyl* tipi konutların muhtemelen Marsilya üzerinden Roma'ya geçtiği düşünülmektedir (Anderson, 2013, s. 200-1). MÖ 2. yüzyıldan itibaren *atrium* ile birlikte *peristyle* sahip konutlar yaygınlaşmış, aristokratlar mevcut *atriumu* yıkmak yerine konutlarına *peristyl* eklemeyi tercih etmişlerdir (Bergman, 2012, s. 233) (Lev. 8 a-b). *Atrium* kullanımını MS 2. yüzyıl ve sonrasına dek devam etse de özellikle MS 1. yüzyıldan itibaren genellikle *peristyl* konutların ana kullanım merkezi olarak *atrium* yerine tercih edildiği görülmektedir (Ellis, 2002, s. 32).

Yeni yaklaşımlar ve araştırmalar, *atrium* ve *peristyl*'in bir arada kullanılması ve süreç içinde *peristyl*'in, konut mimarisini imparatorluk genelinde domine etmesini göz önüne alarak (Lev. 9 a-b), bu tip konutun bir sosyal kimlik ögesi olarak Roma konutunun, *peristyl* ya da avlulu konut mimarisi üzerinden değerlendirilmesine neden olmuştur (Grahame, 1999, s. 63-4). Roma aristokrat konutlarını temsil ettiği düşünülen bu tip, Hellenistik *peristyle atriumun* adapte edilmesi olarak da tanımlanabilir. Hellenistik *peristyl* ile Roma *peristyl*i arasındaki temel ayırım eksensel düzen farklarıdır (Meyer, 1999, s. 109, 113). İki dönem örneğinde de de *peristyl* merkezi konumda yer alır ancak Roma konutlarında *peristyl*'in etrafında odalar belirli bir aksta simetrik bir şekilde konumlandırılmıştır. Hellen

örneklerinde ise odalar bir simetri ya da belirli bir düzen göstermez (Vicente, 2014, s. 1014).

Roma *peristyl* avlu tipini tamamen kopya etmemiştir, özgün bir takım mimari yenilikleri uygulayarak bu konut tipini kendine özgü hale getirmiştir. Hellen konutlarından farklı olarak konutların ön cephelerine devasa girişler inşa edilmiş, giriş kapılarının iki tarafına yarım ya da tam sütunlar ilave edilmiştir. Ayrıca gösterişli bir ön cephe dekorasyonu kullanılmıştır. Konutlarda birden fazla *peristyl* kullanımı görülmeye başlanmış ayrıca *peristyllere* dekoratif çeşmeler eklenmiştir (Papaioannau, 2007, s. 91). Kamusal alan ve özel alan ayrımı, konut içinde ayrılan lüks alan ve sade alan esaslarına göre düzenlenmiş yapılarda eksensel ve sosyal alan kullanımında bir standartlaşma çabası oluşturulmuştur (Knight, 1994, s. 8). Bununla beraber ailevi, politikaya ait ve ekonomik parametrelerin iç içe geçtiği, lüks ve ihtişamlı yapılanmanın yanında üretimin ve hizmet alanları bir arada bulunmaktadır. Konut yapılanmasının sadece özel/kapalı ve kamusal/açık olarak keskin bir ayrımla değerlendirilmesinin eksik bir yaklaşım olduğunu düşünen Wallace-Hadrill, alan düzenlemesine mütevazı ve sade dekore edilen yerleri de ekleyerek dört ana ayrım gözetmeyi uygun bulmuştur⁴⁰.

⁴⁰ E. Leach sosyal yaşantı ve duvar resimlerini ele aldığı çalışmasının konut bölümünde *atrium* ve *peristyl* özel-kamusal/açık-kapalı alan ilişkisi içinde değerlendirmiştir. Bu bağlamda Leach'ın değerlendirmesinin temel önermelerinden biri, lüks konut ve villaların form ve dekorasyonunun, Yunan *gymnasion*larının açık ve kapalı alan ilişkisine benzer bir tasarımla şekillendiği yönündedir. *Atrium* tipi konutlarda, *impluviumu* geçtikten hemen sonra *tablinuma* ulaşılır. Misafir ağırlama odası ya da yemek odası olarak kullanılan *tablinumun* genellikle *atriuma* göre çok daha ihtişamlı dekore edildiği görülmüştür. Bu alanda genellikle konut sahipleri, atalarına ait resimleri ya da aile bireylerinin portrelerini resmettirmiş, *atriumun* içinde yer alan kişisel tapınaklarda, *lararium*, bu tip sahnelere sıklıkla yer verilmiştir. İlk karşılama alanı olarak kullanılan *atriumun* zengin dekoratif öğelerden yoksun olması Romalılarca misafirperver olmayan bir ev sahibine işaret edebilirdi. Bu lüks dekorasyonu tercih için temel sosyal nedenlerden biri belki de misafirperverliktir. Genellikle antik kaynakların da gösterdiği gibi, *salutationun* yapıldığı *atriumlarda* patron-müşteri ilişkisine dayalı kabul edilen misafirlerin onurlandırıldığı dekoratif öğelerin yer alması beklenmektedir. Ancak mevcut örnekler genellikle aile ve aile yaşamına ait daha öznel konseptlerin kullanıldığını göstermiştir. Genel olarak *atrium* dekorasyonu değerlendirildiğinde aile ve köken vurguları ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Yunan kamusal binalarının bir taklidi olarak ortaya çıktığı düşünülen *peristyl* tipi konutların erken örneklerinde görülen mimari düzenleme ve dekorasyonda, *atrium* konutlarının sahip olduğu Roma'ya özgü olma- Romalı olma karakteri azalmaya başlamıştır. Zamanla daha lüks bir geleneğin (Hellen) etkisinde büyük, abartılı mimari ve dekoratif öğeler kullanılmıştır. Sadece *salutio* değil

Erken İmparatorluk Dönemi örneklerinde yaygın olan *atrium* tipi konutlar *atrium- tablinum* ekseninde düzenlenmekteydi (Knight, 1994, s. 107). İmparatorluk Dönemi konutlarında *atrium* genel olarak *vestibule* ve *peristyl* arasında konumlandırılmıştır (Knight, 1994, s. 112). MÖ 2. yy'ın sonlarından itibaren İtalya'da incelenen evler akslarına göre farklı düzenlemeler göstermektedir. 'Eksensel *peristyl* konut' olarak tanımlanan bu evlerin çoğunda *vestibule-peristyl-triclinium* bölümleri birbirine geçiş sağlayacak şekilde konumlandırılmıştır (Graham, 1966, s. 19) (Lev. 10 a). Mükemmel bir eksensel Roma konutunda en iyi dekore edilmiş odalar bir biri ardına eklenerek konutların kamusal/açık alanları dışarıdan görülebilecek şekilde organize edilmiştir (Watts, 2015, s. 202). Wallace-Hadrill'in alan düzenlemesi-eksensel plan ve sosyal yapılanma arasındaki ilişkiye dikkat çekmesi konut çalışmalarında eksensel planlamanın da bir kültür materyali olarak okunmasına olanak sağlamıştır (Wallace-Hadrill, 1988, s. 52; Laurence ve Wallace-Hadrill, 1997; Zanker, 1998).

Eksensel plan Roma'da MS 1. yy'ın sonuna kadar görülmüştür ve ideal eksen her zaman tam olarak uygulanmamış bölgelere göre bazı değişiklikler göstermiştir. Farklı bölgelerden konutları karşılaştırdığı çalışmasında eksensel planın bir standartlaşmaya işaret ettiğini ve bu nedenle Roma etkisinin başarılı bir şekilde yayıldığı belirtilmiştir (Meyer, 1999, s. 102). Bu düzenlemelere dair Meyer'in makalesinde verdiği dört konut örneği şu şekildedir (Meyer, 1999, s. 104-6); 1) İtalya'da yer alan 'Casa de los Pajaros' (Lev. 10 b, A) konutu mükemmel bir eksensel plana sahiptir (MS 2. yy) *vestibule-peristyl-triclinium* bir biri ardına tek bir düzlemde sıralanmıştır. 2) Fas'ın kuzey kesiminde yer alan Volubilis antik kentinde yer alan (Lev. 10 b, B) '*Maison a l'ouest Palais Gouverneur*' (Vali Sarayı) konutundaki gibi düzenlenen örneklerde *vestibule-peristyl-triclinium* birbirine paralel dizilim göstermesine rağmen tam olarak aynı düzlemde bulunmazlar. 3) Volubilis'den başka bir konut '*Maison de Flavius Germanus*' (Lev. 10 b, C) incelendiğinde *vestibulumun peristyl ve tricliniumdan* ayrı bir eksende konumlandırıldığı görülmektedir.

aristokratların politik ve prestij amaçlı düzenledikleri ihtişamlı yemek davetleri de dekorasyonu şekillendiren bir diğer öge olmuştur.

Dışarıdan gelen ziyaretçilerin içeriye direkt erişimini engelleyen bu uygulama eski konut geleneğindeki gibi bir mahremiyet alanı yaratmak amacıyla düzenlenmiş görünmektedir.

4) İspanya, Merida antik kentinde yer alan (Lev. 10 b, D) ‘*Casa del Anfiteatro*’ (MS 2. yy) konutu gibi bazı konutların eksensel düzeni bir birine paralel olmakla birlikte daha eğimli bir şekilde konumlanmaktadır.

İncelenen çoğu konutun ana girişinin caddeye açılması ve bu eksensel plan *salutatio* boyunca *dominus* ve misafirin yürüyüş yaparak evin içinde gezinmelerine bağlanmaktadır. Ayrıca çok yüksek bir sınıfa ait olduğunu göstermek isteyen bir soylunun misafirlerini gezdirdiği alanlarda kamu binası şeklinde tasarlanan geniş bir kütüphane, bazilika ve resim galerisi kullanmayı tercih etmesinin temel nedeni de bu prestij görüşmeleri olarak değerlendirilmektedir (Wallace- Hadrill, 1988, s. 58-9).

Sosyal ve hiyerarşik anlamda alan düzenlemesinin görüldüğü en iyi örneklerden biri aynı zamanda tipik bir Roma evinin özelliklerini taşıyan Pompeii’deki Labirent Evi’dir (Dickmann, 2011, s. 64) (Lev. 11, *House of Labyrinth*). Hem *atrium* hem *peristyle* sahip bu konut planı sanki ortadan görünmez bir çizgiyle ayrılmış gibi düzenlenmiştir (George, 2004, s. 13). Sağ tarafta son derece lüks dekore edilmiş odalar yer almaktadır. Sol tarafta fırın, ikinci *atrium*, hamam, servis koridoru gibi bölümler yer alır. Bu bölümler son derece ihtişamlı döşenmiş *peristyl* ve karşılama odasından bağımsız kalacak şekilde konumlandırılmıştır. Sol tarafta yer alan 3 numaralı gösterişsiz *atrium* ailevi kullanım alanına ayrılmış 27 numaralı iyi dekore edilmiş *atrium* ise karşılama odası olarak kullanılmıştır. Bu konutta *tablinum*un kalkması (pek çok konutta artık *tablinum* kalkmaya başlamıştır) ve *atriumun peristyle* direkt açılması sosyal yapıdaki değişim ile ilişkili değerlendirilmektedir, çünkü bu gelişmeler azad edilmiş zengin kölelerin⁴¹ yükselişi ile paralellikler göstermektedir. Azad edilmiş kölelerin *salutatio* ritüeli için bir mekâna ihtiyaçları olmadığı, dolayısıyla *tablinuma* gerek kalmadığı belirtilmektedir (Dunbabin,

⁴¹ Azad edilmiş kölelerin Roma’daki tarihi ve sosyal yapılanması için bkz. Mouritsen, 2011.

1993, s. 167). Bu aristokrat ve zengin kesim arasındaki sosyal sınıf ayrımını ve bu ayrımın konut düzenine etkisini gösteren önemli bir detaydır.

İmparatorluk Dönemi'nde yaygınlaşan bir diğer ekleme *peristyl* bahçelerdir. Roma zevk bahçesi olarak da bilinen bu bahçeler konutlarda dört tarafı portiko ile çevrili yeşil alanların olduğu kısmı ifade eder (Littlewood, 1981, s.7-9) ve *peristylum* terimi kullanılır (Lev. 12 a). MÖ 2. yy'dan itibaren kullanılan *peristyl* bahçelerin Hellen saraylarından ve Doğu İran cennet bahçelerinden esinlenilerek yapıldığı ve Yunanlılar için bir eğitim ve spor merkezi olan *gymnasion*ların örnek alınarak konut mimarisine adapte edilmiş olduğu düşünülmektedir (Zarmaokopi, 2010, s. 624-6). İnşa edildiği alan gittikçe büyüyen genellikle yüksek sınıf ve gösteriş unsuru olan *peristylin* ve *peristylumun* en azından Pompeii'deki örneklerinde orta sınıfın da kullandığı bir mimari uygulama olduğu belirtilmektedir (Simelius, 2018, s.14).

3.5. KÜLTÜREL KİMLİK MATERYALİ OLARAK KONUTLARDA KULLANILAN DEKORATİF UNSURLAR

Mimari dekoratif öğelerin özellikleri ve uygulanışı bölgeler arası etkileşimin nasıl şekillendiğine dair veriler sunması açısından önemlidir. Bu nedenle bu bölümde Roma ve etki ettiği bölgelerde uygulanan dekoratif yaklaşımlara dair genel bir derleme sunulacaktır.

Roma konutlarının duvar betimlerinde genellikle Yunan mitolojisine ait anlatımlar ve tarihi sahneler yer almaktadır. Bunun temel nedeni, Romalıların ele geçirdikleri bölgelerde varlıklarını meşru kılabilmek için kökenlerini Yunanlılara dayandırma istekleri görülmektedir (Pappalardo, 2008, s. 8). Bu bağlamda dekorasyonda Hellen etkisine dair en klasik örneklerden biri olan Pompeii'de yer alan Faun Evi'ne (MÖ 120) ait Büyük İskender Mozaïği'ne yer vermek doğru olacaktır (Lev. 12 b) (Pappalardo, 2008, s. 8). Bu mozaik MÖ

333’de Büyük İskender ve Pers Kralı II. Darius arasında yapılan savaşı anlatan Hellenistik bir duvar resminin kopyasıdır⁴². Papalardo’ya göre bu mozağin yapımındaki temel etken Romalılar’ın ulaştıkları müthiş gücü Büyük İskender ve ardıllarından gelen bir mirasın devamı olarak görmeleri ve göstermek istemeleridir. Yunan kültürüyle ilgilerinin esas sebebi ise İskender’in sahip olduğu pek çok yerde Yunan dilinin konuşulması ve Yunan kültürüne sahip olunmasıdır. Dolayısıyla bu tarzda işlenmiş dekoratif unsurlar temelde Yunan kültürünü benimsediklerini değil bu kültürü bir propaganda aracı olarak kullandıklarına işaret etmektedir (Papalardo, 2008, s. 8). Roma’nın egemenlik kurduğu bölgelerde mimari dekoratif öğelerin kullanımı bu kadar kesin bir amaç içinde tanımlanamamaktadır. Örneğin, Yunanistan ve doğusunda sanatsal değişim yerel halk ve Yunan halkı, Yunanlılar ve Romalılar, yerel halk ve daha eski Yunan halkının birbiriyle etkileşime girmesiyle elde edilmiş bir yapıya sahiptir (Smith, 2015, s. 473).

Bölgesel olarak çok farklı dekorasyon modelleri bulunmaktadır, bu nedenle dekoratif öğeler genel bir tanımda değerlendirilememektedir. Ancak araştırmacılar dekorasyon stillerinin gelişimlerini tarihsel süreç ile ilişkilendirmiş, yapısal özellikleri ayırmış ve bazı genel sınıflandırmalar yapmıştır (Connolly, 1990, s. 29). Yine de Pompeii’deki örnekler esas alınarak dört ana stil (Lev. 13) dekorasyon tanımlanmaktadır⁴³. Roma’nın yayılım gösterdiği alanlarda bu sınıflamaları içinde barındıran pek çok örnek bulunmasına rağmen genel bir sınıflandırma yapmanın çok zengin konu ve motif öğelerine sahip duvar

⁴² Wallace-Hadrill Hellenler’e ait mimari unsurların Roma konut mimarisine nasıl adapte edildiğini (exedra ve oecus kullanımı gibi) bu makalesinde yer vermektedir (2007, s. 286).

⁴³ Birinci stilde renkli mermerlerle taş işçiliği taklit edilmiştir ve M.Ö 4. yüzyıldan MÖ 80 yılına kadar kullanım görmüştür. İkinci stilde mimari motifler manzara motiflerinin içine bir illüzyon oluşturacak şekilde yerleştirilmiş, MÖ 80 ile 20-25 arasında kullanım görmüştür. Üçüncü stilde mimari öğeler yine illüzyon oluşturacak şekilde çerçeveli panellere yerleştirilmiştir. Birinci ve ikinci stilin kullanıldığı duvarlarda daha çok Yunan mitolojisine ait ve tarihi hikâyeler resmedilmiştir. MÖ 15 ile MS 50 yılları arasında kullanım görmüştür ki bu tarihler Augustus, Tiberius Calligula ve Cladius’un erken dönem imparatorluğuna denk gelmektedir. Üçüncü stil dekorasyonun benzer örnekleri Augustus’un *Ara Pacis* barış sunağında da görülebilir. Özellikleri ve kullanıldığı zaman dilimi düşünüldüğünde üçüncü stilin, Roma’da pek çok düzenleme ve reform yapan İmparator Augustus’un ideolojisinin bir yansıması olarak görmek mümkündür (Pappalardo, 2009, s. 9-10). Dördüncü stilde, üçüncü stil çeşitlendirilmiş resimler küçültülerek mimari öğeler fonda silik bırakılmıştır MS 50 yılından MS 79 Vezüv Patlaması ile Pompeii kenti yıkılma kadarki yıllar arasında kullanılmıştır. Üçüncü ve dördüncü stilde daha çok pastoral temalar işlenmiş, acıklı aşk hikâyelerinin yer aldığı sahnelere yer verilmiştir (Pappalardo, 2008, s. 12-5).

resimlerini tanımlamak için yetersiz olduğu düşünülmektedir (Leach, 2004, s. 14). Temel olarak İtalya ve çevresinde, en çok da Pompeii (Lev. 14) örnekleri üzerinden ulaşılan sonuç dekorasyonun ev sahibinin kimliğini, Yunan kökenini ve dönemin modasını yansıtacak bir araç olarak kullanıldığını göstermekte ve bu çerçevede yorumlanmaktadır (Leach, 2004, s. 17). Bunlara ek olarak yeni dönem konut araştırmalarında, değişen yaklaşımların mimari üzerindeki etkilerine dair bakış açısının dekoratif öğeler üzerinde de benzer sonuçlar doğurabileceğine değinilmektedir (Hallet, 2015, s. 27-8). Konutlardaki alan düzenlemesinin (açık-kapalı & lüks-mütevazı), konut sahibinin genel toplumsal yapılanma içindeki konumu, aile bireyleri arasındaki etkileşim ve sosyal hiyerarşinin günlük yaşama etkisi göz önüne alınarak dekore edildiği muhtemel gözükmektedir (Wallace- Hadrill, 1988, s. 76).

3.6. ROMA DÖNEMİ AVLULU KONUT MİMARİSİNDE YUNAN VE ROMA ETKİLEŞİMİNE DAİR ÖRNEKLER

Yunan anakarası üzerinde yer alan örnekler incelendiğinde Roma'ya özgü mimari özellikleri ele alan çalışmalarda konut mimarisi ve kültürel etkileşime dair açıklayıcı örnekler sunulmuştur. Bu çalışmanın konusu ile de doğrudan bağlantılı olan örnekler bu başlık altında yer verilmiştir.

Yunan ve Roma konut mimari etkileşiminin görüldüğü en erken örneklerin bazılarını Makedonya'nın güneybatısında yer alan (modern Beroia kenti yakını) Mieza kentinde rastlanmaktadır (Papaioannau, 2010, s. 88). Çalışmalarda açığa çıkan *atrium*lu konutun (Lev. 15 a) İtalya örneklerindeki gibi uzatılmış dikdörtgen bir *peristyl* formuna sahip olduğuna ve *atrium*un zemininin Roma'ya özgü olduğu belirtilen *opus signinum*, duvarlarının ise *opus reticulatum* ile kaplı olduğuna dikkat çekmiştir (Lev. 15 b). Bu konutta avlu çevresinin üç tarafı odalarla çevrilidir ve bu tip mimari genellikle Hellen konutlarında görülmektedir (Vicente, 2014, s. 1014). Papaioannau benzer konutun gelişimini Roma etkisine dayandırırken, Herculaneum'da yer alan Casa della Fullanica

(Lev. 16) konutundaki benzerliğe ve *impluviumun* süsleme amaçlı bir çeşmeye sahip olmasına dikkat çekmiştir (Papaioannau, 2010, s. 8). Buna ek olarak Erken İmparatorluk Dönemi'nde lüks konutlarda sarnıçların yerini çeşmelerin almaya başlaması ve imparatorluğun egemenliği altındaki bölgelere aquaduktler ile su sağlaması arasındaki ideolojik paralellığe dikkat çekilmektedir. Bu paralellikle konutların içine kullanım amacından ziyade gösteriş amaçlı su sağlanması ve konut sahibinin yansıttığı prestij ile imparatorların su sağladıkları bölgelerde elde ettikleri prestij arasında bir bağlantı kurulmuştur (Longfellow, 2011, s. 28).

Yunanistan'daki Atina, Sparta, Korint ve Patras kentleri üzerinden Roma Dönemi boyunca kullanım görmüş ya da inşa edilmiş bir grup aristokrat konutu incelenmiştir (Papaioannou, 2007, s. 351-61). Yunan-Roma kültür etkileşiminin konut mimarisi üzerinden anlatıldığı bu karşılaştırmalı inceleme ve değinilen temel noktalara Tablo 1'de yer verilmiştir⁴⁴.

Merkezi avlulu konut tipinin önce Hellenler tarafından *peristylin* bir mahremiyet alanı olarak işlevsel amaçlı tercih edilmiş olduğu, Romalılar tarafından ise *atrium* ve *tablinumlu* konutlara eklenerek sosyal bir açık alan olarak kullanıldığı görülmektedir⁴⁵. Sosyal yapılanmaya bakıldığında konut organizasyonu cinsiyet rolleri, köle ve efendi ilişkileri, patron ve müşteri ilişkileri, sosyal sınıflar arası ilişkiler gibi pek çok veri sağlamanın yanı sıra Romalı ve Romalı olmayan topluluklar arasındaki etkileşim, ülke ve kasaba, aile ve toplum gibi toplumsal olguları kavrayabilmek için daha gerçekçi kültür materyalleri sağlamaktadır (Hales, 2003, s. 244-5).

⁴⁴ Tablo 1'de yer alan veriler M. Papaioannou'nun (2007) konutlar üzerinden Roma ve Yunan kültür etkileşimini incelediği makalesinin ana noktaları ele alınarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

⁴⁵ Ellis, 2002, s. 76; Ellis genel olarak Roma eyalet bölgelerinde *atrium* kullanımının yaygın olmadığına işaret etmektedir, ancak Papaioannou'nun yayınlarında Yunanistan'daki *atrium* kullanımı açık bir şekilde görülmektedir (2007).

Bu bölümde genel hatlarıyla Yunan-Roma kültürel etkileşimi ve bir kültür materyali olarak konutun değerlendirilmesi özetlenmiştir. Buna göre, Galler, Güney Afrika, İngiltere, Yunanistan ve Anadolu gibi pek çok coğrafyada farklı kültürlerle etkileşime girmiş bir uygarlık olan Roma'nın Anadolu ve Yunan anakarasındaki etkileşimi konutların Hellen ve Romalı unsurları bir arada kullandıklarını göstermektedir.

	ATİNA	SPARTA	KORİNTH	PATRAS
ROMA HAKİMİYETİ	MÖ 86 – Sulla Dönemi	MÖ 21 – Augustus Dönemi	MÖ 44 - Caesar	MÖ 14'te kurulmuş bir koloni kentidir.
ROMA ETKİSİ	<ul style="list-style-type: none"> . Konutların normalden neredeyse iki kat daha büyük inşa edildiği gözlemlenmiştir. . Daha büyük ve dikdörtgen formda avlular kullanılmaya başlanmıştır. . Odalar avluların etrafında belirli bir eksensel düzlemde konumlandırılmıştır. Geniş süslü bahçeler, avluya eklenen çeşmeler ve büyük portikolar kullanılmıştır. . Atrium geleneğinden geçmiş bir özellik olarak taşınabilir portreler konut süslemesinin önemli bir parçası haline gelmiştir. . Dekorasyonda 2. ve 3. yy'da İtalya'da çokça tercih edilen siyah, beyaz ve kırmızı tesserah geometrik desenli mozaikler kullanılmıştır. 	<ul style="list-style-type: none"> . <i>Impluviumlu- atrium</i> tarzı ve <i>peristylli</i> Roma'ya özgü avlular kullanılmıştır. . Lykurgus caddesi ve Salare-Kephalopoulou arası kazılan alanda <i>atrium-peristyl</i> kısımlarını (Lev. 17a) içeren konut birimlerine rastlanmıştır. 	<ul style="list-style-type: none"> . <i>Tetrastyle atrium</i> kullanımı görülmektedir (Anaploga Villası, Lev. 17 b) MS. 1. yy . Konut yapılanması İtalya'nın kırsal bölgelerinde yer alan Roma, Via Gabina Villası ve San Giovanni Villası gibi çift villa yapılarıyla ilişkilendirilmiştir. 	<ul style="list-style-type: none"> . <i>Atrium-impluvium, tetrastyle atrium</i> ve <i>peristyl atrium</i> gibi Roma'ya özgü mimari düzen ile inşa edilmiştir.
KORUNAN YEREL UNSURLAR	<ul style="list-style-type: none"> Roma yapılarında sıkça kullanılan pişmiş tuğla yerine ıslak kerpiç kullanımı devam ettirilmiştir. 	<ul style="list-style-type: none"> Tesseralarında sarı, yeşil ve kırmızı-sarı gibi kendi ürettikleri renkleri kullanmışlardır. 	<ul style="list-style-type: none"> . <i>Atrium</i> etrafında odalar eksensel bir düzenleme ile değil gelişigüzel yerleştirilmiştir . <i>Impliviuma</i> su sağlayan bir sanrı. Ya da tablinum ve alae bulunmaktadır . (Anaploga b, MS. Villası, Lev17 b, MS 1. Yy. 	
KÜLTÜREL ETKİLEŞİM	<ul style="list-style-type: none"> Atina'nın kültürel anlamda yabancılar, tüccarlar ve turistler gibi daha dışsal faktörlerle Roma'ya özgü mimari unsurları benimsemiş olabileceği ileri sürülmektedir. 	<ul style="list-style-type: none"> Politik ve ekonomik ilişkilerin lokal elitlerin konutlarını Roma'ya benzer inşa etmelerine neden olduğu düşünülmektedir. 	<ul style="list-style-type: none"> Korinth bir koloni şehridir ve Roma ili Achaea eyaletinin başkenti olduğu için Roma ile yoğun etkileşim gösterdiği düşünülmektedir. 	

Tablo 1: Roma konutlarının Yunan kentleri ile etkileşimini özetleyen tablo

4. ANADOLU ROMA EYALETLERİNDE YER ALAN SEÇİLMİŞ AVLULU KONUT ÖRNEKLERİ

4.1. EPHEOS

Ephesos kenti İzmir ili Selçuk ilçesinin sınırlarında yer almaktadır (Har. 2). Kent, Roma'nın Anadolu eyaletleri içinde önemli bir yere sahiptir.

MÖ 1. bin yıldan itibaren Yunanlı göçmenlerin gelmeye başladığı kentin bugünkü konumuna ait kuruluşu Büyük İskender'in ardıllarından olan Lysmakhos tarafından (MÖ 360-281) gerçekleştirilmiştir. Bu yeni kuruluşta kent çoğunlukla planlı bir şekilde alan geometrisine uygun olarak birbirini dik kesen sokaklar şeklinde inşa edilmiştir (Ladstatter, 2012, s. 11-2). Hellenistik ve Roma Dönemi boyunca oldukça ihtişamlı olarak anılan kent Roma'nın Asya Eyaleti'nin başkentliğini yapmıştır.

Ephesos'ta Roma etkisi MÖ 2.yy'dan itibaren görülmektedir. Konumu, ticari ve tarımsal faaliyetleri nedeniyle zengin kaynaklara sahip kentin Roma öncesi kültürel gelişiminde kendine has özelliklerinin yanı sıra Yunan anakarası, Atina, Mısır, Pergamon gibi bölgelerin kültürleriyle etkileşime girdiği bilinmektedir (Ladstatter, 2012, s. 14). Kentin çekici yapısı Roma hâkimiyetinde de tercih edilmesine sebep olmuş zaman zaman ağır vergi tahsilâtları nedeniyle Roma karşıtı bir tutum izlese de özellikle Augustus ile birlikte gelen refah dönemi sayesinde kent Roma'nın destekleyicisi konumunda yer almıştır (Ladstatter, 2012, s. 16-9).

Roma yönetimi altında ihtişamlı bir metropol olan kentin en seçkin kalıntılarında bazılarını varlıklı kimselere ait konutlar oluşturmaktadır. Ephesos kentinde yer alan Yamaç Ev 1 ve Yamaç Ev 2 yapı adaları (*insulae*) içerisindeki konutlar genel olarak *peristyl* tipi

içinde tanımlanmaktadır. Bu alanda irili ufaklı avlulara sahip konutlar açığa çıkarılmıştır. Bu çalışma kapsamında değerlendirilmek üzere, çok iyi korunmuş olması ve birden çok yapı evresini bir arada barındırması nedeniyle, Yamaç Ev 2 yapı adasındaki konutlar seçilmiştir. Yamaç Ev 2 konutlarının Roma, Yunan ve Anadolu'ya ait özellikleri bir arada barındırması konut sahibi seçkinlerin zaman içindeki seçimlerinin anlaşılması ve bu bağlamda konut kimlik ilişkisinin incelenebilmesi için önemli veriler sunmaktadır.

Yamaç Ev 2 (Lev. 18) MS 1. yy'dan itibaren, bir deprem sonucu yıkıldığı MS 270/280 tarihine kadar yaklaşık 250 yıl boyunca kullanım görmüş altı yapı evresine sahip bir konut alanıdır (Ladstatter, 2012, s. 60). Erken İmparatorluk Dönemi'nde inşa edilmiş benzer boyutlarda yaklaşık 400- 600 m² alana sahip 6 *peristylli* konut birimi bu alanda yer almaktadır (Zimmerman ve Ladstatter, 2011, s. 49). Burada yapılan çalışmalar *peristyl* ve etrafındaki mekânlara göre iki farklı konut grubunun olduğunu göstermiştir. Birinci gruptaki konutların merkezinde *peristyl* ve etrafında bireysel odalar yer almaktadır. İkinci gruptaki konutların merkezinde yine *peristyl* yer almakla birlikte, avlunun önünde giriş amaçlı bölümler ve komşulara açılan karşılama fonksiyonuna sahip ikinci ön avluların yerleştirildiği gözlemlenmiştir (Zimmerman ve Ladstatter, 2011, s. 50). Yamaç Ev 2'nin güneyinde yer alan konutların avluları lüks ve ferah bir dekorasyona sahip olduğu için konut sahiplerinin müşterilerini ve misafirlerini karşıladığı alanlar olduğu düşünülmektedir. Kuzey kısımdaki benzer prestijde dekore edilmiş odaların ise konukların karşılandığı ve ziyafetlerin verildiği bir alan olduğu düşünülmektedir (Zimmerman ve Ladstatter, 2011, s. 50).

Yamaç Ev 2'de yer alan Konut Birimi 2'de (Lev. 19) SR 27 ve SR 22/23 olarak adlandırılmış bölümler birbirine geçiş sağlayan iki avlulu alandır. Burada SR 27 alanı öncelikle giriş alanı ve *atrium* olarak tanımlanmış sonra *peristyl* olduğu anlaşılmıştır. İtalya'daki örneklerden de bilindiği üzere *atrium* yapısal özelliği bakımından bir giriş ya da karşılama alanı değil, konutların merkezinde yer alan bir avlu tipidir (Rathymayr, 2010, s.

216). Bununla beraber Konut Birimi 2'nin *peristylli* avlusunun girişinde tıpkı *atriumlu* konutlarda olduğu gibi aile kültürüne saygı olarak sunulmuş kahraman tasvirli bir rölyef yer almaktadır (Lev. 19 b) (Zimmerman ve Ladstatter, 2011, s. 50).

Konut Birimi 6'da (Lev. 20, 31a) giriş doğrudan dört tarafı portiko ile çevrili bir *peristyl* avluya açılmaktadır. Bu konutun güneybatısında büyük bir oda (Lev. 21) yer alır ve bu odanın içinde yeraltı suyu bulunan bir havza ve *impluvium* bulunmaktadır. Odanın tonozlu yapısı ve *impluviumun* yeraltı suyu havzasına oranla çok küçük kalması, bu alanın bir *atrium* olmayacağı ancak *atrium* tipi avludan esinlendiğini göstermektedir (Rathymayr, 2010, s. 217).

Yamaç Ev 2'nin doğusunda birkaç yapı bloğunu çevre duvar ile birleştiren Yamaç Ev 1 (Lev. 22) yer almaktadır. Burada yer alan geniş *peristyle* sahip konut ve bu konutun güneyinde yer alan MS 3. yy'a tarihlenen *atriumlu* konut genişlikleri ve işlevleri nedeniyle Yamaç Evler'deki diğer konutlar gibi sadece özel yaşam alanı değil, kamusal işlevi olan bir alan olarak da değerlendirilmesine neden olmuştur (Rathymayr, 2010, s. 217). Ayrıca burada yer alan *atriumun* Sr1 ve Sr2 numaralı odaları ile bağlantısının bulunmaması, odanın tonozlu tavan yapısı, yeraltı havzasının genişliği ve *impluviumun* çok küçük kalması buradaki *atriumun* da aslında böyle adlandırılmaması gerektiği yönünde yorumlanmıştır (Rathymayr, 2010, s. 217).

Insula M01'de yer alan aynı zamanda Freudenhaus olarak bilinen konut (Lev. 23) MÖ 1. yy'ın ikinci yarısında *peristylli* olarak inşa edilmiştir. Doğu kısımda yer alan M07 ve M07 a (Lev. 23) *atrium* ve *tablinum* şeklinde tanımlanmış ancak bu odaların adlandırılması da yine tartışmalı bulunmuştur (Rathymayr, 2010, s. 217). Ephesos'ta *atriumlu* ve *peristylli* avlu tanımlarının tartışmalı olması bu çalışmanın kapsamı açısından önemlidir. Yunan, Anadolu ve Roma'ya ait özelliklerin ayrıştırılmasında *atriumun* Roma'ya özgü kimliksel

bir yapı ifadesi olması bu tanımların konut araştırmalarında doğru konumlandırılmasını gerektirmektedir. Bu noktada Ephesos'daki konutların tam olarak Roma'ya aidiyet duyan kimselere ait olduğunu söylemek doğru gözükmemektedir.

Pompeii konutları ile Ephesos konutları karşılaştırmalı olarak ele alındığında, Pompeii'de görülen Roma konut mimarisinin Ephesos'ta tamamen kabul görmediği anlaşılmaktadır. Bununla beraber konutların girişleri tipik Olynthus örneklerindeki gibi Yunan konutlarına benzer bir şekilde caddeyle direkt bağlantılı değildir. Öte yandan *salutatio*, yapıldığına dair fazla arkeolojik buluntu olmamasına rağmen, politik ve sosyal amaçlı yemek davetlerinin yapıldığı düşünölmektedir. Ayrıca Yamaç Evler'de yer alan bazı karşılama odalarının tıpkı Roma konutlarındaki gibi geniş ve süslü girişlere sahip olmasına dikkat çekilmektedir (George, 2004, s. 19).

Genel özellikleri itibariyle konutların, konut içi alan düzenlemelerine bağlı olarak sosyal ve dekoratif olarak seçilen temalar ile dışarıya gösterilmek istenen yapısal düzenlemelerinin, Roma İmparatorluğu'ndaki çağdaş sanat akımlarına entegre olacak şekilde tasarlandığı düşünölmektedir (Parrish, 1997, s. 601). Konut Birimi 4'de yer alan dekoratif havuzlu *peristyl* buna örnek gösterilebilir (Lev. 24 a) (Zimmerman ve Ladstatter, 2011, s.66).

Yamaç Evler ve İmparatorluk Dönemi'nde kullanılan mimari ve dekoratif öğelere dair genel bir değerlendirme yapıldığında, konutlara eklenen çeşmeler ve duvar resimlerinin Yunan ve Roma unsurlarını bir arada barındırması Roma'ya özgü olarak nitelendirilmektedir (Parrish, 1997, s. 581-3). Konut Birimi 2'de yer alan *peristylin* (SR 22/23) Yunan Mitolojisine ait *thiasos* sahneli mozaik döşemesi (Lev. 24 b) buna örnek gösterilebilir (Zimmerman ve Ladstatter, 2011, s.61).

Bir başka görüş Roma evlerinde sıklıkla kullanılan *peristyl* bahçelerin Ephesos evlerinde tercih edilmemesine dikkat çekmektedir. Bu görüşe göre yer ya da su sağlama sıkıntısı bahçelerin kullanılmaması için bir sebep değildir. Temel sebep Ephesosluların Yunan *polis* kültürüne duydukları aidiyettir, tıpkı Yunan geleneğinde olduğu gibi büyük bahçelerin şehir konutlarına ait olmadığını düşünmeleri bu bahçeleri tercih etmemelerinin temel sebebi olarak görülmektedir (Thür, 2016, s. 651). Dolayısıyla yerel geleneğin korunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Ephesos kenti seçkinleri konutlarında Roma'ya özgü mimari ve dekoratif eklemeler yapmış, ancak Pompeii örneklerinde olduğu gibi bir Romalı'nın konutunda sergilediği ahlaklı ve örnek bir Roma vatandaşının sahip olması gereken aile düzeni ve prestijin dışavurumunu konutlarına yansıtmamış gözükmektedir. Bununla beraber özellikle *atrium* kullanımına dair tartışılabilir veriler göstermektedir ki, konutlarda Roma konut mimarisine özgü düzenlemeler yerel konut geleneği ile harmanlanarak birarada kullanılmış gözükmektedir.

4.2. PRIENE

Priene kenti Aydın ilinin Söke ilçesine bağlı Güllübahçe kasabasında yer almaktadır (Har. 2).

MÖ 7. ve 6. yy'lardan itibaren varlığı bilinen kentin başlangıçta kurulduğu konumu bilinmemektedir. Büyük Menderes Nehri'nin yarattığı alüvyol yatağının kuzeyinde yer alan kent (Lev. 25) MÖ 4. yy'ın ortasında Mykale Dağı'nın dik bir yamacında tekrar planlı bir kent olarak kurulmuştur (Rumscheid, 2000, s. 3). Kentin bu dönemdeki kuruluşundan Roma İmparatorluğu'na kadar genel olarak antik dönemin demokrasi anlayışına sahip bir yapı ile yönetildiği bilinmektedir. Büyük İskender tarafından otonomi verilen kentler arasında yer almış, Seleukoslar, Ptolemaioslar ve sonrasında Romalılar'a bağlı olan kentin Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar içişlerine karışılmamıştır (Rumscheid, 2000, s. 16).

MÖ 88’de tüm Batı Anadolu’da olduğu gibi Priene de Romalılara karşı ayaklanmış, Sulla’nın zaferi ile ayaklanmalar bastırılmıştır. Bu dönemden MS 3. yy’ın ikinci yarısına kadar kentin kendi sikkelerini bastığı bilinmektedir (Rumscheid, 2000, s. 21). Dolayısıyla tarihsel süreçte hem kendi varlığını bağımsız bir şekilde sürdürmüş hem de bulunduğu coğrafyayı yöneten otoritelerden etkilenmiş orta ölçekli bir kent olarak varolmuştur.

Kent konutlarının en belirgin özelliği olan tip konut yapılanmasına yukarıda Klasik Dönem konutlarında yer verilmiştir. Hellenistik Dönem ile birlikte artan nüfus ve ekonomik yapılanmadaki gelir eşitsizliği konutlarda da görülmeye başlamıştır (Ferla, 2005, s. 194). Bu döneme ait en iyi örnekler Konut 13 ile Konut 18 arasında bulunan Geç Hellenistik ve Erken İmparatorluk evrelerini gösteren yapı adasında yer alan konutlardır (Lev. 26 a) (Ferla, 2005, s. 194). Buradaki konutlar artan nüfus ve değişen gelir dağılımına doğru orantılı olarak tip konut çizgisinden kaymış farklı ebatlarda kullanım görmüştür.

Priene’de konut tipolojisinin en belirgin izlendiği bir diğer örnek kentin kuzey batısında yer alan 33 No’lu konuttur (Lev. 26 b). Bu konut Geç Hellenistik ve Erken İmparatorluk katmanlarını birarada barındırmaktadır. Genel olarak Roma Dönemi’nde konutların bir parça değiştirildiği ve genişletildiği belirtilmektedir (Ferla, 2005, s. 196). 33 No’lu konuta girildiğinde sol tarafta erkekler için ayrılmış bir *peristylli* avlu (Lev 26 b, 2) ve sağ tarafta kadınlar için ayrılmış bir iç avlu (Lev 26 b, 1) bulunduğu görülmektedir. Yine bu konutta *oikos* (Lev 26 b, 3) ve *peristylli* avlu erkekler için düzenlenen konutun sol tarafında birarada yer aldığı görülmektedir. Ayrıca 26 odalı konutun 16 odasının erkeklerin kullanımına ayrıldığı belirtilmektedir (Bozkurt, 2002, s. 85).

Bu konutta varlıklı ev sahibinin ailesine ait mahremiyet alanlarını ayırdığını, dışa açık kamusal alanların erkeklere ayırdığını ve özel alanların keskin bir şekilde bu kamusal alanda bağımsız düzenlendiğini görmek mümkündür (Bozkurt, 2002, s. 82-5). Bununla

beraber avlu tipi farklı olsa da konutsal düzenlemelerin bu şekilde yapıldığına işaret edilmektedir.

Priene örneğinde, Geç Hellenistik Dönem itibariyle konutlardaki alan düzenlemesinin değişimi ve Roma Dönemi ile birlikte bu düzenlemelere konut sahiplerinin adaptasyon sağladığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Bununla beraber konutlarda cinsiyet ayırımına dayalı düzenleme yapıldığı yorumu doğru kabul edilirse bu özellik kent halkının yerel ya da Yunanlı geleneğini koruduğuna işaret eder. Roma konutlarında cinsiyete dayalı bir ayırım gözetilmediği bilinmektedir. Bu nedenle Priene kentine ait seçkinlerin geleneksel sosyal ilişkilerini muhafaza ettikleri, ancak değişen sosyo kültürel yapı içinde konutlarında açık ve kapalı alan formlarını tercih ettiklerini söylemek mümkün gözükmemektedir.

4.3. APHRODISIAS

Aphrodisias kenti İzmir'in 200 km güneydoğusunda Meander Nehri'nin güneyinde yer almaktadır (Har. 2).

MS 250'lerden itibaren Roma'nın Karia-Frigya Eyaleti'nin başkentliğini yapmıştır (Lev 27). Grid plana sahip kentin, MÖ Geç 1. yy'dan önce anıtsal yapılara sahip olmadığı vatandaşlık kavramının ise MÖ 2. yy'dan itibaren yazıtlarda görüldüğü bilinmektedir (Ratte, 2008, s. 30). Kent hem mimari hem de ikonografik özellikleriyle Anadolu ve Yunan geleneklerini sürdürmüş gözükmemektedir. Bununla beraber Hellenistik kentler yerine Roma tarafından alternatif bir güç üssü ya da yerel halk tarafından Roma'nın sağladığı avantajları elde edebilmek için kurulmuş olabileceği öne sürülmektedir (Ratte, 2008, s. 35). Roma'dan azad olarak gelen köle Zoilos'un Aphrodisias'a gelmesi ve kente büyük katkılarının olması, diplomatik bir kent merkezi olarak görülmesini sağlamıştır⁴⁶.

⁴⁶ Zoilos ve Zoilos'un kente sunduğu katkılar hakkında daha fazla bilgiye ulaşmak için bkz. Ratte, 2008, s. 17, 30

Kuzey Temenos Evi Aphrodisias Tapınağı'nın bitişğinde yer almaktadır (Lev. 28 a). Yapının ana odası geniş bir apsidal salondur. Doğu kapısından apsidal salona bir ön avlu ile ulaşılmaktadır. Ön avlunun içinde bir havuz ve havuzun etrafında geometrik ve figürsel mozaikler yer almaktadır. Apsidal salonun güneyinde *tetrastyle* bir avlu ve etrafında bir grup oda yer almaktadır. Avlu ile apsidal salon arasında küçük bir drenaj kanalı bulunmaktadır. Konut dekoratif özellikleri nedeniyle MS. 3. yy'a tarihlenmektedir, ancak daha erken döneme ait bir konut olabileceği vurgulanmaktadır. Bina, Atina ve diğer bölgelerdeki Geç Roma evleriyle karşılaştırılarak bir konut olarak tanımlanmıştır. Bununla beraber apsidal salonun, *tetrastyle* avlu ve ön avlunun birbirinden bağımsız olarak yapıldığı ve sonradan bir konut işlevine dönüştürüldüğü düşünülmektedir (Smith ve Ratte, 1998, s. 231-3).

Triconch Evi (Lev. 28 b) Aphrodisias kent merkezinde yer alan Geç Roma Dönemi'ne ait *peristyl* tipi bir konuttur. Bu konut, çağdaşı evlerden farklı olarak merkezinde yönetim için ayrılmış ve kentsel işlerin yürütüleceği alanlara sahiptir. Yine farklı olarak üçlü apsisi bulunmaktadır (Berenfeld, 2009, s.203). Konut son hali ile 5. yy'a tarihlendirilmiştir. Merkezde yer alan *peristyl* avlu ve iki kabul yeri odası, *peristyl*in kuzeyinde geniş apsidal salon, önünde birbiri ile bağlantılı bir dizi *vestibule* ve üç apsisli oda yer almaktadır. Konutun batı kısmında bazıları polycrom mozaik ve genel olarak tabanı *opus sectile* ile kaplı bir dizi avlu bulunmaktadır, doğu ve batı kısmında muhtemelen servis alanı olduğu düşünülen odalar yer almaktadır (Berenfeld, 2009, s. 204). MS Geç 2. yy'da *kuzey stoa* ve *bouleuterion* arasında yer alan konutun dikdörtgen formda belki de bir *gymnasionun* parçası olarak inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir (Berenfeld, 2009, 210). Lev 29 a ve Lev 29 b incelendiğinde konuta yapılan eklemeler göz önüne alınmış, *peristyl* ve etrafına eklenen odalar ayrıca konutun genişliği ve kent merkezinde yer alan lokasyonu sebebiyle özellikle 20-30 yaş arası gençlerin eğitim aldığı bir *gymnasion* türü, *neoi*, olabileceği şeklinde yorumlanmıştır (Berenfeld, 2009, 209).

Aphrodisias konutları bu çalışma kapsamında seçilen diğer konutlardan biraz daha geç döneme ait örnekler sunmaktadır. Roma hâkimiyetinde önemli bir konuma sahip kent içinde yer alan *atrium* tipi konut, I. Lockey tarafından (2010) doktora tez çalışması kapsamında incelenmiştir ve bu kapsamda ele geçen bulgular konut kimlik ilişkisine dair kayda değer veriler sunmaktadır. Öncelikle bu konutun tipik bir *atrium*lu Roma konutu olmadığı vurgulanarak *tetrastyle* bir avlu etrafında şekillenen odaların daha önceki çalışmalarda isimlendirildiği şekliyle kullanıldığı belirtilmiştir (2010, s. 14).

*Atrium*lu konut (Lev. 30) şehir merkezinin hemen doğusunda yer almaktadır. Konut, Geç Hellenistik Dönem'den MS 6-8 yüzyıllara kadar kullanım görmüştür. MS 1. yy'da Tiberius Dönemi'nde bu konutun bitişiğinde bir Sebasteion⁴⁷ kompleksi yapımına başlanmıştır. Aphrodite'ye ve tanınmış imparatorlara adanan bu kompleksin yapımı İmparator Nero Dönemi'nde tamamlanmıştır (Lockey, 2010, s. 105). *Atrium*lu konutun başlangıçta tek bir konut olduğu Hellenistik Dönem ve Erken 1. yy'da ise iki kısma sahip olduğu düşünülmektedir. Konut kuzey ve güney aksında düzenlenmiştir, kuzey kısmının Sebasteion'a bakması bu kısmın ev olarak daha prestijli dizayn edilmesine neden olmuş gözükmektedir (Lockey, 2010, s. 107).

Konutun güneydoğusunda yer alan *tetrastyle* avlu (Lev. 30, 1) Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi boyunca kullanım görmüştür. Bu alana daha sonra *peristyl* eklendiği belirtilmektedir (Lockey, 2010, s. 79). Konutun kuzey kısmında apsidal *peristylli* bir avlu ve etrafını çevreleyen odalar (Lev. 30, 17-25) yer almaktadır. Buradaki *peristyl*, Doğu'daki evlere özgü olan ve Aphrodisias'daki Triconch Evi ve Kuzey Temenos Evi'nde görülebilen büyük mermer tabanlı bir avludur. 5. yy'a tarihlenen bu *peristyl*in dört tarafı değil üç tarafı sütunlarla çevrilidir (Lockey, 2010, s. 132). MS 4. yy'dan itibaren kültürel kimlik kavramı dâhilinde konut sahiplerinin mimari ve dekoratif düzenlemelerinde kendilerini dinsel

⁴⁷ Sebasteion için ayrıntılı bilgi için bkz. Smith, Roland R.R., “*The Sebasteion, Aphrodisias Monograph Series*”.

kimlikleri ile de yansıtmaya başladıkları bilinmektedir. Ancak bu çalışmanın kapsamı dışında kalması nedeniyle bu konutun Geç Hellenistik ve Erken İmparatorluk Dönemi'ne ait evresine yer verilecektir.

Atriumlu konutta *tetrastyle* avluya (Lev 30, 1) giriş devasa bir kapıdan sağlanmaktaydı. Bu kapının yanında 3 no'lu odada muhtelen bir kapı görevlisi beklemekteydi. Başlangıçta dört tarafı yürüyüş yolu olan bu avlulu yapının son evrelerinde fiskiyeye çevrildiği bilinmektedir (Lockey, 2010, s. 110). Avlunun kuzeyinde *exedra* yer almaktadır. Konutun bu kısmında bulunan avlulu yapının kamusal alanı olarak kullanım görmekte ve ev sahibinin misafirlerini ağırladığı ve zenginliğini sergilediği bir alan olarak işlev görmektedir (Lockey, 2010, s. 114). Bir *exedra*, bir açık hava avlusu ve bir karşılama alanı seçkin bireylere ait konutlarda görülen bir kombinasyondur. Bu konutun lokasyonu ve mimari özellikleri, konutun sahibinin özellikle politikayla ilgili önemli bir seçkin oduğuna işaret etmektedir (Lockey, 2010, s. 115).

Söz konusu konut erken evresinde *tetrastyle* avluya ve geç evresinde apsidal *peristyle* sahip olması nedeniyle zaman içinde konut sahiplerinin dışa yansıttıkları güç ifadelerinin katmanlarını göstermesi açısından önemlidir. Kent yaşantısı içinde elitler zenginliklerine ve güçlerine vurgu yapan aynı zamanda politik güç göstergesi olarak konutlarını mimari bir propaganda aracı olarak dizayn etmişlerdir.

4.4. KREMNA

Kent, Burdur ili Bucak ilçesinin Çamlık köyünde bulunmaktadır. Topografyasına uygun olarak antik ismi uçurum anlamına gelmektedir (Har. 2) (İnan, 1970, s. 51-2).

Pisidia Bölgesi'ne ait bir kent olduğu Strabon (Strabon, 6. 569.) tarafından aktarılan Kremna Kenti'nin MÖ 39-25 yılları arasında Galat Kralı Amyntas yönetimi altında olduğu da yazar tarafından belirtilmektedir. Augustus ile birlikte kent *Colonia Iulia Augusta* olarak bir Roma kolonisi haline getirilmiştir. Kent tarihi detaylı bir şekilde bilinmemektedir. Sikke kullanımı incelendiğinde kent tarihinin MÖ 1. yy'dan MS 3. yy'a kadar izlendiği belirtilmektedir (Levick, 1967, s. 152). Kentteki yazıtların bazılarında Hadrianus (MS 117-138) ve karısı Sabina'nın isimlerinin yer alması ve imparator adına pek çok anıtın bulunması imparatorun MS 129 yılında imparatorun kente uğramış olabileceği şeklinde yorumlanmaktadır (Özsait, 1985, s. 99.).

İmparatorluğun MS 3. yy'da güç kaybettiği haydut saldırılarının arttığı bilinmektedir. Zosimus'un anlatımına göre İsaura Bölgesi'nde bir haydut olan Lydius'un Kremna'ya yerleştiği ve İmparator M. Aurelius Probus'un (MS 276-282) Kremna'yı kuşatıp haydut Lydius'u bozguna uğratmaya çalıştığı bilinmektedir (Zos. 1. 67.). Bu olaydan sonra kent halkının bir kısmının sürgüne gönderildiği, bölgeye askeri mühimmatların yerleştirilerek kentin kontrol altına alındığı ve sonrasında veteranların kente yerleştirildiğine dair bilgiler de mevcuttur (Özsait, 1985, s. 101). Bu durum Özsait tarafından Augustus'tan itibaren 300 yıl geçmesine rağmen bölgede 'Romalılaştırma' politikasının amacına tam olarak ulaşmadığı şeklinde yorumlanmıştır.

Kremna kentinde (Lev. 31) konut yerleşimleri kent merkezi ve kentin batı kısmında korunmuş durumdadır, kentin doğusu ise tarımsal faaliyetler nedeniyle tahribata uğramıştır (Mitchell, 1995, s. 158). Roma koloni kentlerinde görüldüğü gibi konut alanı düzenli bir grid plan üzerine bölgenin coğrafi koşullarına uyarlanacak şekilde oturtulmuştur (Mitchell, 1995, s. 160). Yunan kültürüne ait özelliklerini koruyan konutların yanı sıra Roma Dönemi boyunca avlulu konut mimarisinin örneklerinin de bu bölgede görüldüğü Waelkens ve Mitchell'in (1987; 1988; 1989) yüzey araştırmalarında elde ettikleri veriler aracılığıyla bilinmektedir. Bu konutlar arasında açık bir şekilde statüsü yüksek ve oldukça varlıklı kimselere ait olduğu düşünülen konutlara bu başlık altında yer verilecektir.

Peristyl Konut 1 (Lev. 32), batı konut alanının batı kısmında yer almaktadır ve *insula* 4'ün neredeyse tamamını kaplayacak genişliktedir. Genel olarak konut dikdörtgen formda, geniş bir avlu etrafında yer alan odalar şeklinde tasarlanmıştır. Caddeye açılan kısımda dükkân olduğu tahmin edilen odalar bulunmaktadır. Konut ve iş yerinin bir arada yer aldığı yapılanma tipi, bölgede yer alan bir başka kent olan Side örnekleriyle benzer olarak yorumlanmıştır (Mitchell, 1995, s. 163). Konut alanları ve ticari alanların gösterişli evlerde dahi ayrı olmak zorunda olmadığı aynı alanda da kullanılabildikleri bu ve benzeri örneklerde görülmektedir. Bu birlikte kullanımın en belirgin örneklerinden biri olarak Pompeii'de yer alan Faun evi gösterilebilir (Lev. 33). Bu konutun ana caddeye açılan cephesinde dükkânların (A) yer aldığı görülmektedir (Cooley ve Cooley, 2004, s. 19). Tıpkı Faun Evi örneğinde olduğu gibi Pompeii'deki elit konutlarının ticari alan kullanımı için ayrılan bölümlerinin ekonomik işlevi oldukça önemlidir (Laurance, 1996, s. 46). Roma'nın Anadolu üzerindeki ekonomik yapılanması pek çok farklı faktöre bağlı incelenmektedir. Bunlardan biri ticaret ve tüccarların ekonomik yapılanma içindeki yeridir (Levic, 2004, s. 183). Bu bağlamda zengin bir bireye ait olduğu düşünülen *Peristyl* 1 avlulu konutunun yapısal düzenlemesi ve içinde yer alan küçük dükkânlar değerlendirildiğinde bu örneği tıpkı Pompeii'deki benzerleri gibi konut-statü-ticaret ilişkisinin değerlendirilebileceği bir örnek olarak ele almak mümkün gözükmemektedir.

Konutun güneydoğusunda yer alan ticari amaçla kullanıldığı düşünülen odalar ve diğer alanlar arasındaki geçişler lokal aristokrasi ve ekonomik ilişkinin konut içi düzenlemeye etkisini gösterir niteliktedir (Mitchell, 1995, s. 163). Temel kullanımına ait odalar konutun kuzey kısmında güneye bakacak şekilde iklim koşullarından verim alınabilecek şekilde tıpkı eski Anadolu geleneğinde olduğu gibi tasarlanmıştır (Mitchell, 1995, s. 165).

Peristyl 1'in doğusunda yer alan Konut 2 (Lev. 34a-b), Kilise C'nin bitişiğinde yer alan *atirum* kalıntısı ve Geniş Ev olarak adlandırılan yapının bulunduğu alan olarak tanımlanmaktadır. Kilise C ve Geniş Ev arasındaki kot farkı konutun kiliseden daha sonraki bir dönemde yapıldığını göstermektedir. Dikdörtgen formu ev ortasında muhtemelen

peristyl bulunmayan bir avlu etrafında odalar dizininden oluşmaktadır (Mitchell, 1995, s. 167).

İnsula 12’de yer alan konutlar (Lev. 35): Dikdörtgen forma yakın olan bu *insula*, neredeyse üç eşit parçaya ayrılmış gözükmetedir. *İnsulanın* kuzeybatı köşesi muhtemelen tek bir konuta aittir (Konut 4) ve bu konutun avlusuna caddeden doğrudan bir geçişle erişildiği görülmektedir. Avlunun üç tarafı odalarla çevrilidir, avlunun kuzeyinde kalan odaların konutun ana kullanımına ait olduğu düşünülmektedir (Mitchell, 1995, s. 167). *İnsulanın* kuzeybatı köşesinde iki adet konut yer aldığı düşünülmektedir. Bu konutlar tahribat nedeniyle çok net analiz edilememiştir. Bununla beraber bu konutlardan birinin avlusuna da tıpkı kuzeybatı köşede yer alan konuttaki gibi caddeden doğrudan bir giriş vasıtasıyla erişildiği düşünülmektedir. *İnsula* içindeki bu konutların bir tanesinin geniş yapısı, diğerlerinin ise *insula* içine sıkışık bir şekilde yerleştirilmiş olması Kremna’daki sosyal gelir ve statü açısından dengesiz dağılımı gösterir niteliktedir (Mitchell, 1995, s. 170).

Kuzey yamacına bakan *Peristyl* konut (Lev. 36): Kentin en gösterişli yapıları arasında yer alan bu konut şehir manzarasına hâkim bir mevkide yer almaktadır. Konutun içinde bulunan sütunların sayısı ve farklılığı nedeniyle bu yapının iki katlı olduğu tahmin edilmektedir. İki katlı konut mimarisi Greko-Romen mimari yapılarda sıklıkla görülmektedir. Avlunun güneyinde *exedra* ve *tablinum* olduğu düşünülen odalar yer almaktadır. Konut açık bir şekilde sosyal ve politik statüsü yüksek birine ait gözükmetedir (Mitchell, 1995, s. 170-1).

Kentin konutlarının yapısal özellikleri genel olarak bal rengi, kırılğan kireç taşı gibi yerli unsurlar içermektedir. Konutların dışının genelde düzgün dikdörtgen kesme taşlar ile kaplanmış olduğu ve çatıların Grek-Romen tarzda merkezi sırtı olan çift katlı çatılar ile benzer yapıldığı görülmüştür. Sonuç olarak Kremna’daki konutların yapısal olarak Yunan ve Roma özelliklerini bir arada barındırdığı tespit edilmiştir (Mitchell, 1995, s. 175).

4.5. SİA

Sia kenti Burdur ilinin Bucak ilçesine bağlı Karaot Köyü'nün doğusunda yer almaktadır (Har. 2). Taştandam Tepesi olarak bilinen yoğun bir ormanlık arazi içinde kalan kent antik dönemde Pisidia Bölgesi'nin güneyinde yer almaktaydı.

Kentin (Lev. 37) siyasi tarihiyle ilgili detaylı bilgiler bulunmamakla beraber genel olarak Pisidia Bölgesi siyasi tarihi etkisinde değerlendirmek mümkün gözükmemektedir. Bununla beraber kamusal yapıların tarihlerine bakılarak bazı çıkarımlar yapılmaktadır. Örneğin bölgede Sia gibi bir tepenin doruğunda bulunan ve yapısal olarak benzer kentlerin surları MÖ 2. ve 1. yüzyıllar arasına tarihlenmektedir (Vandeput, Köse ve Aydal, 1999, s. 135). Kentin komşularından Adada ve Termessos kentlerinin MÖ 2. yy'da demokratik bir yönetime sahip olması ve kentteki *bouleuterion* gibi kamu binalarının varlığı her ne kadar kent devleti olarak sayılmasa da Sia'nın da benzer bir yapılanmaya sahip olduğunu düşündürmektedir (Heberdey 1941, s. 2). Sia'daki *bouleuterionun* varlığı yerleşimin idari yapısındaki değişikliğe işaret eden bir kanıt olarak görülmektedir. Ancak yerel gruplar şeklinde yapılan Pisidia'nın nasıl organize edildiği bilinmediği için böyle net bir çıkarım yapılmamaktadır. Bununla beraber kentin Hellen tipi bir yerleşim olmadığı kendine özgü yerel unsurlar barındırdığı ve süreç içinde özellikle MÖ 1. yy'da Hellen kültürüne dair aidiyet geliştirildiği özellikle belirtilmektedir (Robinson, 2002, s. 76-7).

Augustus reformları ile gelen barış ortamı bölgede kentsel alan ve kırsal alan ayırımını azaltmıştır. Pax Romana olarak adlandırılan bu dönemde Sia'da da kent yayılımının kent surlarının ötesine doğru geliştiği görülmektedir. Kentin genel yapısının Hellenistik stili ve Romalı unsurları bir arada barındırdığı belirtilmektedir (Mitchell ve Vandeput, 2013, s. 102).

Sia kenti konutları, T. H. Robinson (2002) tarafından yapılan yüzey araştırmaları kapsamında doktora tezi olarak detaylı bir şekilde çalışılmıştır.

Sia'da konutların büyüklüğünün önemli ölçüde değiştiği ve genellikle bir ya da iki odaya sahip konutların Priene, Miletos, Olynthos veya Abdera'nın konutlarında görülen yapı, bitiş ya da tasarım anlamında benzerlik göstermediği belirtilmektedir. Sia konut gelişimi yapısal olarak küçük bir yerleşimken Greko-Romen bir kasabaya dönüşmüş ve Roma İmparatorluğu boyunca bu özelliğini sürdürmüştür (Robinson, 2002, s. 101). Sia ve komşuları Pednelissos, Melli, Ariassos, Kremna gibi kentlerin konut alanlarında Geç Antik Dönem'de kentsel doku ve sosyal gelişimin yanı sıra sivil hayatın canlı bir şekilde devam ettiği bilinmektedir (Mitchell ve Vandeput, 2013, s. 108).

Sia'daki konut yapılarının genellikle süreç içinde yeniden yapılandırılarak tekrar kullanıldığı düşünülmektedir (Robinson, 2002, s. 78). Kırsal evler, son derece kaba molozdan dikkatlice şekillendirilmiş çokgen şekilde ve genellikle yerle kireçtaşından elde edilen malzemeden yapılmıştır. Robinson kent içindeki konut gruplarını konumlarına göre kentin muhtemel giriş noktalarına denk gelmiş gibi görünen beş ayrı kümeye ayırmıştır ve bu alanda kırk adet konut incelemiştir. Bunlar, Dış Kuzey Grubu, İç Kuzey Grubu, Güney Grubu, Güneybatı Grubu ve Batı Grubu olarak adlandırılmıştır (Robinson, 2002, s. 78). Konut dağılımına bakıldığında bir kısmın yerel bir topluluk olan Sienoi'lere, bir aile ya da yerel bir gruba ait oldukları görülmüştür. Hellenistik evlerin çoğu, bir avlu etrafında L şeklinde inşa edilmiştir (Lev. 38 a-b). Bu evlerin avlusunda, evin çatısından su toplamak için genellikle bir sarnıç bulunmaktadır (Robinson, 2002, s. 80).

Pax Romana ile birlikte Sia'nın şehir surlarının ötesine doğru yayılması kent konutlarının surlara yakın olan kısmının erken döneme, surların ilerisinde yer alan konutların ise Roma Dönemi'ne tarihlenmesine dayanak sağlamıştır. Bu bağlamda kent surları ötesinde 54 adet konut bulunmuştur. Sur duvarı dışında inşa edilen diğer evlerin hiçbiri komşuyla ortak bir duvarı paylaşmamaktadır. Roma Dönemi'nde meydana gelen bu değişiklik, Sia sakinlerinin daha varlıklı hale geldiğini ya da sosyal yapılarında bir değişiklik olduğunun göstergesi olarak yorumlanmaktadır (Robinson, 2002, s. 108).

Sia'da MS 1.-3. yy arasına tarihlendirilmiş 29 konut tespit edilmiştir (Robinson, 2002, s. 125). Bunlardan en görkemli olanı Qn2 (Lev. 39) olarak adlandırılan, 425 m²'lik (17x25m) bir alanı kapsayan, kökdörtgen formdaki konut gösterilmektedir. Bu konut dışında kentteki hiçbir evde heykel, kabartma ya da bezemeye rastlanmamıştır. Konuta girişin 2x1.30 cm ölçülerinde büyük bir kapı ile sağlandığı ve kare bir avluya geçiş yapıldığı tespit edilmiştir. Bu konutun ihtişamı Sia'daki en yüksek statüye sahip kişi için yapılmış olduğu şeklinde yorumlanmasına neden olmuştur (Robinson, 2002, s. 108).

Qn2 kadar olmasa da bu döneme tarihlenen diğer on bir⁴⁸ avlulu konutun ortak özelliklere sahip olduğu, genellikle ana girişin doğrudan evin diğer odalarından da ulaşılabilen bir sarnıç ile açık bir avlu etrafında dizayn edildiği görülmüştür. Buna ek olarak avlunun evin diğer bölümleri ile birlikte iyi ışık alacak bir açıyla yerleştirildiği belirtilmektedir (Robinson, 2002, s. 109).

4. 6. ZEUGMA

Zeugma kenti Gaziantep ili Nizip ilçesinin Belkıs Köyü'nün batısında Fırat Nehri'nin iki tarafında konumlanacak şekilde yer almaktadır (Har. 2).

Kent MÖ 300 yılında Büyük İskender'in haleflerinden biri olan I. Seleukos tarafından kurulmuştur. Bulduğu coğrafi konumla da uyumlu şekilde Zeugma kelimesi Yunanca'da "köprü" ya da "geçit" anlamına gelmektedir (Appian, 9.57; Görkay 2011, 143). Seleukos İmparatorluğu Hellenistik MÖ 162'de Kommagene Krallığı tarafından yıkılmıştır. İki yaka etrafında konumlanan kent Seleukos-Pers kültürlerinin kesişim noktası olması açısından ayrıca önemli bir yere sahiptir (Görkay, 2011, s. 144).

Roma kontrolü kentte MÖ 64 yılında Pompeius'un görevlendirilmesiyle Kommagene kralı 1. Antiokhos'a verilmiştir. Roma'nın kentteki resmi ve idari hâkimiyetinin Tiberius

⁴⁸ Robinson çalışmasında bu konutları Msl, Qtl, Psl, Qsl, Prl, Pr2, Pr3, Mjl, Qn2, Sjl, and Rj3 olarak adlandırmıştır. Msl ve Mjl konutlarının *peristyle* sahip olduğunu belirtmiştir (2002, s. 109). Ancak bu konutların planları çalışmada yer almamaktadır.

Dönemi itibari ile başladığı belirtilmektedir (Butcher, 2009, s. 81). Zeugma kentinin Roma İmparatorluğu için önemi Partlara karşı İmparatorluğun sınırında yer alan bir noktada yer almasıdır. Kentin Fırat Nehri'nin karşısındaki bu düşmana karşı sadece askeri bir üs değil aynı zamanda mimari ve görsel bir güç unsuru olarak da önemli bir propaganda aracı şeklinde yapılandırıldığı belirtilmektedir (Görkay, 2017, s. 152).

Kentin batısında yer alan At Meydanı olarak adlandırılan kesimde yapılan araştırmalarda üzerinde lejyon damgası bulunan çatı kiremitleri, askeri silah ve teçhizat ayrıca Latince yazıtlar ele geçmiştir (Lev. 40). Bu ve benzeri buluntular nedeniyle bölgede yüksek rütbeli memurlar, emekli askerler ve askeri idare içinde Latince konuşan Romalıların ağırlıklı olarak yaşadığı bilinmektedir (Hartmann – Speidel 2013, 385-386; Görkay, 2017, s. 154). Askeri yaşantının izleri konutlarda da görülmektedir (Barbet 2005, 64; 138-139; Görkay, 2017, s. 156).

Kentin doğu sektöründe yer alan konutlarda çok fazla askeri malzeme bulunması asker ve asker emeklilerinin askeri yaşantı ve günlük yaşantıdaki adaptasyonlarına dair veriler sunmaktadır⁴⁹. Bunun yanı sıra konutlarda ele geçen silah ve teçhizatlar bazı kent sakinlerinin askeri yapılanmaya hizmet verdiğini gösterir niteliktedir (Görkay, 2017, s. 156). Konutlarda, Sasani işgali (MS 252 / 253) öncesinde yapılan bazı mimari değişikliklerin burada yaşayan konut sakinleri tarafından olası bir saldırıya karşı önlem alma amacı taşıdığı ileri sürülmektedir (Görkay, 2017, s. 156).

Mimarî özellikleri bakımından Zeugma'da yer alan Roma Dönemi konut planlarının Helenistik evlerle benzerlik gösterdiği belirtilmektedir (Tobin, 2013, s. 73). Pek çok konut alanına sahip kentte Roma Dönemi ile birlikte Grek ve Roma konut mimarisinin özellikleri bir arada kullanılmıştır (Görkay, 2011, s. 149). J. Tobin (2013) tarafından ele alınan Zeugma kenti konutları, Seleukoslar Dönemi, Erken, Orta ve Geç İmparatorluk evreleri olarak kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Bununla beraber bu çalışmanın konusu gereği sadece kentin avlulu konut mimarisi ve kültürel kimlik ilişkisinin ele alınabileceği seçili

⁴⁹ Görkay, 2017, s. 156-7; “*Belkis Tepe'nin kuzey doğusu, Ayvaz Tepe ve kuzeyini kaplayan alan, kentin doğu sektöründe yer alır*”.

örneklere yer verilmiştir. Özellikle Erken ve Orta İmparatorluk Dönemi'ne ait konutlar; Miğfer Evi (Açma 2) ve Boğa Evi (Açma 2), Çeşme Evi (Açma 11, Lev 42), Döşemeli Ev (Açma 18) en az bir tarafı sütunlarla çevrili avlulu konutlara örnek olarak gösterilmektedir (Tobin, 2013, s. 73).

Pelta Mozaikli Ev (Lev 41), İnsan Sıvalı Ev ve Boğa Evi erken dönem konut yapısı ve ilerleyen evrelerin gelişiminin izlenebildiği örneklerdir (Tobin, 2013, s. 84). Miğfer Evi ve Boğa Evi yapısal olarak benzer konutlardır. Bu konutlarda *peristylin* üç tarafından odalara erişim sağlanmaktadır. Avluya açılan odalar çok işlevli olmakla beraber genişçe dekore edilmiş alanların eğlence ve konaklama işlevi gördüğü düşünülmektedir (Tobin, 2013, s. 84). Miğfer Evi'nin Seleukos Dönemi'nden Sasani saldırılarına kadar kullanımın gördüğü belirtilmektedir. Bu nedenle bu konuttaki *peristylin*, haleflerden bir zengin için inşa edilmiş olabileceğine değinilmektedir (Tobin, 2013, s. 94).

Çeşmeli Ev (Lev 42) etrafı kuzey ve güneydeki odalarla çevrili merkezi bir avluya sahiptir ve bu avlunun doğusunda üç odalı bir suit bulunmaktadır, yapısal olarak Seleukos Dönemi evleri ile benzerlik gösterdiği belirtilmektedir (Tobin, 2013, s. 93). Konutta bulunan Roma Dönemi öncesinde inşa edilmiş ve sonrasında da kullanım görmüş *latrina* (tuvalet) (Lev. 42, 11E) standart bir biçimde avlu ya da mutfak yanında yer almaktadır. Herculaneum'daki bu tip *latrina* kullanımının şehre su sistemi getirilmesi ile başladığı bilinmektedir. Çeşme Evi'ndeki bu *latrina* şehir çapında bir su sisteminin erken dönemden itibaren kullanımına işaret etmektedir (Tobin, 2013, s. 97). Bu çalışma içinde drenaj sisteminin konut gelişimindeki Yunan ve Roma'ya ait unsurların ayırt edilmesinde önemli bir yere sahip olduğu daha önce belirtilmişti⁵⁰. Dolayısıyla burada yer alan *latrina* sistemi konutun devam eden kullanım süreci içindeki Hellen özelliğine işaret etmesi açısından önemli görünmektedir. Tünel Evi (Açma 13, Lev 43) olarak adlandırılan bir başka konutun Erken İmparatorluk Dönemi'ndeki kullanımına dair ana hatları ortaya çıkarılmıştır. Çok iyi korunmuş durumda olmamasına rağmen yüksek kalitede dekoratif öğelere sahip olduğu

⁵⁰ Bu çalışma içinde bkz. s. 47.

belirtilen bu konut imparatorluğun erken evrelerinden itibaren zenginleşmiş yapısına ve konut sahiplerine işaret etmesi açısından önemlidir (Tobin, 2013, s. 103).

Araştırmacılar kentin sosyal dokusuna, kentsel, dinsel ve aile yaşantısına dair çalışmaların MÖ 1. yy ve MS 3 yy'lar arasında tarihlenen mimari dekorasyona odaklanılarak ele alındığını belirtmektedir (Görkay, 2011, s. 146). Bu nedenle Zeugma kenti için konut ve dekorasyon arasındaki bağlantı, kültürel kimlik ifadesinin anlaşılması için ayrı bir önem taşımaktadır. Kent konutlarına ait oldukça fazla sayıda mozaik ve betim bulunmaktadır. Bu çalışmada bütün bu dekoratif unsurlara yer vermek başlı başına bir çalışma konusu olacağından bu başlık altında bu çalışmanın kapsamı içinde yer alan ve konuyla doğrudan ilintili olabilecek belli başlı örneklerle yer verilmiştir.

Danae Evi (Lev. 44), Ayvaz Tepesi'nin kuzeyinde, C Bölgesinde yer almaktadır. MS. 2. ve 3. yy'lara tarihlenmektedir. Konut tabanı geometrik mozaik desenli *peristyl* etrafında odalar yer alacak şekilde inşa edilmiştir. Zeugma'daki diğer Roma konutları gibi burada da tabanı mozaikli odalar sıkça bulunmaktadır. İç avluda (*atrium?*) içinde Danae-Diktys betimli bir mozaik (Lev. 45 a) *impluvium*, bir çeşme teknesi ve koridorlar yer almaktadır (Önal, 2009, s. 54). Burada *peristyl* merkezde değil iç avlunun batısında yer almaktadır (Önal, 2009, s. 60). Bu örnekteki gibi genelde MS 2. ve 3. yy'lara ait konutların içinde Yunan mitolojisine ait sahneler betimlenmiştir. Konutlarda *impluvium* ve *peristyl* gibi bölümlerde su ile ilgili sahneler seçilirken, *triclinium*da daha destansı içerikte sahneler tercih edilmiş gözükmektedir, bu durum konutlara ait birim ve bu birimlerin kullanımına uygun şekilde sahnelerin mimari dekorasyonda tercih edildiğine işaret eder (Görkay, 2011, s. 149). Danae Evi'nin *impluvium*lu avlusunda Danae ve Perseus'un *Seriphos* kıyısında bir balıkçı tarafından kurtarılış anı tasvir edilmiştir. Poseidon ve Okeanos Evleri (Lev. 40, 10) olarak bilinen konutların *peristyl*indeki mozaiklerde su tanrı-tanrıçalarının ve su yaratıklarının tasviri yer almaktadır, yine bu konutların *triclinium*unda kendi kız kardeşine aşık olan bir kadını anlatan destan *Theonoe* ve *Leukippe* betimlenmiştir (Görkay, 2011, s. 149).

Zeugma konutlarında yer alan çok sayıda mozağin konusu belirli bir modadan ziyade ev sahiplerinin dışa yansıtmak istedikleri imaj doğrultusunda seçilmiş gözükmektedir. Bunlardan bir tanesine kurtarma kazılarında ortaya çıkmış bir Roma konutunda yer alan 9 mousa, tarihçiler, şairler, yazarlar, müzisyenler ve filozoflara ait betimlerin bulunduğu *triclinium* ve zemininde Dionysos-Ariadne temalı bir sahnenin yer aldığı *vestibulum* örneğidir (Görkay, 2011, s. 150).

Genel olarak Zeugma mozaikleri kültürel kimlik ifadesi ve alan düzenlemesi ile birlikte nasıl bir mesaj veriyordu sorusunun cevabını Poseidon Evi (Lev. 45 b) ve dekoratif sistemi üzerinden cevaplamak mümkün olabilir. Bu konut A ve B olmak üzere daha sonradan birleştirilmiş iki birimden oluşmaktadır (Görkay, 2017, s. 187). Birim B’de iki küçük kişisel kabul salonu ve bir büyük kamusal kabul salonu yer almaktadır. Bütün bu odalar fresko ve mozaiklerle donatılmıştır (Görkay, 2017, s. 187). Bu odaların freskolarında hizmetkârlar ve mozaiklerinde yine Yunan mitolojisinden bir sahne olan Perseus ve Andromeda yer almaktadır (Görkay, 2017, s. 188). Buradaki konut düzenlemesine bakıldığında avlulu konutlar Hellen tarzı bir *peristyl* ve etrafında belirli bir eksensel düzen olmadan inşa edilmiş odalar bütününden oluşmuş gözükmektedir. Yine Roma’ya özgü avluya açılan ihtişamlı kabul salonları ve bu salonların Yunan geleneğine ait betimler taşıyan dekoratif öğeleri Grek Roma özelliklerinin bir arada kullanımına işaret eder.

Kentin Roma İmparatorluğu için önemi göz önüne alındığında ve baskın Romalı popülasyonuna rağmen Erken İmparatorluk Dönemi konutlarında Hellenistik Dönem izleri, konutların alan düzenlemesinde izlenebilmektedir. Bununla beraber özellikle Orta İmparatorluk Dönemi dekoratif unsurlarda konut sahiplerinin kendine, Roma ve Yunan geleneğine özgü temaları seçmesi buradaki karma kültürel etkileşimin bir ifadesi olarak yorumlanabilir.

5. DEĞERLENDİRME

5.1. AVLULU KONUT MİMARİSİNİN SOSYAL YAŞANTIYA ETKİSİ

Konut kavramı Antik Yunan ve Roma literatüründe terminolojik olarak hem mimari bir yapıyı hem de bir yaşam alanını ifade edecek şekilde kullanılmıştır (Nevett, 1999; Cahill, 2002). Toplumların yaşam alanlarını düzenleyiş biçimleri o toplumların aidiyet duydukları kültürden izler taşır. Dolayısıyla konutlar, kabul edilen ve edilmeyen davranışları, gelenekleri, dini, sosyal, politik yapıyı, kültürel kimlik ve kültürel aidiyet kavramlarını anlayabilmek için gerekli verileri sağlayabilecek arkeolojik materyallerdir. Örneğin, Roma'ya özgü konut mimarisinin anlaşılmasına yönelik çalışmalarda Etrüsk izleri irdelenmiş, Hellen kültürüne ait eklemeler incelenmiş ve bu etkileşimlerin sebep olduğu sosyo-politik nedenler araştırılmıştır (Boethius ve Ward Perkins, 1970).

Konut araştırmalarında Hellen mimarisinin karakteristik bir özelliği olan *peristyl* tipi avlunun Roma'da neden tercih edildiği sorusu kültürel etkileşimi anlayabilmek için sorulan temel sorulardan bir tanesidir. Hâkimiyeti genişledikçe zenginleşen Roma toplumunun Hellen sanatına ve mimarisine gösterdiği ilgi, bu sorunun akla gelen ilk cevaplarından biri olsa da konut anlamında çok daha derin bir etkenin varlığı ortaya konmuştur. Bu etki devletin ve imparatorluğun temel yapılanmasını oluşturan ekonomik ve siyasi gücü elinde bulunduran kesimin kendilerini soydan ve zenginlikten gelen bir güç ile ifade etme isteklerinden kaynaklanmaktadır (Wallace- Hadrill, 1988; 1992; 1994). Bir statü ve güç göstergesi olan konutun düzenlemesi de, bu yüzden dışarıdan gelen insanlara gösterilecek alan ve hane halkının yaşayacağı alan olarak iki farklı stilde dizayn edilmiştir (Wallace Hadrill, 1992; Dunbabin, 1993). Yine bu nedenle Hellen soyuna atıfta bulunan temalar dekorasyonda kullanılmıştır⁵¹.

⁵¹ Konut dekorasyonunda kültürel farklılıkların izlerine detaylı bir şekilde yer verilmiş olan çalışma için bkz. Leach, 2004.

Anlaşıldığı kadarıyla soylu olmanın önemini kaybettiği bir noktada zengin olanlar soylu olanları taklit etmiş, onlar kadar ihtişama sahip olduklarını göstermek istemişlerdir ve bunun aracı yine avlulu konut mimarisi olmuştur. Örneğin, sonradan serbest bırakılan ve belirli bir refaha ulaşan köleler avlulu konut mimarisini, tıpkı Romalı seçkinler gibi tercih etmiş ancak bu seçkinlere ait seremoni kısmı içselleştiremedikleri için *tablinum* kısmını kullanmamışlardır ya da Roma vatandaşı olmayan farklı bölgelerin yerel zenginleri aidiyet göstergesi olarak Roma konut mimarisini tercih etmiştir.

Kendi anavatanında dahi farklı kültürel dinamikleri birarada barındıran Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyet kurduğu bölgelerdeki sosyal ve siyasal yapısı çok daha geniş bir çerçeveden kültür ve kimlik gibi kavramlar ile birlikte ele alınmaya başlanmıştır⁵². Yeni yaklaşımlarla birlikte öncelikle Roma'nın yayılım gösterdiği alanlarda bir asimilasyon politikası izlemediğine dair görüş tartışılmış ve alternatif öneriler ortaya konmuştur. Bu bağlamda ele alınan Anadolu ve Yunanistan örneklerinde olduğu gibi çoğu bölgede Roma'ya özgü konut tiplerinin yerele ait özelliklerle bir arada varlığını sürdürdüğü görülmektedir. İncelenen örneklerde de işaret edildiği gibi bir kültürün diğer bir kültürü domine etmediği anlaşılmaktadır.

Kültürel kimlik kavramı toplumlar arası etkileşim bağlamında ele alındığında, etnik kökeni ortak küçük bir grup ile bu gruba sonradan dâhil olan ve çoğunluğu oluşturan daha büyük bir grup arasındaki ilişki olarak tanımlanırsa, iki ya da daha fazla kültürün etkileşime girdiği örneklerde genel olarak politik ve ekonomik gücü vurgulayan bir konut yapılanmasının öne çıktığını görmek mümkün olacaktır. Bu bağlamda yerel elitlerin ve zenginlerin eğilimi politik ve ekonomik çıkar elde etmek üzerine geliştirilen bir Roma aidiyeti gibi görünmektedir.

⁵² Bu konuyla ilgili yaklaşımlar için bkz. Kent, 1993; Laurence ve Berry, 1998; Morris, 2000; Wallace-Hadrill 2008; Gotter 2008.

Bir ideoloji göstergesi olarak konutun incelenmesi, kamusal yapıların incelenmesinden farklı veriler sunmaktadır. Roma İmparatorluğu'nun yönetim politikası doğrultusunda oluşturulan kamusal ve dini yapılar bir üst erk olan devlet ya da imparatorluk eliyle düzenlenmiştir. Ancak konutlar kişilerin zevkine ve eğilimlerine göre inşa ettikleri daha öznel yapılardır. Bu nedenle bir kültürel kimlik ifadesi olarak bireylerin dolayısıyla da toplumların yönelimlerine dair izleri konutlar aracılığı ile okumak önemlidir. Bu noktada avlulu konut mimarisi aristokrat ve varlıklı kesimin tercih ettiği mimariyi yansıttığı için bu kesimin eğilimlerini gösterecek bir kültür materyali olarak önemli bir yere konumlanır.

Genel olarak Roma avlulu konut gelişimi incelendiğinde *atrium* tipi konutlarda görülen sosyal işlev dışarıya örnek ve köklü aile imajını yansıtmaktadır. Zamanla artan gösteriş merakı ve farklı kültürlerden edinilen eklemeler bu avluların sadece abartılı bir gösteriş unsuru olarak tasarlanmasına sebep olmuştur. Bu abartılı gösterişin sağladığı en büyük toplumsal faydalardan biri konut sahibine kazandırdığı saygınlık ve statü olarak değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra ticari ilişkilerde bu konut tipinin, konut sahiplerinin itibarlarının bir göstergesi olarak kullandıklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Aristokrat, politikacı ya da zengin bir tüccarın muhtemel önceleği ekonomik refahını devam ettirmektir. Bu nedenle Romalı kimliğini kaybetmemek ya da Roma İmparatorluğu'na ait gözükmeyen ikinci planda kaldığı düşünülebilir. Bu nedenle Anadolu gibi farklı bir coğrafyada görülen Roma etkisini kabullenilen bir kimlik ifadesinden ziyade ekonomik bir yatırıma işaret ettiğini düşünmek de mümkündür.

5.2. ANADOLU ROMA KENTLERİNDE İNCELENEN AVLULU KONUT MİMARİSİ VE KÜLTÜREL KİMLİK BAĞLAMI

İmparatorluğun zenginliğinin arttığı ve başarısının doruklarına ulaştığı yıllarda (MS 1 ve 2. yy) konutlarda *atirumun* terk edilmeye başlanması ya da yeni eklemeler yapılması iki ana nedene bağlanmaktadır (Wallace- Hadrill, 1994, s. 52-61). Birinci neden, Cumhuriyet ve Erken İmparatorluk geleneğinde olduğu gibi ev sahibinin evini, kendini ve Romalı

kimliğini temsil edecek şekilde dekore etmeyi bırakmasıdır. İkinci neden ise İmparatorluk Dönemi'nde kişisel güç ve prestijin önem kazanması ile birlikte ev sahiplerinin kendilerini dışarıya güçlü ve ayrıcalıklı gösterme yönelimidir.

Bu yönelim ile inşa edilen evler özenle korunan imtiyazlı bir ev sahibi imajını dışarıya yansıtmaktadır. Bu noktada aristokratların konut mimarisine dair seçimlerini sadece dışarı yansıtmak istedikleri bir kimlik aracı olarak gördüklerini düşünmenin yetersiz kaldığı öne sürülmektedir (Muth, 2015, s. 421). Bu nedenle kendi öznel yapılanmasına sahip olan konutların mimari ve dekoratif düzenlemesi, tarihsel sürecin getirileriyle birlikte hane halkı arasındaki ilişkiler, sosyal hiyerarşi ve konut içi diğer özel faktörlerin kültürel kimlik ve sosyal prestij kavramları ile bağlantılı değerlendirilmesi önerilmektedir (Wallace-Hadrill, 1994; Allison, 1993).

Bu çalışmada Klasik Dönem'den itibaren yapı evreleri anlaşılabilir bir şekilde açığa çıkan kentlere ait örnekler konut ve kültürel kimlik bağlamında değerlendirilmiştir. Bu kapsamda Batı Anadolu'dan seçilen üç kent, Güney Anadolu'dan seçilen iki kent ve güneyde bir sınır yerleşkesi olan bir kent kendi içinde ve kendi aralarında ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Batı Anadolu'dan özellikle iki büyük kent olan Ephesos ve Aphrodisias ile bir küçük kent olan Priene konutları çalışılmıştır. Güney Anadolu'dan da bir büyük ve bir küçük kent ile Güney Doğu Anadolu'dan büyük ölçekli bir kent olan Zeugma seçilmiştir. Bu sayede hem kendi içlerinde büyük ve küçük kentlerin konut ayrımı incelenebilmiş hem de coğrafi olarak birbirine uzak kentlere ait konutlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar değerlendirilmiştir. Büyük ve küçük kentler arasında istatistiksel bir bilgi edinmek için çok daha fazla kentin konut alanı detaylı bir şekilde incelenmelidir.

Öncelikle Roma ile hem ticari hem de politik olarak yoğun bir etkileşimde bulunan Aphrodisias, Ephesos ve Kremna kentlerine ait konutlar *atriumlu* ve *atrium peristylli* ev

örneklerini sunarken, Priene ve Sia kentlerinde *atrium* tipi konutlara rastlanmamıştır. Seçilen iki küçük kentin yerel elitlerine ait konutlar Roma'dan ekilenmiş gözükmetedir. Bununla beraber üç büyük kente ait konutlar sadece Roma'ya ait değil yerel, Yunan ve Roma'ya ait özellikleri bir arada barındırmaktadır.

Kremna, Aphrodisias ve Ephesos kentlerinin avlulu konutları genel olarak ön cephesi caddeye açılan *peristyl* tipi bir avlu etrafına eksensel olarak yerleştirilmiş odalardan oluşmaktadır. Bu tip konutların Geç Cumhuriyet Dönemi'nden Orta İmparatorluk Dönemi'ne kadar tarihlenen benzer örnekleri Pompeii ve civarı kentlerde sıkça bulunmaktadır (Wallace-Hadrill, 1994; 1997). Bu kentlerdeki *atrium* kullanımını da belirgin bir şekilde Roma etkisine işaret etmektedir.

Sia ve Priene kentlerinde ise Roma Dönemi'ne tarihlenen konutlar doğrudan caddeye açılan bir girişle avluya bağlanmaktadır. Bu durum, Yunan konut kültürü ile benzerlik göstermektedir⁵³. Bununla beraber Sia'daki Qn2 konutunda olduğu gibi görkemli bir giriş kapısının bulunması Roma'ya özgü bir özelliktir⁵⁴. Sia ve Priene'de avluların yerleştirildiği açı ve bu açı ile sağlanan ferah ışık alan avlu düzeni Hellen *peristyli* ile benzer gözükmetedir.

Hellenistik Dönem'e özgü sarnıç kullanımının Sia'da Roma Dönemi'nde de devam ettiği görülmektedir. Yine Sia'ya komşu olan Ariassos kentinde, Roma Dönemi'nde konutlarda sarnıç kullanımının çok sık görülmemesi Robinson tarafından bu kentte aquadukt inşa edilmiş olmasıyla ilişkilendirilmiştir (Robinson, 2002, s. 109). Benzer bir yorum Kremna için de geçerli olabilir, çünkü bu dönem için bu kentte de sarnıç kullanımının devam

⁵³ Yunan konutlarına dair bilgiler için bkz. Nevett, 1999.

⁵⁴ Yunan anakaradaki örnekler üzerinden Papaionnou, 2007, Roma konutunu tanımlarken ele alınacak temel özellikleri çalışmasında ayrıntıları ile vermiştir. Bu bilgilerden yola çıkılarak da yukarıdaki çıkarım temellendirilmiştir.

etmediği görülmüştür. Bu durumda da kente aquadukt⁵⁵ ile su sağlanmaya başlanması etken bir neden olabilir.

Konut sahiplerinin kimliği bilinmemekle birlikte genel konut yapılanmasının verdiği izlenime göre Sia'daki konut sahiplerinin Romalı kimliğini yansıtan konut mimarisine çok fazla yönelmediklerini düşünmek mümkündür. Ticari ağlar ve konutun bu ağlardaki yeri düşünüldüğünde Sia'da yaşayan yerel elitlerin Roma'ya aidiyet göstermeleri hem kentsel hem de bireysel ekonomik çıkarları için faydalı gözükmektedir. Buna rağmen konutlarını yeni düzene adapte etmemelerinin temel sebebi Hellen kültürü ve yerel kültüre bağlılığın devam ettirilmesi kaygısından kaynaklanıyor olabilir.

Priene kenti konutlarındaki cinsiyete dayalı alan düzenlemesinin devam ettirilmesi ise yine Yunan geleneğine ait bir ögedir, Roma konutlarında böyle bir düzenleme görülmemektedir. *Peristyl* açık ve kapalı alan düzenlemesi gibi özellikleriyle Roma konutlarından etkiler taşıyan konutlarda Yunan geleneği çok baskın bir şekilde devam ettirilmiştir.

Özellikle *atrium*lu konutların Romalı olma kimliğini yansıttığı göz önüne alındığında Ephesos'ta yapılan yeni çalışmalar ışığında *atrium* olarak adlandırılan pek çok avlunun tanımlarında değişikliğe gidilmesi önemlidir. Bu yeni yaklaşımlar *atrium* tipi ile Ephesos'lu yerellerin kendi mimari stillerini ve Roma mimarisinin getirdiği yenilikleri bir arada kullandıklarını göstermektedir.

Seçilen altı kente ait konutlar, hem yerel hem de Roma'ya özgü özellikleri belli oranda göstermektedir. Ancak Kremna, Aphrodisias ve Ephesos kentleri Roma'ya özgü özellikleri çok belirgin bir farkla gösterirken Sia ve Priene'de Greko-Romen özellikler daha baskın bir şekilde bir arada bulunmaktadır. Bunun sebebi küçük kentlerin özümledikleri kültürel aidiyeti değiştirmeye daha kapalı olmaları olabilir. Zeugma kentinin ise hem büyük hem de orta ölçekli kentlerle kesiştiği noktalar vardır. Mimari olarak Hellen konut tipinin devamı niteliğinde bir yapılanma devam etmiş gözükmektedir. Bununla beraber Romalı lejyonların

⁵⁵ Kremna'daki aquaduktler için bkz. Owens, 1991.

getirdiği baskın Roma popölasyonu konutlarda lüks dekoratif unsurların kullanımı ve Roma konut mimarisine ait ögelerin eklenmesini beraberinde getirmiştir. Belki de küçük kentlerin aristokratları yeni gelen Roma hâkimiyeti altında kendilerine çıkar sağlayacak bir bağlılık sembolüne ihtiyaç duymamıştır. Yine de ticari yakınlığın göstergesi olarak Roma konutlarına benzer bazı özellikleri kullanmış olabilirler. Bu durumun temel nedeni Roma'nın dikte ettiği bir Romalı olma kimliği anlayışı bulunmaması olarak da yorumlanabilir. Büyük kentlerde ise politik ve ticari çıkar odaklı ilişkilerin, yerel ve sonradan yerleşen varlıklı kesim arasındaki etkileşime işaret ettiği düşünülebilir. Ayrıca bu durum varlıklı kesimi kendilerini Roma'ya daha yakın gösterme eğilimine itmiş olabilir. Büyük kentlere ait konutların daha çok Romalı özellikler barındırmasının temel nedeni olarak yukarıdaki çıkarımlar düşünülebilir.

SONUÇ

Bu çalışmada avlulu konut kullanımı ve Roma'nın yayılım gösterdiği alanlardaki kültürel etkileşim Anadolu üzerinden seçilen örnekler kapsamında incelenmiştir. Öncelikle kültürel etkileşim kavramının anlaşılması için Roma'nın benimsediği dış politika ve bu politikaya ait yaklaşımlar değerlendirilmiştir. Genelde yayılımcı bir devlet/imparatorluk olarak tanımlanan Roma'nın izlediği politikada ele geçirilen bölgelerde Romalılaştırılma gibi bir asimilasyon amacı gütmeye başladığı anlaşılmıştır. Roma yapılanması daha çok ekonomik olarak en üst noktada çıkar elde edebileceği bir yapılanma kurmaya yönelmiştir. Dolayısıyla kavramsal olarak daha net ve güncel tanımlar, kullanmak incelenen kentlerin Romalı olma kimliğine dair ne tür yaklaşımlar sergilediğinin anlaşılması açısından önemlidir.

Bu çalışma için kültürel etkileşim kavramının bir alt başlığı olarak kullanılabilir kültürel kimlik kavramı konut kültür ilişkisinin anlaşılması açısından daha açıklayıcı olacağı için tercih edilmiştir. Yeni araştırmalar doğrultusunda Roma egemenliğindeki bölgelerde izlenen politika, halkı kendi kimliğine dâhil etmekten ziyade bölge içindeki askeri, stratejik ve ekonomik yapılanmaya hâkim olma yönünde olmuştur. Ele geçirilen bölgeler kadar imparatorluğun kendisinin de bölgesel kültür ve politik yapılanmadan etkilendiği görüşü mevcut araştırmalar doğrultusunda kabul görmeye başlamıştır. Bu durum İmparatorluk ve yapılanması hakkında kavramsal yaklaşımların gözden geçirilmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda Roma'nın izlediği yayılım politikası, bir asimilasyon meselesinden ziyade kültürel etkileşim, postkolonyalizm, küreselleşme gibi yakın dönem kavramları ile ele alınmaya başlanmıştır. Bu bağlamda ele alınan dinsel ve kamusal yapılar farklı kültürlerin Roma İmparatorluğu bünyesinde revize edilerek yeniden yapılandırıldığını göstermektedir.

Bununla beraber terminolojik yaklaşımlar incelenirken Arkeoloji literatüründe kendine yeni yer bulmaya başlayan kültürler arası etkileşim yani akültürasyon kavramına ek olarak

enkültürasyon kavramı, yani içine doğulan kültürün benimsenmesi tanımı da bu çalışma kapsamında bir literatur önerisi olarak sunulmuştur.

Roma kültürünün ve yapılanmasının şekillendiği İtalya'da avlulu konut mimarisinin Cumhuriyet ve İmparatorluk süreçleri içinde gösterdiği gelişim Roma konutlarının tıpkı kamusal alanlardaki Romalı olma ideailini yansıtan mimari öğeler gibi bir kültür materyali olduğunu göstermiştir. Kültürel kimlik ifadesi olarak bir üst erk tarafından değil de bireyler tarafından seçilen konutların Anadolu'ya ait özelliklerinin ve Roma'ya ait eklemelerinin anlaşılması için ikinci bölümde Roma konutu nasıl olmalıdır sorusu incelenmiştir. Bu bölümde ideal bir Romalı'nın ata kültü ve kökleri ile bağdaştırdığı *atrium* tipi avlulu konut ayırt edici bir kültürel kimlik mimarisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışma kapsamında yer verilen İtalya'daki Pompeii ve Campania bölgelerinden elde edilen arkeolojik veriler, Yunanistan ve Anadolu örnekleri doğrultusunda *atirum- peristyl* tipi konutların Roma'ya özgü kullanımına dair bazı çıkarımlar yapmak mümkün olmuştur. Bu çıkarımlara Tablo 2'de yer verilmiştir⁵⁶.

⁵⁶ Tablo 2 tarafından farklı yayınların konu ile ilgili verdiği bilgilerin düzenlenmesi ile oluşturulmuştur.

	ATRIUM (Geç Cumhuriyet - Erken İmparatorluk)	PERISTYL (Erken İmparatorluk - İmparatorluk)
Eksensel Alan Düzenlemesi	<ul style="list-style-type: none"> • Atrium - Tablinum • Standartlaşma İdeali 	<ul style="list-style-type: none"> • Vestibule - Peristyle - Triclinium • Standartlaşma İdeali (Erken İmparatorluk)
Sosyal Alan Düzenlemesi	<ul style="list-style-type: none"> • Konut dışı kişiler için, Açık / Kamusal Alan • Hane Halkı için Kapalı / Özel Alan • Sosyal Hiyerarşi 	<ul style="list-style-type: none"> • Konut dışı kişiler için, Açık / Kamusal Alan • Hane Halkı için Kapalı / Özel Alan • Sosyal Hiyerarşi
Mimari Dekorasyon	<ul style="list-style-type: none"> • Romalı Olma Kimliği • Ekonomi • Sosyal Hiyerarşi • Lüks ve Sade Alan Ayrımı 	<ul style="list-style-type: none"> • Kişisel Güç ve Prestij Yansıtma İdeali • Sosyal Hiyerarşi • Lüks, Sade ve Ticari Alan Ayrımı
Sosyal Sınıf	<ul style="list-style-type: none"> • Aristokratlar 	<ul style="list-style-type: none"> • Aristokratlar • Burjuva- Azat Edilmiş Varlıklı Köleler

Tablo 2: *Atrium* ve *Peristyl* Tipi Konut Karşılaştırması

Bu tabloda da ele alınan farklılık ve benzerlikler konut mimarisinin gelişimi ve değişiminin sosyal olarak ifade ettiği anlamı açıkça göstermektedir. Alan düzenlemesi, evin kalbi olan *atriumun* bir karşılama odasına açılması, *peristylli* konutlarda evin kalbi olan avluya geçişin *vestibule* gibi bir ön geçiş ve evin kalbine yapılan eklemeler olarak değiştiğini göstermektedir. Bu durum, artan ekonomik güç ve ihtişama işaret eder. Yine konut mimarisi göstermektedir ki, kökeni Hellen kültürüne dayalı *peristyl* kullanımının Roma'da yagınlaşması bile Roma'nın sadece etki eden değil aynı zamanda etkilenen konumda olduğunu göstermektedir. Sosyal ve sınıfsal dengeler değiştikçe konut mimarisinde yapılan farklılıklar konut kültür ilişkisini gösteren önemli bir diğer ayrımdır. Örneğin, azad edilmiş kölelerin zenginleşerek yaptıkları evlerden *tablinumu* çıkartması ve *sallutatio* gibi soylu ve zengin kesime ait ticari ritüellere ihtiyaç duymaması konut aracılığıyla anlaşılabilir sosyal kimliğe yönelik çarpıcı bir örnektir.

Roma ve Hellen etkilerinin bir arada görüldüğü Anadolu coğrafyası, Roma'nın inşa etmeye çalıştığı yayılım politikası ve bu politikanın işlevselliğinin gözlemlenebileceği çok kültürlü bir yapı sunmaktadır. Bu nedenle üçüncü bölümde Anadolu'nun farklı bölgelerinden seçilen altı kente dair konut örnekleri incelenmiştir. Aphrodisias, Ephesos, Kremna ve

Zeugma Roma yönetimi tarafından domine edilmiş aktif ve büyük kentlerdir. Priene ve Sia kentleri yine Roma ile etkileşime girmiş, ancak diğer büyük kentlerden daha az yönetsel ve sosyal etkiye maruz kalmış orta ölçekli kentlerdir. Ele alınan farklı kentlere ait konutlarda Roma konut mimarisine özgü düzenlemeler ile yerel konut geleneğinin bir arada kullanıldığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Ancak oransal olarak bakıldığında büyük kent konutlarında Romalı unsurlar daha baskın bir şekilde yer alırken küçük kent konutlarında yerel ve Yunan özelliklerin daha fazla korunmuş olduğu görülmektedir.

Tarihsel süreç içinde kendine has kimliğini korumuş Pisidia Bölgesi, bu bölgede yer alan bir Roma koloni kenti olan Kremna ve orta ölçekli bir kent olan Sia'nın konut mimarilerinin karşılaştırmalı incelemesi göstermiştir ki yerel ve Roma'ya ait unsurlar gerek Roma tarafından devşirilen vatandaşlar gerekse yerel aristokratlar tarafından Kremna kentinde benimsenmiştir. Ancak ekonomik ve politik ayrıcalıkları kullanmak adına en azından Sia kentinde bu yaklaşım çok rağbet görmemiştir. Kremna'daki avlulu konut kullanımı lokal elitlerin Roma'ya adapte olmak için ekstra bir çaba içinde olduklarının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Ancak Sia'daki elitlerin konut kullanımına bakılarak böyle bir çaba içinde olmadıkları düşünülebilir. Batı Anadolu'dan seçilen diğer büyük kentler Aphrodisias ve Ephesos'un sahip olduğu seçkin kesime ait konutlar ve bu bölgede daha orta ölçekli bir kent olan Priene konutları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde benzer bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Aphrodisias ve Ephesos Roma konut geleneğine ait pek çok özelliği uygularken Priene yerel ve Hellen konut geleneğine ait özellikleri büyük ölçüde korumuştur.

Sadece konut yapılıncası incelendiğinde yerel özelliklerini muhafaza eden Sia kenti zenginlerinin sosyal ve politik açıdan Roma'ya aidiyet göstermek için ekstra bir çaba harcamaması bu kent sakinlerini dezavantajlı bir konuma sokmamış olduğu yorumu getirilebilir. Aynı şekilde Priene kenti için de aynı şeyi söylemek mümkün gözükmemektedir.

Zeugma kenti ve konutları incelendiğinde burada Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'da sahip olduğu zenginlik ve ihtişamın yansımaları açık bir şekilde görülmektedir. Aslında askeri bir kimliğe sahip denilebilecek bir popülasyonun çoğunlukta olduğu düşünülen kentte sadelikten uzak inşa edilmiş konutlar politik bir yozlaşmanın ifadesi olarak okunabilir. Erdemli bir Roma vatandaşının tercih ettiği *atrium* tipi konutlar yerine kentte *peristyl* tipi konutlar sıklıkla tercih edilmiştir. Bu konut sahiplerinin Hellenistik krallara yakışacak ihtişamda dekore ettikleri evlerinde Yunan mitolojisinden öğeleri sıklıkla kullanmalarının sebebi, Hellen kültürüne duyulan bir hayranlıktan ziyade köklerini İskender ve ardıllarına dayandırmak isteyen Romalı yöneticilerin propaganda aracı olarak bu öğeleri tercih etmiş olmaları yönünde yorumlanabilir. Kültürel etkileşim bağlamında burada da diğer kentlerde olduğu gibi Roma'ya ait oluşturulmuş mutlak bir yapıdan ziyade karma bir kültürel yapının varlığı görülmektedir.

Kentler kendi içinde incelendiğinde Roma eliyle kurulan Kremna kentinde *atrium* kullanımının özellikle kente yerleştirilen veteranlar tarafından tercih edilmiş olabileceği düşünülebilir. Bu varsayım kabul edilirse Romalı olmanın getirdiği bir kimlik ifadesi olarak veteraneler *atriumu* özellikle tercih etmiş olabilir. Yine Roma etkisinde gelişen bir diğer kent Aphrodisias'ta yapılan çalışmalar göstermiştir ki daha önce araştırmacılar tarafından *atrium* olarak tanımlanan yapılar, aslında *atriuma* ait özellikler de barındıran kente özgü şekillendirilmiş konut örnekleridir. Benzer bir durum Ephesos kenti için de değerlendirilebilir. Yeni çalışmalar ile buradaki *atriumlu* konut tanımı da yeniden değerlendirilmiş ve burada da *atriuma* benzer ancak yerel, Yunan ve Roma'ya ait özellikleri bir arada barındıran konut yapılanması tanımlanmıştır. Buna ek olarak Kremna'daki politik etkinin yanı sıra Ephesos ve Aphrodisias'daki Roma etkisi daha çok ticarete dayalı gözükmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde bu kentlerin Roma ile kurduğu sosyo ekonomik ilişkilerin yansımalarını konutlarda görmek mümkündür. Aphrodisias ve Ephesos'da daha çok prestij ve politik kimliğin dışı vurumu konutlara yansıtılmış gözükmektedir. Kremna ve Zeugma kentlerinde ise Roma İmparatorluğu'nun askeri ve politik kimliğine dair izler daha baskın gözükmektedir.

Bu çalışmada özellikle konut ve konut mimarisinin ifade ettiği sosyal yapılanmanın anlaşılmasına yönelik yeni yaklaşımlara yer verilmiştir. Konut ve kültürel kimlik arasındaki bağlantı Roma hâkimiyeti altındaki bazı Anadolu kentleri kapsamında ele alınarak aslında konut çalışmalarına yönelik tanımların yeniden değerlendirilmesinin ne kadar önemli olduğu özellikle vurgulanmıştır. Bu noktada bir kültürel kimlik ifadesi olarak tanımlanan *atrium* tipinin yeniden değerlendirilmesi ayırt edici bir örnektir. Eğer bir avlulu konut net bir şekilde *atrium* tipi olarak tanımlanırsa baskın bir Roma etkisinden söz edilebilir ancak *atrium* ve yerel özelliklerin bir arada kullanıldığı bir avlulu konut tanımı kültürel kimlik bağlamında konutun farklı yorumlanmasına neden olabilir. Dolayısıyla kültürel kimlik ifadesi olan avlulu konutun tanımı araştırmacılar tarafından diğer kentlere ait çalışmalarda da dikkatle ele alınmalıdır. Bu çalışma ile irdelenen temel görüş pek çok farklı kente ait konut alanlarının bir arada değerlendirilmesi ile genişletilebilir. Daha kapsamlı bir çalışmada Tablo 2’de yer verilen çıkarımlar Anadolu’da yer alan pek çok farklı kentin konut dokusu incelenerek istatistiksel veriler ışığında ele alınabilir.

KAYNAKÇA

- Abbasoğlu, H. (1999). Anadolu'da Antik Çağ'da Konut. *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, İstanbul: Tarih Vakfı. 395-404.
- Allison, P. (1993). How do We Identify the Use of Space in Roman Housing? E. Moormann (Ed.). *Functional and Spatial Analysis of Wall Painting: Proceedings of the Fifth International Con-gress on Ancient Wall Painting, BABesch Suppl. 3. Leiden: 1-8.*
- Allison, P. (2001). Using the Material and Written Sources: Turn of the Millennium. *Approaches to Roman Domestic Space, American Journal of Archaeology (105), 181-208.*
- Allison, P. (2004). *Pompeian Households: An Analysis of the Material Culture*. Cotsen Institute of Archaeology, Los Angeles: California University.
- Allison, P. (2006). Engendering Roman Domestic Space. E. J. Roberson, J. D. Seibert vd. (Ed) *Space and Spatial Analysis in Archaeology*, (s. 343-355). New Mexico: University of Calgary Press.
- Allison, P. (2007). Engendering Roman Domestic Space. *British School at Athens Studies, 15, Building Communities: House, Settlement and Society in the Aegean and Beyond. 343-350.*
- Akkoç, A. (2014). Yunan Demokrasisinin Kavramsal Yönü ve Toplumsal Arka Planı. *Sosyal Bilimler Dergisi, 16 (1). 31-42.*
- Akurgal, E. (1999). Batı Anadolu'da Konut, Yerleşme ve Kent Planlaması (M.Ö.3000-30), *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, (122-145). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Anderson, N. (2004). Finding the Space Between Spatial Boundaries and Social Dynamics the Archaeology of Nested Households. K. S. Barile ve J. C. Brandon (Ed.)

Household Chores And Household Choicestheorizing The Domestic Sphere In Historical Archaeology. 109-121.

- Anderson, J. C. (2013). *Roman Architecture in Provence*. New York: Cambridge University Press.
- Antonaccio, C.M. (2000). Architecture and Behavior: Building Gender into Greek Houses. *The Classical World*, 93 (5), *The Organization of Space in Antiquity*. 517-533.
- Arslantaş, Y. ve Yılmaz, C. A. (2017). Hellenizmin Gölgesinde Diadokhlar Dönemi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (The Journal of International Social Sciences)*, Cilt: 27(2). 361-373.
- Barbet, A. (2005). *Zeugma II. Peintures Murales Romaines, Varia Anatolica 17*. Paris: Institut Français d'Etudes Anatoliennes Georges Dumézil.
- Berenfeld, M. (2009). The Triconch House and the Predecessors of the Bishop's Palace at Aphrodisias. *American Journal of Archaeology*, 113(2). 203-229.
- Bergman, B. (2012). Housing and Households. S. E. Alcock ve R. Osborn (Ed.) *The Roman World (2. b.s)*, (s. 228-24.). Oxford: Classical Archaeology.
- Berry, J. W. (2017). Theories and Models of Acculturation. *The Oxford Handbook of Acculturation and Health*, 1-24.
- Bhatia, S. ve Ram, A. (2001). Rethinking 'Acculturation' in Relation to Diasporic Culture and Postcolonial Identities. *Human Development*, 44. 1-18.
- Bittel, K. (1983). *Hattusha. Hauptstadt der Hethiter*. Köln.
- Boëthius, A. ve Ward-Perkins, J.B. (1970). *Etruscan and Roman Architecture*, Baltimore, Maryland: Penguin Books.
- Bozkurt, G. (2002), *Antik Priene Kenti Konut Mimarisinde Açık ve Kapalı Mekan İlişkilerinin Özellikleri*, Ankara (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

- Butcher, K. (2009). The Euphrates Frontier and The Civic Era of Zeugma. O. Tekin (ed.), *Ancient History, Numismatics and Epigraphy in the Mediterranean World, Studies in Memory of Clemens E. Bosch and Sabahat Atlan and in Honour of Nezahat Baydur*. İstanbul: 81-83.
- Bradley, K.R. (1991). *Discovering The Roman Family: Studies in Roman Social History*. Oxford University Press.
- Brendel, O. J. (1953). Prolegomena to A Book on Roman Art. *Memoirs of the American Academy in Rome*, 21. 7-73.
- Briganti, C ve Mezei E. (2012). *The Domestic Space Reader*. London. Toronto: University of Toronto Press.
- Brock, R. (1994). The Labour of Women. *The Classical Quarterly*, 44(2). 334-346.
- Brothers, A. J. (1996). Urban Housing. I. M. Barton. (Ed.). *Roman Domestic Buildings*, 33-63.
- Budin, S. L ve Turfa, M. J. (2016). *Women in Antiquity*. New York: Routledge. 883-954.
- Cahill, N. (2002). *Household and City Organisation at Olynthos*. New Haven and London: Yale University Press.
- Clarke, J.R. (1991). *The Houses of Roman Italy, 100 B.C.- A.D. 250: Ritual, Space and Decoration*. Berkely, Los Angeles ve Oxford: University of California Press.
- Clarke, J.R. (2014). Domus/Single Family House. Ulrich, R. B. ve C. K. Quenemon (Ed.). *A Comapnion To Roman Architecture*, (s. 342-363). West Sussex: Blackwell Publishing.
- Connolly, P. (1990). *The Roman World*. New York: Oxford University Press.
- Cooley, A. E ve Cooley, M. G. L. (2004). *Pompeii and Herculaneum: A Sourcebook*. London- New york: Routledge.

- Cooper, F. (2005). *Colonialism in Question: Theory, Knowledge, History*. London: University of California Press.
- Cooper, K. (2007). Closely Watched Households: Visibility, Exposure and Private Power in The Roman Domus. *Past and Present Society, 197*. Oxford University Press. 3-33.
- Cova, E. (2015). Stasis and Change in Roman Domestic Space: The Alae of Pompeii's Regio VI. *American Journal of Archaeology, 119(1)*. 69-102.
- Dench, E. (1995). *From Barbarians to New Men. Greek, Roman and Modern Perceptions of the Central Apennines*, Oxford.
- Dickmann, J. A. (2011). Space and Social Relations in the Roman West. B. Rawson (Ed.) *A Companion to Families in the Greek and Roman Worlds* (s. 53-72). Wiley-Blackwell.
- Dixon, S. (1992). *The Roman Family*. Baltimore-London: The John Hopkins University Press.
- Doyle, M. W. (1986). *Empires*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Dörpfeld, W. (1902). *Troja und Illion*. Hidelberk: Back and Bart Publication.
- Dunbabin, K.M. D. (1993). The Use of Private Space. *XIV. Congreso Internacional de Arqueologia Clasica*. 165-175.
- Dunbabin, K.M.D. (1995). Houses and Households of Pompeii. *JRA, 8*. 387-90.
- Durchein, E. ve Mauss, M. (1963). *Primitive Classificitaion* (R. Needham, Çev.). London: Cohen-West, (1903).
- Ellis, S. P. (2002). *Roman Housing*. London: Duckwort.
- Erskine, A. (2010). *Roman Imperialism*. Edinburg: Edinburgh University Press.

- Fanon, F. (1963). *The Wretched of the Earth* (Farrington, C. Çev.) New York: Grove Press.
- Ferla, K. (2005). *Priene* (2. b.s.). Athens, Greece: Harward University Press.
- Foss, P. W. ve Dobbins, J. J. (2007). *The World of Pompeii*. New York- London: Routledge.
- Freeman, P. (1993). 'Romanisation' in the Material Culture. *JRA*, 6, 438-445.
- Freeman, P. (1996). Romanization - Imperialism' - What are we talking about? Meadows, K., Lemke, C., ve Heron, J. (ed.) *TRAC 96: Proceedings of the Sixth Annual Theoretical Roman Archaeology Conference*, Oxford: Oxbow Books. 8-14.
- French, D. (1962). Excavations at Can Hasan: First Preliminary Report. *Anatolian Studies*, 12. 27-40.
- Friedman, J. (1994). *Cultural Identity and Global Process*. London: SAGE Publication.
- Funari, P.P. A. Ve Garrafoli, R. S. (2018). Discussing Acculturation as an Interpretive Model: Romanisation as a Case-Study. *Heródoto, Unifesp, Guarulhos*, 3(2), Dezembro. 256-265.
- Galtung, J. (2004). Emperyalizmin Yapısal Teorisi. (Demirtaş-Coşkun, B. Çev) *Uluslararası İlişkiler*, 1, (2). 25-46.
- George, M. (2004). Domestic Architecture and Household Relations: Pompeii and Roman Ephesos. *Journal for the Study of the New Testament*, 27(1). 7-25.
- Giddens, A. (1981). *A Contemporary Critique of Historical Materialism*. Berkeley- Los Angeles: University of California Press.
- Giddens, A. (1993). *The New Rules of Sociological Method: A Positive Critique of Interpretative Sociologies*. Cambridge: Polity Press.
- Gotter, U. (2008). Cultural Differences and Cross-Cultural Contact: Greek and Roman Concepts of Power. *Harvard Studies in Classical Philology*, 104.179-230.

- Gönül, H. (2011). Main Topics and Discussions on Ancient Greek Houses of West Anatolia. *Structural Repairs and Maintenance of Heritage Architecture XII, WIT Transactions on The Built Environment*, 118, 61-72.
- Görkay, K. (2011). Zeugma Roma Dönemi Konutları. *Actual Archaeology Magazine 1*. 36-51.
- Görkay, K. (2017). Mosaic Programmes In Domestic Contexts At Zeugma. *Journal of Mosaic Research 10*. 183-2011.
- Görkay, K. (2017). Zeugma Lejyon Yerleşkesi: Yeni Araştırmalar, Sonuçlar ve Ön Değerlendirmeler. *Anadolu*, 43. 147-178.
- Graham, W. J. (1966). Origins and Interrelations of The Greek House and The Roman House. *Phoenix*, 20 (1). Classical Association of Canada: 3-33.
- Grahame, M. (1999). Reading the Roman House: The Social Interpretation of Spatial Order. Lesley, A. (Ed.). *Theoretical Roman Archaeology and Architecture: The Third Conference Proceedings*. (s. 48-74). Glasgow: Cruithne Press.
- Hall, S. (1998). *Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler, Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi*, (G. Seçkin ve Ü. H. Yolsal, Çev.), (s. 63-96). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Hales, S. (2003). *The Roman House and Social Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hallet, C. H. (2015). Defining Roman Art. B. E. Borg (Ed.) *A Companion The Roman Art* (s. 11- 34). Wiley- Blackwell.
- Harris, C. (2004). How Did Colonialism Dispossess? Comments from an Edge of Empire. *Annals of the Association of American Geographers*, 94(1). 165–182.

- Hartmann, M – Speidel, M.A. (2013). Military Installations at Zeugma: An Overview of the Swiss Archaeological Investigations 2001–2003, W. Aylward, (Ed.). *Excavations at Zeugma, Conducted by Oxford Archaeology 3*. 381-392.
- Haverfield. F. (1915). *The Romanization of Roman Britain* (3.b.s). Oxford: At The Clarendon Press.
- Heberdey, R. (1941). *Tituli Asiae Minorisl*. 3. 1. Viyana: Viyana Bilimler Akademisi
- Hingley, R. (2005). *Globalizing Roman Culture: Unity, Diversity and Empire*. London: Routledge.
- Hoepfner, W. and Schwandner, E.-L. (1994). *Haus und Stadt im klassischen Griechenland. Wohnen in der klassischen Polis*, (2. b.s.), Munich: Deutscher Kunstverlag.
- Hoepfner, W. (1999). Klasik Dönem’de Konut ve Toplum. *Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme*, (s. 155-165.). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Hudson, M. (2003). *Super Imperialism: The Origin and Fundamentals of U.S. World Dominance* (2. b.s). London: Pluto Press.
- İlbars, Z. (1987). Kişiliğin Oluşmasındaki Kültürel Etmenler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 31(1-2). 201-211.
- İnan, J. (1970). Kremna Kazısı Raporu. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 19 (2). 51-99.
- Jameson, M. (1990). Private Space and The Greek City. O. Murray ve S. Price (Ed.) *The Greek City from Homer to Alexander*. Oxford: Clarendon.
- Jimenez, A. (2016). What is a Province? Alcock, E. S., M. Egri, ve F. D. J. Frakes (Ed.). *Beyond Boundaries: Connecting Visual Cultures in The Provinces of Ancient Rome*. (s. 16-30). Los Angeles: Getty Publication.
- Jones, R ve Robinson, D. (2004). The Making of Elite House: The House of the Vestals at Pompeii. *JRA*, 17. 107-130.
- Kavas, K. R. (2012). A Critical Review of The Roman Atrium House: Reading The Material Evidence on “Atrium” (1). *METU JFA*, (2), 143-155.

- Kent, S. (1993). A Cross-Cultural Study of Segmentation, Architecture and the Use of Space. Audouze, F. vd. S. (Ed.). *Domestic Architecture and the Use of Space: An Interdisciplinary Cross-Cultural Study*. (s. 27-153) Cambridge Press.
- Keppie, L. (1991). Review of Millett, *The Romanization of Britain, The Classical Review* 41, 413–415.
- Kıvılcım, F. (2013). Küreselleşme Kavramı Ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5 (1). 219-230.
- Kim, B. S. K. ve Omizo, M. M. (2006). Behavioral Acculturation and Enculturation and Psychological Functioning Among Asian American College Student. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 12(2). 245-258.
- Knight, C. (1994). The Spatiality of the Roman Domestic Setting: An Interpretation of Symbolic Content. C. Briganti ve K. Mezei (Ed.) *The Domestic Space Reader*. London (s. 79-83). Toronto: University of Toronto Press.
- Kolb, F. (1984). *Die Stadt im Altertum*. München.
- Kolb, F. (1999). Antik Çağ'ın Büyük Anadolu Yerleşimlerinde Konutun Rolü. *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, (s. 146-154). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Kostof, S. (1995). *A History of Architecture: Settings and Rituals*. New York-Oxford: Oxford University Press.
- Köse, V. (2017). *Akkulturation in Pisidien*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Ladstatter, S. (2012). *Yamaç Ev 2 Arkeolojik Bir Rehber* (S. Gün, Çev.). İstanbul: Ege Yayınları.
- LaFosse, M. T. (2017). Age Hierarchy and Social Networks among Urban Women in the Roman East. Huebner S, R ve Nathan G. (Ed.). *Mediterranean Families in Antiquity Households, Extended Families, and Domestic Space*, (s. 204-221) Sussex: Wiley Blackwell.

- Lang-Auinger, C. (1996). *Hanghaus 1 in Ephesos*. Der Baubefund, Fie 8(3).
- Laurence, R. (2007). *Roman Pompeii: Space and Society*. Routledge: London.
- Laurence, R. ve Berry, J. (1998). *Cultural Identity in The Roman Empire*. London/ New York: Routledge.
- Laurence, R. ve Wallace-Hadrill, A. (1997). Domestic Space in the Roman World: Pompeii and Beyond. *JRA Suppl. 22*. Portsmouth: Journal of Roman Archaeology.
- Leach, E. M. (2004). *The Social Life of Painting in Ancient Rome and on The Bay of Naples*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Levic, B. (1967). *Roman Colonies in Southern Asia Minor*. Oxford: Clarendon Press.
- Levic, B. (2004). The Roman Economy: Trade in Asia Minor and the Niche Market. Greece & Rome.
- Lichtheim, G. (1971). *Imperialism*. London: Alien Lane.
- Littlewood, A. R. (1981). Ancient Literary Evidence for The Pleasure Gardens of Roman Country Villas. E. B. Macdougall ve W. F. Jashemski, W.F (Ed). *Ancient Roman Gardens* (s. 7-31). Washington.
- Lockey, I. (2010). *The Atrium House at Aphrodisias, Caria*. New York University (Yayımlanmış Doktora Tezi). New York: UMI Dissertation Publishing.
- Longfellow, B. (2011). *Roman Imperialism and Civic Patronage: From Meaning, and Ideology in Monumental Fountain Complex*. New York: Cambridge University Press.
- Lomas, K. (1993). *Rome and the Western Greeks, 350 BC- AD 200: Conquest and Acculturation in Southern Italy*. London-New York.
- Loomba, A, (1998) *Colonialism/ Postcolonialism*. London: Routledge.
- Lulic, J. (2015). Theorizing Romanization. Cognition and Cultural Change in Roman ,Provinces: A Case of Religious Change in Roman Dalmatia S. T. Roselear (Ed)

- Processes of Cultural Change and Integration in the Roman World* (s. 20-38). Leiden/Boston: Brill.
- MacMullen, R. (2000). *Romanization in The Time of Augustus*. London: Yale University Press.
- Madsen, J. M. (2006). Intellectual Resistance to Roman Hegemony and Its Representativity. Bekker-Nielsen, T. (Ed.), *Rome and The Black Sea Region. Domination, Romanisation, Resistance* (Aarhus), 63–84.
- Marx, K. ve Engels, F. (1968). *On Colonialism*, (4. b. s.). Moscow: Progress Publishers.
- Mattingly, D. J. (1997). Dialogues in Roman Imperialism. *JRA Suppl.* 23. Portsmouth.
- Mattingly, D. J. (2011). *Imperialism, Power, And Identity: Experiencing The Roman Empire*. Princeton- Oxford: Princeton University Press
- Mellaart, J. (1967). *Çatal Hüyük, A Neolithic Town In Anatolia*. New York: McGRAW-HILL Book Company.
- Memmi, A. (1974). *The Coloniser and The Colonised*. London: Souvenir Press.
- Meyer, K. E. (1999). Axial Peristyle Houses in The Western Empire, *JRA*, 12, 101-121.
- Millett, M. (1990). *The Romanization of Britain: An Essay in Archaeological Interpretation*. Cambridge Univeristy Press.
- Misra, G. (2010). The Cultural Construction of Self and Emotion Implications for Well-being. R.Schwarzer ve P.A. Frensch (Ed.) *Personality, Human Development, and Culture International Perspectives on Psychological Science*, 2, (s. 95-113). New York: Psychology Press.
- Mitchell, S. (1995). *Cremna in Pisidia: An Ancient City Peace and in War*. İstanbul: Classical Press od Wales.
- Mitchell, S. ve Vandeput, L. (2013). Sagalassos and the Pisidia Survey Project: in Search of Pisidia's History, in: J. Poblome (Ed.) *The Impact of Interdisciplinarity on*

Archaeological Interpretation: M. Waelkens and The Sagalassos Archaeological Research Project. Leuven: 97-118.

Moore, H. (1996). *Space, Text and Gender.* New York: Guilford Press.

Moormann, E. (1993). *In Functional and Spatial Analysis of Wall Painting: Proceedings of the Fifth International Congress on Ancient Wall Painting.* BABesch Suppl. 3. Leiden.

Morley, N. (1997) *Cities in Context: Urban Systems in Roman Italy* H. Parkins (Ed.). *Roman Urbanism: Beyond the Consumer City* (s. 41-57). London-New York: Routledge.

Morris, I. (2000). *Archaeology as Cultural History: Words and Things in Iron Age Greece.* Oxford: Blackwell. Mussche.

Mouritsen, H. (2011). *The Freedman in the Roman World.* Cambridge University Press.

Muth, S. (2015). *The Decoration of Private Space in the Later Roman Empire. A Companion The Roman Art* (s. 11- 34). Wiley- Blackwell.

Narr, K. J. (1979). *Altteste stadtartige Anlagen. Die Stadt, Gestalt und Wandel bis zum industriellen Zeitalter* (H. Stoob, Ed). 1-36.

Naumann, R. (1998). *Eski Anadolu Mimarlığı* (B. Madra Çev.) (4. b.s.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Nevett, L. 1994. 'Separation or Seclusion? Towards an Archaeological Approach to Investigating Women in The Greek Household in the Fifth to Thirds Centuries BC'. *Architecture and Order. Approaches to Social Space* (Ed. M. Parker Pearson, & C. Richards), London, 98–112.

Nevett, L. C. (1999). *House and Society in the Ancient World.* Cambridge University.

Nevett, L. C. (2012). *The Greek World. Classical Archaeology* (2. b.s). S. E. Alcock and R.Osborn (Ed.). *Housing and Households in Ancient Greece* (s. 209-228). Oxford.

- Orlin, L. L. (1970). *Assyrian Colonies in Cappadocia*. The Hague, Paris: Mouton.
- Osten, H. H. (1937). *The Alishar Hüyük Seasons of 1930-1932*. Oriental Institute Publications, 28.
- Owens, E. J. (1991). The Kremna Aqueduct and Water Supply in Roman Cities. *Greece & Rome*, 37 (1). 41-58.
- Önal, M. (2009). Danae Evi'nin Mozaikleri. *Journal of Mosaic Research* 3, 53-69
- Özgüç, T. (1963). Yeni Araştırmaların Işığında Eski Anadolu Arkeolojisi. *Anadolu Dergisi*, 7.
- Özsait, M.(1985). *Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidia Tarihi*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınevi.
- Papaioannou, M. (2007). The Roman Domus in The Greek World. *British School At Athens Studies*, 15, *Building Communities: House, Settlement And Society in The Aegean And Beyond*. 351-361.
- Papaioannou, M. (2010). The Evolution of The Atrium House: A Cosmopolitan Dwelling in Roman Greece, S. Ladstätter ve V. Scheibelreiter (Ed.). *Städtisches Wohnen im östlichen Mittelmeerraum 4. Jh. v. Chr. - 1. Jh. n. Chr. Archäologie Forschungen*, 18, Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 81-115.
- Pappalardo, U. (2008). *The Splendor of Roman Wall Painting*. Trust, G. P. J. (Çev.). United States of America: Paul Getty Museum.
- Parrish, D (1997). Architectural Function And Decorative Programs in The Terrace Houses in Ephesos. *Topoi*, (7)2. 579-633.
- Parkins, H. (1997). The 'Consumer City' Domesticated ? The Roman City in élite Economic Strategies. H. Parkins (Ed.). *Roman Urbanism: Beyond the Consumer City* (s. 81-109). London-New York: Routledge.
- Phang, S. E. Spence I. vd. (2016). *Conflict in Ancient Greece and Rome: The Definitive Political, Social and Military Encyclopedia*. California: ABC-CLIO.

- Pearson, M. P. ve Richards, C. (1994). Ordering The World: Perceptions Of Architecture, Space And Time. M. P. Pearson ve C. Richards (Ed.). *Architecture and Order Approaches To Social Space* (s. 1-34). London NewYork: Routledge.
- Perring, D. (1992). Spatial Organisation and Social Change in Roman Towns. J. Rich ve A. Wallace-Hadrill (Ed.), *City and Country in the Ancient World*. Nottingham Studies in Ancient Society, 2, (s. 278-300). London- New York: Routledge.
- Rathmyr, E. (2010). . Ladstätter , S ve Scheibelreiter, V. (Ed.). Atrien in Ephesos? Zu Verteilerbereichen in Peristylhäusern Anhand Von Beispielen in Ephesischen Wohnbauten1. *Städtisches Wohnen im östlichen Mittelmeerraum 4. Jh. v. Chr.–1. Jh. n. Chr. ÖAW Verlag*; 213-230
- Ratte, C. (2008). The founding of Aphrodisias. Ratte, C ve Smith, R. R. (Ed.) Aphrodisias Papers 4 New Research On The City And Its Monuments. *JRA, Supplementary Series Number 70*. 7-37.
- Richardson, J. (1994). The Administration of The Ernpire. J. A. Crook, A. Lintott ve E. Rawson (Ed.) *The Cambridge Ancient History*, 9, (2. b. s.). Cambridge (2008): 564-598.
- Riggsby, A. (1997). 'Public' and 'Private' in Roman Culture: The Case of Cubiculum. *JRA* 10. 36-56.
- Robinson, T. H. (2002). *City and Country in Pisidia from Classical Antiquity to The Middle Ages: Ariassos, Sia and Their Territories*. Doctor of Philosophy Thesis. Oxford University.
- Rumscheid, F. (2000). *Küçükasya'nın Pompeisi Priene Rehberi* (S. Bulgurlu, Çev.). İstanbul: Ege Yayınları.
- Saller, R. P. (1999). Pater Familias, Mater Familias, and The Gendered Semantics of The Roman Household. *Classical Philology*, 94(2). 182-197.

- Sanders, D. (1993). Behavioral Conventions and Archaeology: Methods for The Analysis of The Ancient Architecture. Audouze, F. (v.d), S. Kent (Ed.). *Domestic Architecture and the Use of Space: An Interdisciplinary Cross-Cultural Study*. Cambridge Press: 43-73.
- Simelius, S. (2018). *Pompeian Peristyle Gardens: as a Means of Socioeconomic Representation*. Helsinki: University of Helsinki.
- Smith, B. G. (2000). *Imperialism: A History of Documents*. New York: Oxford University Press.
- Smith, R. R. R. (2015). The Greek East under Rome. B. E. Borg (Ed.) *A Companion The Roman Art* (s. 473- 496). Wiley- Blackwell.
- Smith, R. R. ve Ratté, C. (1998). Archaeological Research at Aphrodisias in Caria, 1996. *American Journal of Archaeology*, 102 (2). 225-250.
- Sourvinou-Inwood, S. (1995). Male and Female, Public and Private, Ancient and Modern. D. Reeder, (Ed.). *Women in Classical Greece*. Pandora. 111-20.
- Spencer-Wood, S. M. (2013). *Historical and Archaeological Perspectives on Gender 1 Transformations: From Private to Public, Contributions To Global Historical Archaeology*. New York: Springer Science Business Media
- Stea, D. (1995). House and Home: Identity, Dichotomy, Dialectic? (With Special Referance to Mexico). David N. Benjamin (Ed.) *In The Home: Words, Interpretations, Meanings, and Environments* (s. 181-201). Aldershot: Ashgate; Brookfield.
- Strocka, V.M. (1991). *Casa del Labirinto* (VI 11, 8–10). Munich.
- Strootman, R. (2007). *The Hellenistic Royal Court. Court Culture, Ceremonial and Ideology in Greece, Egypt and The Near East, 336-30 BC*. Hollanda: Utrecht Üniversitesi (Yayımlanmış Doktora Tezi).
- Tamm, B. (1973). Some Notes on Roman Houses. *Opuscula Romana*, 9. 53-60.

- Thür, H. (2016). Peristylegarten in Ephesos. C, Şimşek, E. Konakçı ve B. Duman (Ed.) *Mustafa Büyükkolancı'ya Armağan* (s. 641-664). İstanbul: Ege Yayınları.
- Tobins, J. (2013). The Houses: Domestic Architecture, Dated Deposits, and Finds in Context. W. Aylward (Ed.). *Excavation at Zeugma, Conducted by Oxford Archaeology I*. 71-118
- Trümper, M. (2011). Space and Social Relationship in the Greek Oikos of the Classical and Hellenistic Period. B. Rawson (Ed.) *A Companion to Families in the Greek and Roman Worlds* (s. 32-53). Wiley- Blackwell.
- Ulrich, R. B. (2014). Courtyard Architecture in the *Insulae* of Ostia Antica. Ulrich, R. B. ve Quenemon, C. K. (Ed.). *A Companion To Roman Architecture* (s. 324-341). West Sussex: Blackwell Publishing.
- Vicente, A. C. (2014). The Peristyle House And Porticated Court House: Similarities and Differences Between The Two. XVIII CIAC: *Centro y Periferia en el Mundo Clásico*. Merida: 1013-1017.
- Yalçinkaya, A. (2011), Yunan Uygarlığı İçinde Polis ve Siyaset. Ağaoğulları, M. A. (Ed.). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, (2. b.s.), İstanbul: İletişim Yayınları, 23-90.
- Young, R. J. C. (2001). *Postcolonialism An Historical Introduction*. USA: Blackwell Publishing.
- Zanker, P. (1998). *Pompeii: Public and Private Life*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Zarmaokupı, M. (2010). The Architectural Design of The Peristylum-Garden in Early Roman Luxury Villas. 621-631.
- Zimmermann, N. ve Ladstatter, S. (2011). *Wall Painting in Ephesos from The Hellenistic to the Byzantine Period*. İstanbul: Ege Yayınları.

- Vandeput, L., Köse, V., ve Aydal, S. (1999). *The 1998 Pisidia Survey Project. A Preliminary Report of Work at Melli*. Babesch 74. 133-145.
- Wallace-Hadrill, A. (1988). The Social Structure of the Roman House. *Papers of The British School at Rome*, (56). 43-97.
- Wallace-Hadrill, A. (1992). Élités and Trade in The Roman Town. J. Rich, ve A. Wallace-Hadrill (Ed.), *City and Country in the Ancient World*. Nottingham Studies in Ancient Society, 2, (s. 241-272). London- New York: Routledge.
- Wallace-Hadrill, A. (1994). *Houses and Society in Pompeii and Herculaneum*. New Jersey: Princeton University Press.
- Wallace-Hadrill, A. (1997). Rethinking the Roman Atrium House. Laurence. A ve Hadril, A W. (Ed.). *Domestic Space in the Roman World; Pompeii and Beyond*, *Journal of Roman Archaeology Supplement*, (22), 219-40.
- Wallace-Hadrill, A. (2007). The Development of the Campanian House. P. W. Foss ve J. J. Dobbins (Ed.) *The world of Pompeii* (s. 279-291). New york- London: Routledge.
- Wallace-Hadrill, A. (2008). *Romen's Cultural Revolution*. Cambridge University Press.
- Wallace-Hadrill, A. (2015). What makes a Roman House a "Roman House"?. K. Tuori ve L. Nissin (Ed.). *Public and Private in the Roman House and Society* (s. 177,186). Portsmouth, Rhode Island: *Journal of Roman Archaeology Supplementary Series*, 102.
- Walker, S. (1983). Women and Housing in Classical Greece. A. Cameron ve A. Kuhrt (Ed). *Images of Women in Classical Antiquity*. Detroit. 81-91.
- Watts, C. M. (2015). The Square and The Roman House: Architecture and Decoration at Pompeii and Herculaneum. K. Williams ve M. J. Ostwald (Ed.). *Architecture and Mathematics from Antiquity to the Future*, 1, (s. 201-215). Switzerland: Birkhauser.

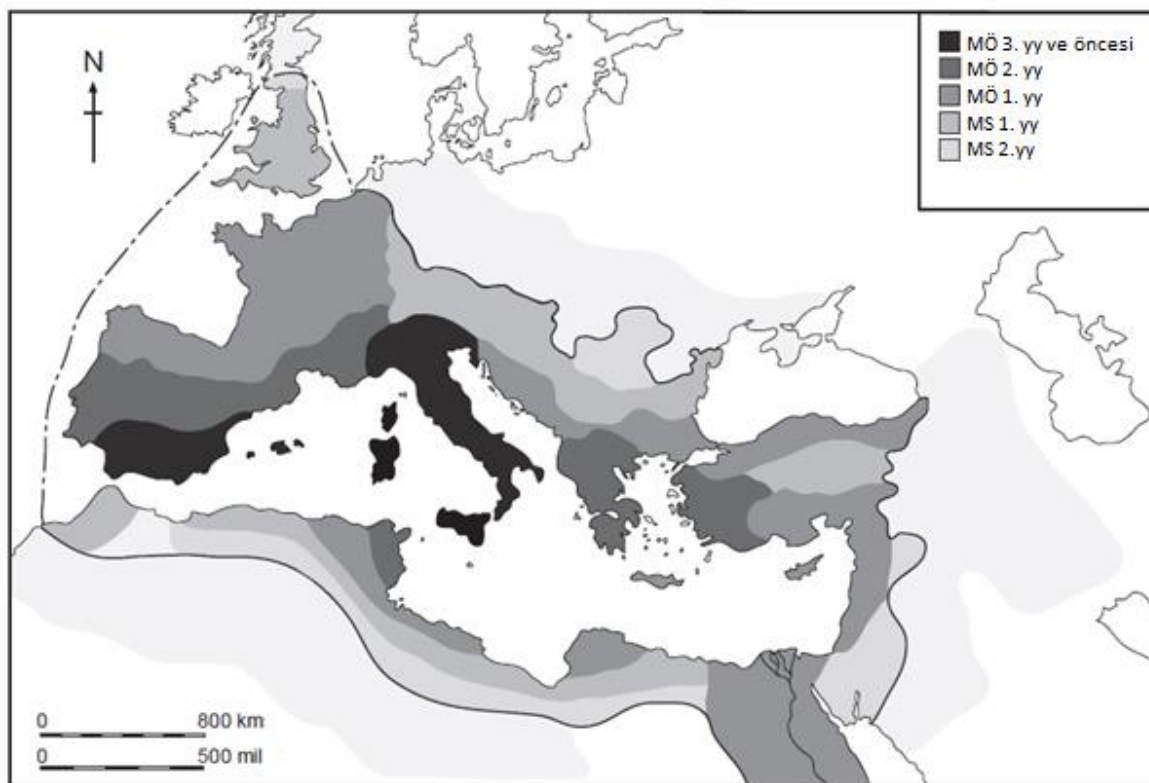
- Webster, J. (1996). Roman Imperialism and the 'Post Imperial Age', (s. 1-17). *Roman Imperialism: Post-Colonial Perspectives*. Leicester Leichestre: Archaeology Monograph No: 3.
- Webster, J. Ve Cooper, N. (1996). *Roman Imperialism: Post-Colonial Perspectives*. Leicester: Archaeology Monograph No: 3.
- Westgate, R. C. (2000). Space and Decoration in Hellenistic Houses. *The Annual of the British School at Athens*, 95. 391 – 426.
- Westgate, R. C. (2007). The Greek House and The Ideology of Citizenship, *World Archaeology, Vol. 39, No. 2, The Archaeology of Equality*. 229-245.
- Woolf, G. (1994). Becoming Roman, Staying Greek: Culture, Identity And The Civilizing Process in The Roman East. *The Cambridge Classical Journal*, 40. 116-143.
- Woolf, G. (1997). Beyond Roman and Natives. Culture Contact and Colonialism. *World Archaeology*, 28 (3). 339-350.

Antik Kaynaklar

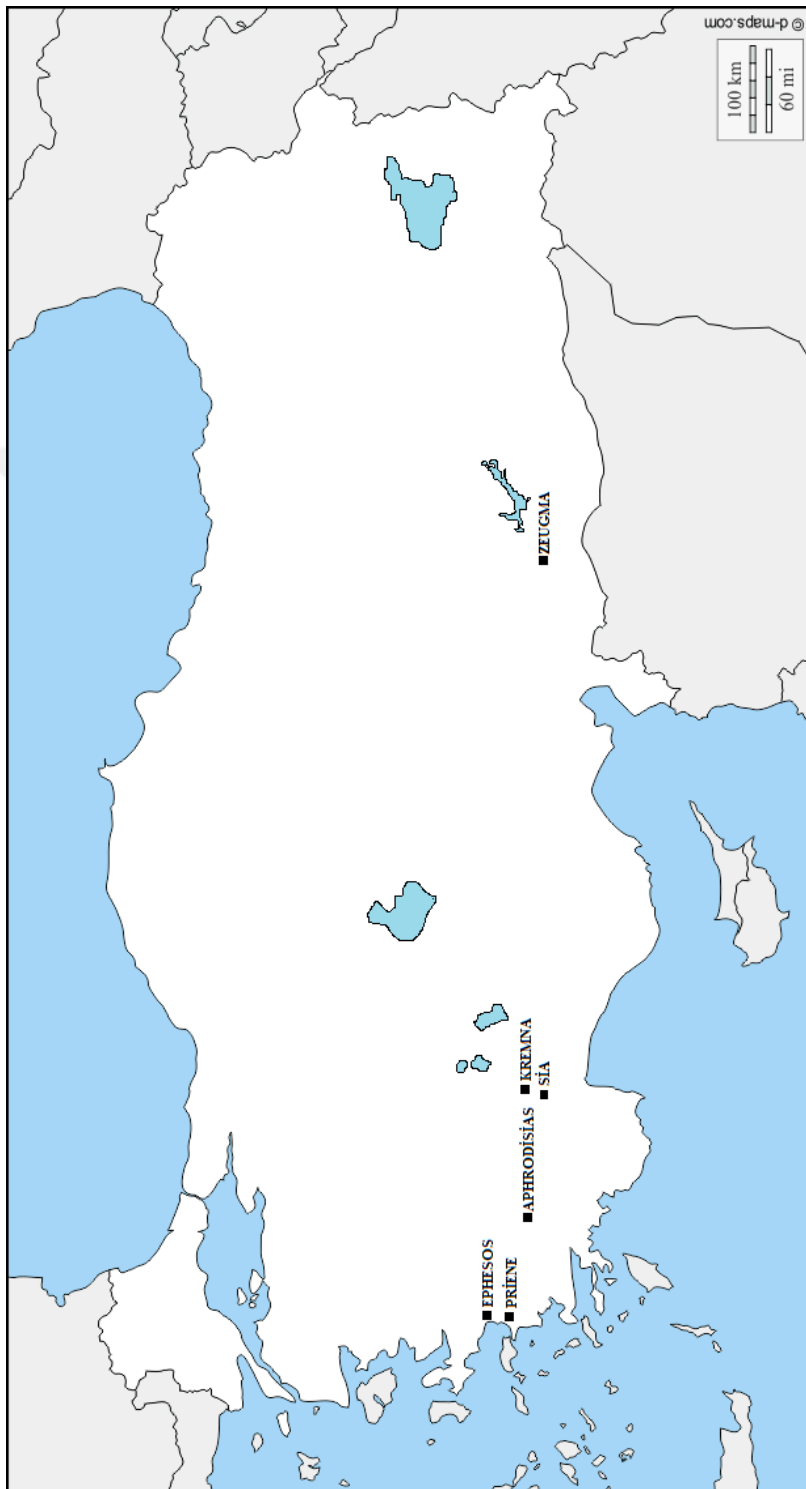
- Appian, *Roman History, Vol. II* (H. White, Çev. 1980)
- Genç Pliny, *Epistulae*, I-IV, (L. Keskin, Çev. 2018). Doğu-Batı Yayınları.
- Strabon, *Geographica, (Anadolu XII, XIII, XIV)*, (A. Pekman, . Çev. 1974). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Varro, *De lingua Latina*, (L. G. Kent, Çev. 1938). Harwerd University Press.
- Vitruvius, *De architecture*, (Ç. Dürüşken, Çev. 2016). Alfa Yayınevi.
- Zosimus, *New History*, (R. T. Ridley, Çev. 1982). Australian Association for Byzantine Studies Byzantina Australiensia, 2.

HARİTALAR

Har. 1

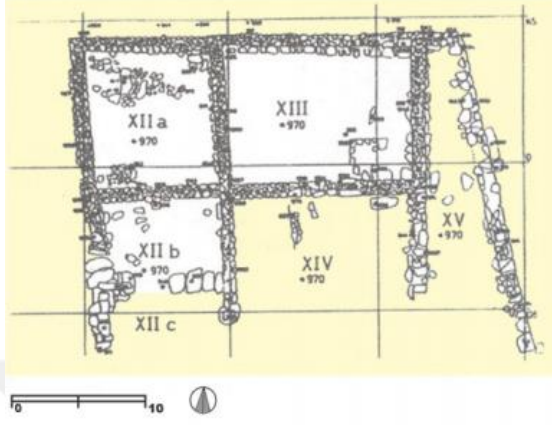

Har. 2

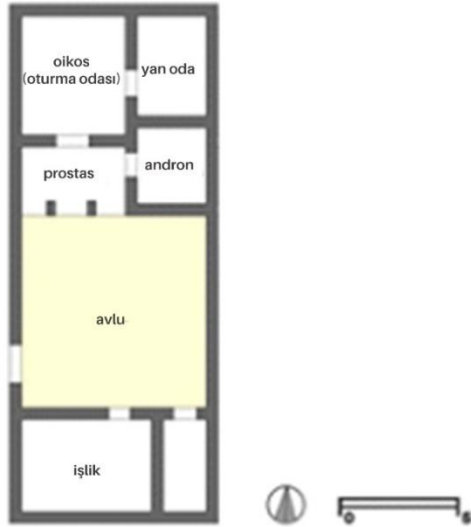

LEVHALAR

LEVHA 1

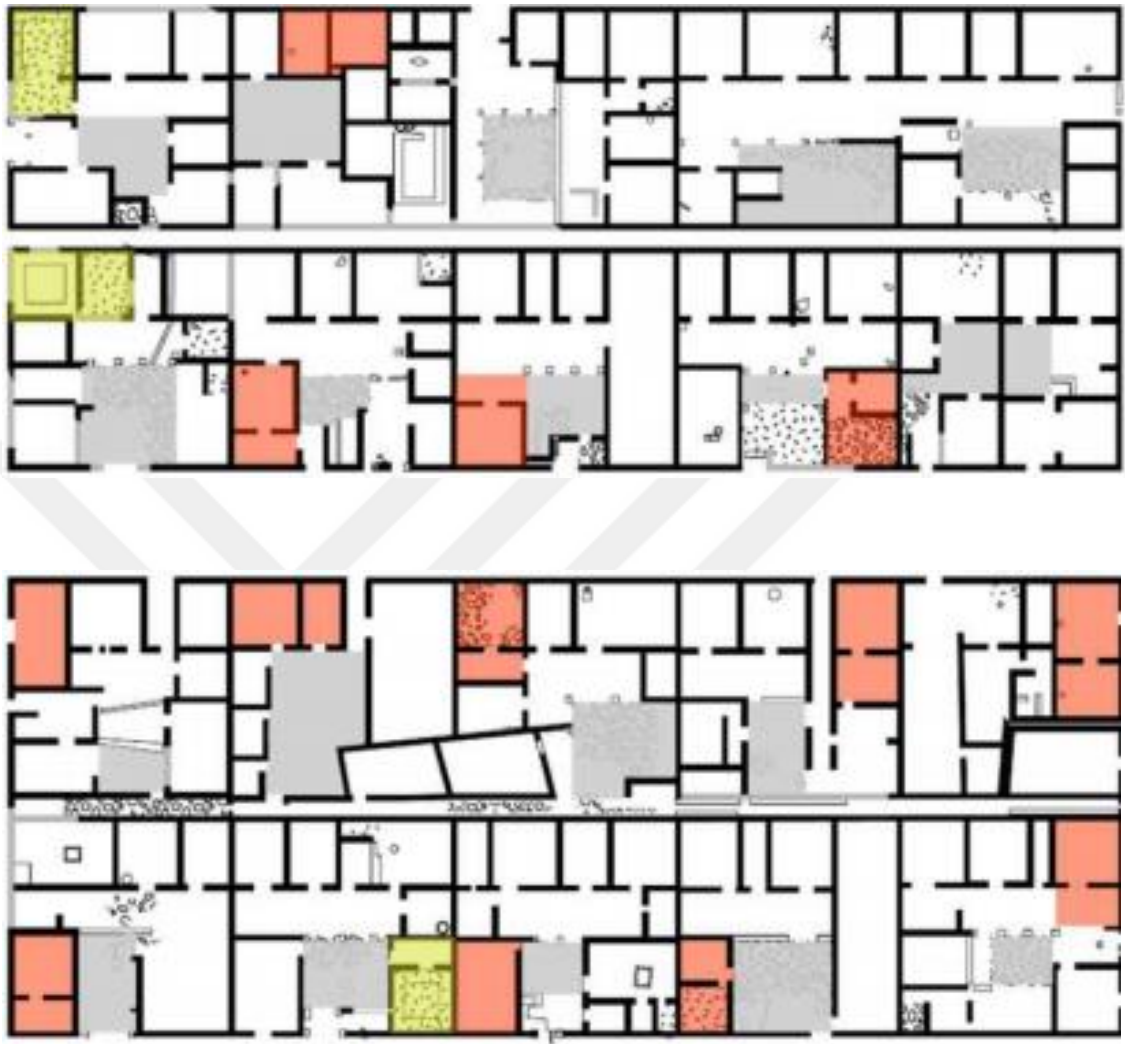

(a)

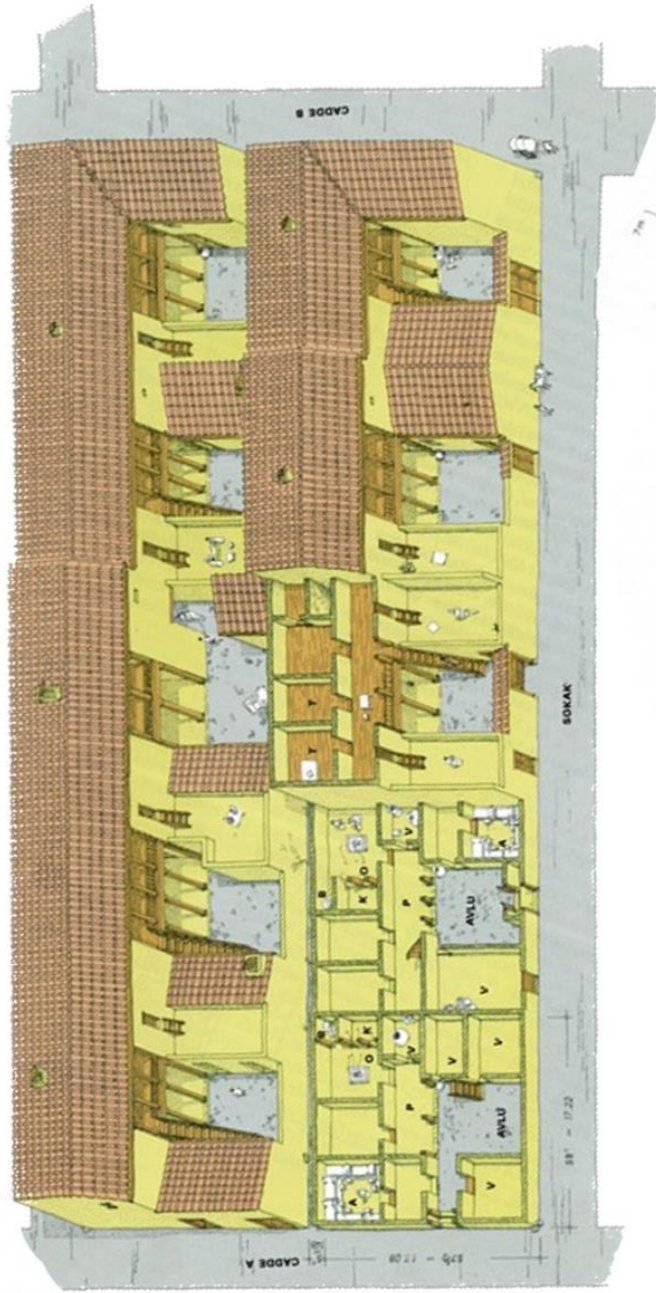
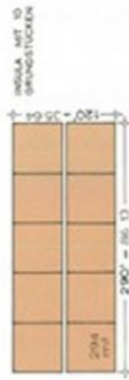
(b)

LEVHA 2

LEVHA 3

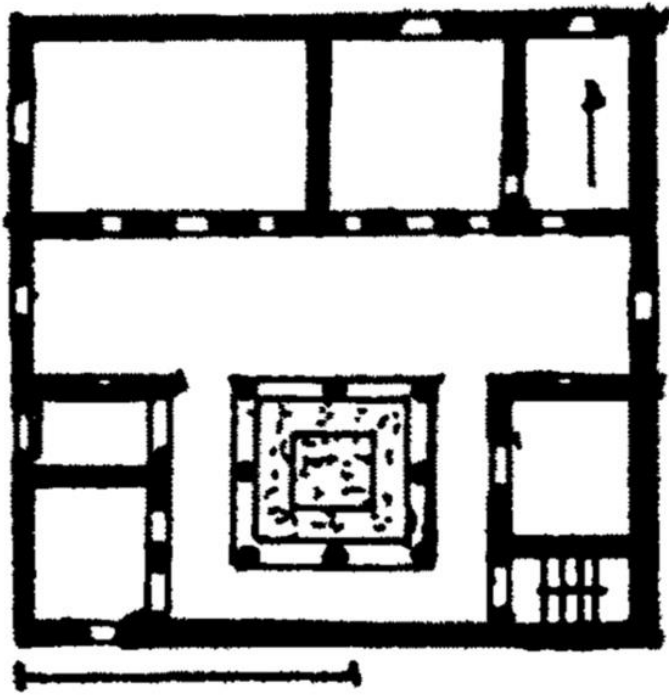
OLYNTHUS

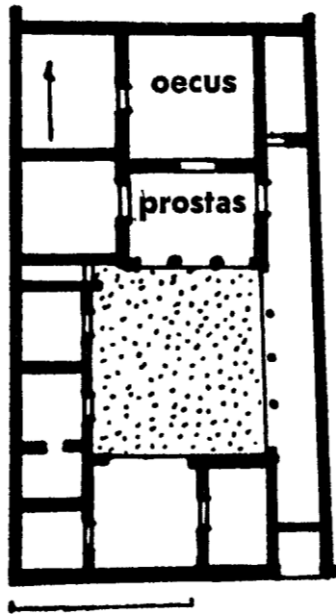
- P: Pastas Hol
- O: Oikos Oturma Odası
- B: Banyo
- K: Ocak
- V: Depo İçlik
- A: Andron
- G: Gynakonitis
- T: Yatak Odası

LEVHA 4

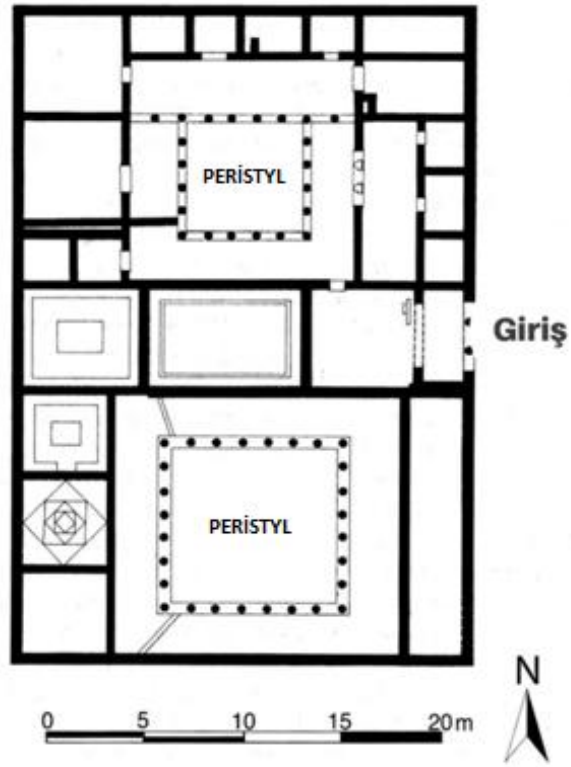

(a)

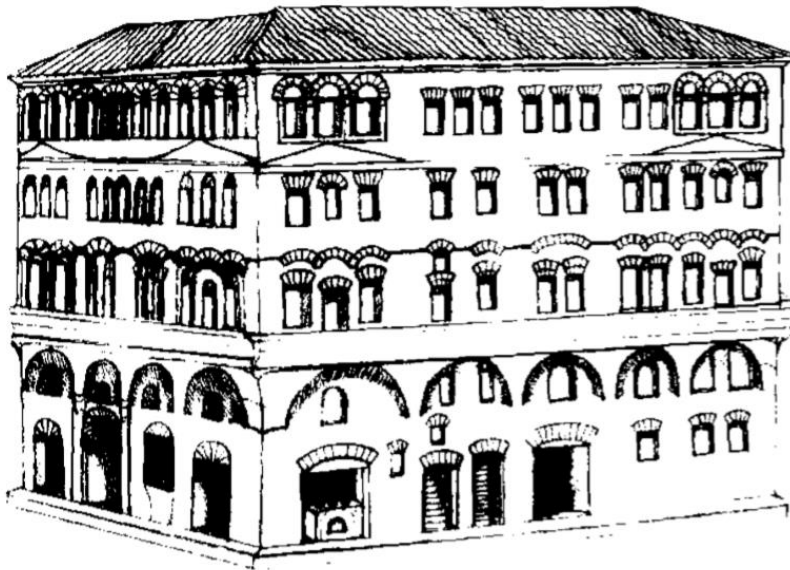

(b)

LEVHA 5

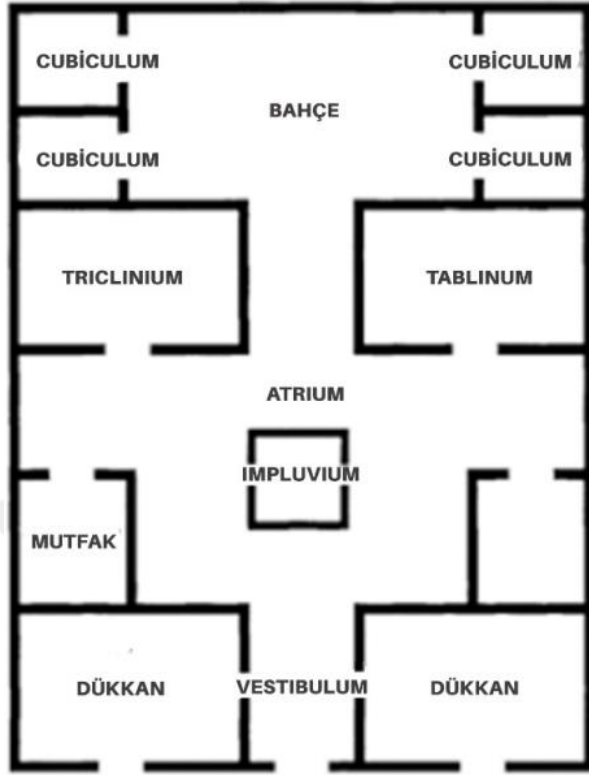

(a)

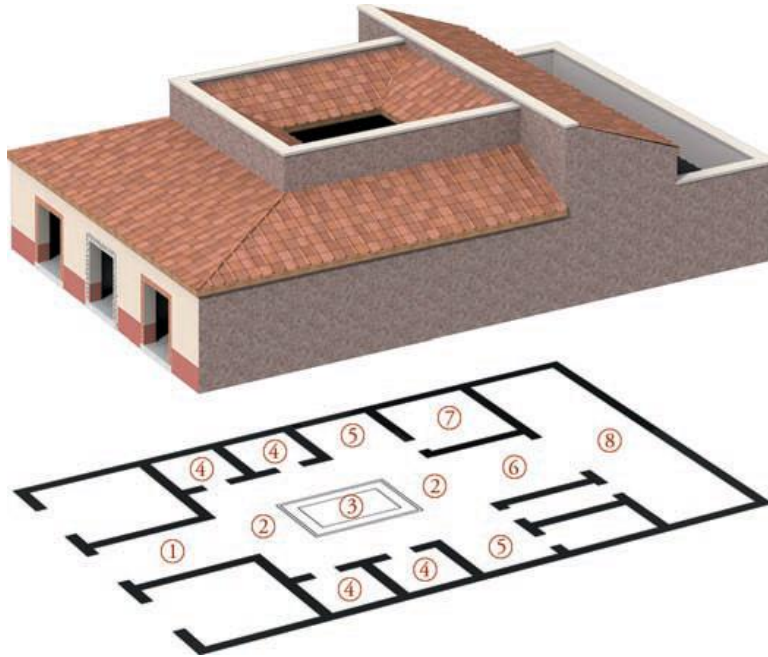

(b)

LEVHA 6

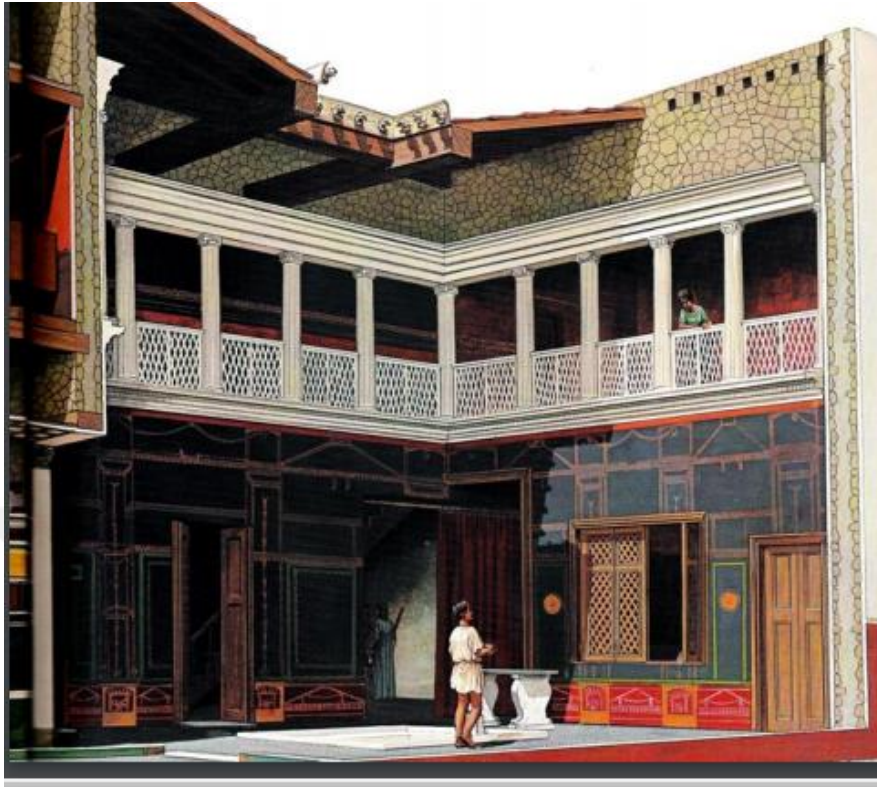

(a)

(b)

LEVHA 7

(a)

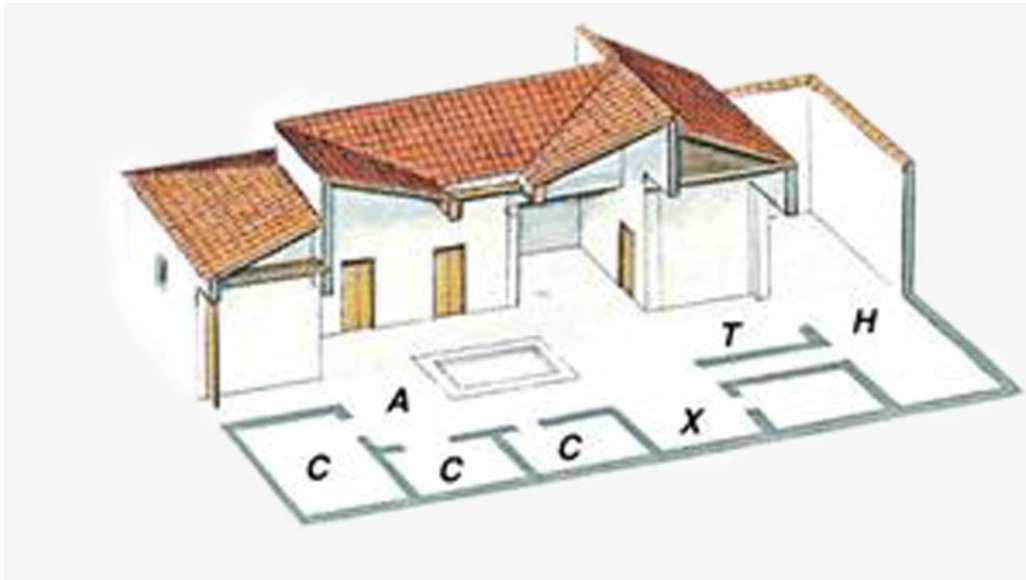

(b)

LEVHA 8

(a)

(b)

LEVHA 9

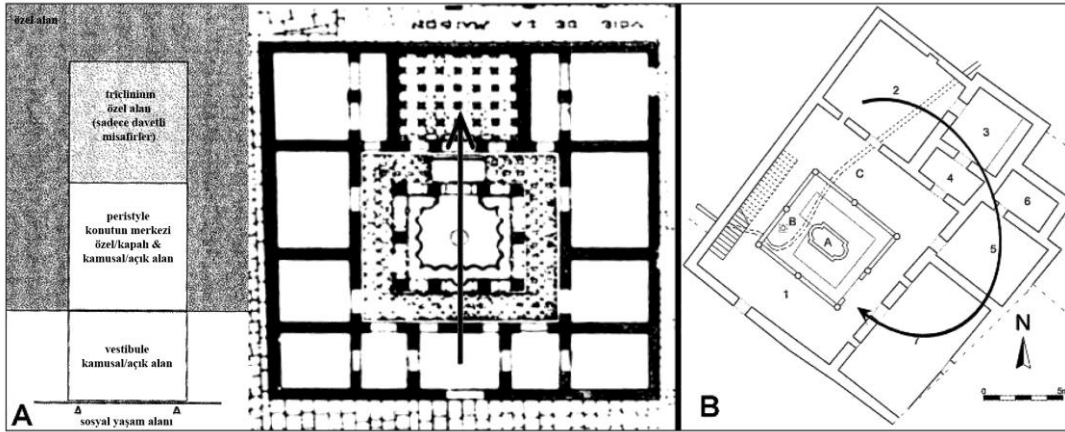

(a)

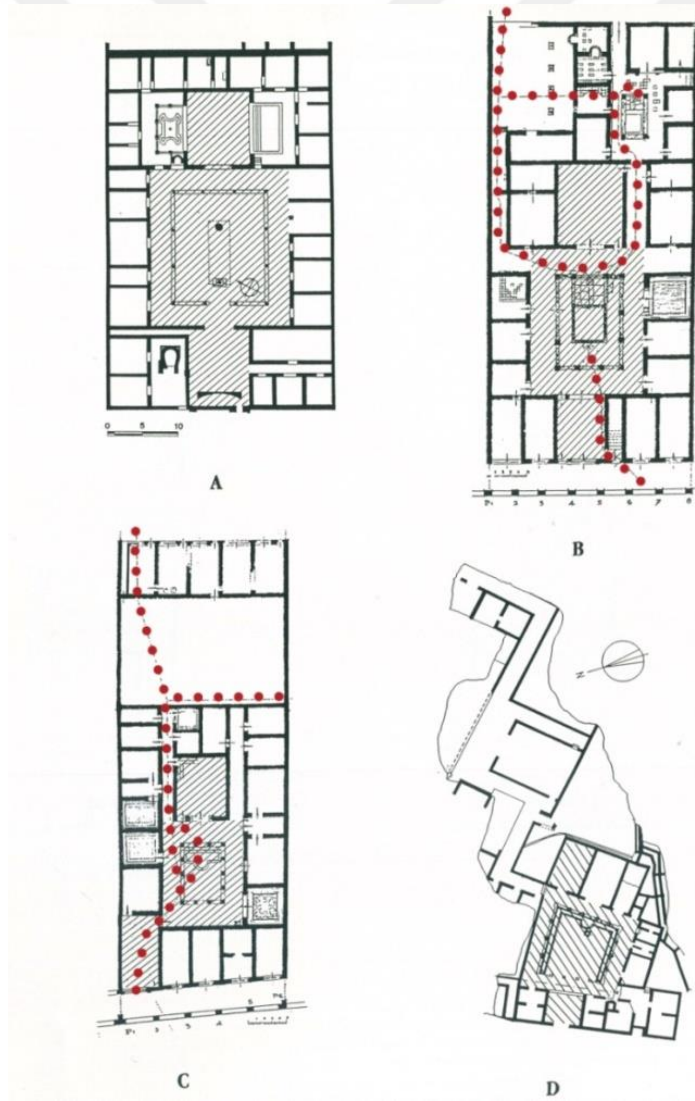

(b)

LEVHA 10

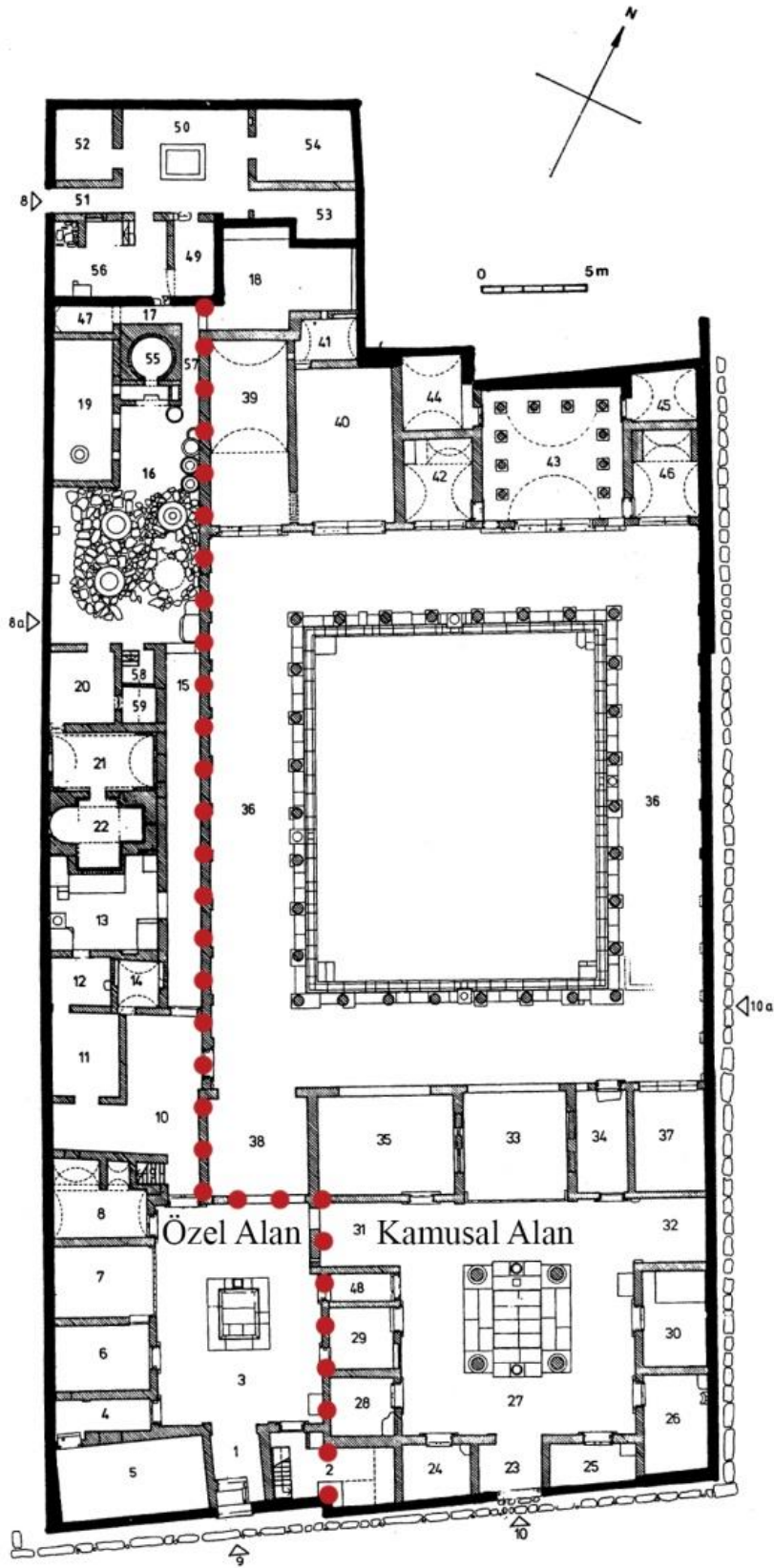

(a)

(b)

LEVHA 11

LEVHA 12

(a)

(b)

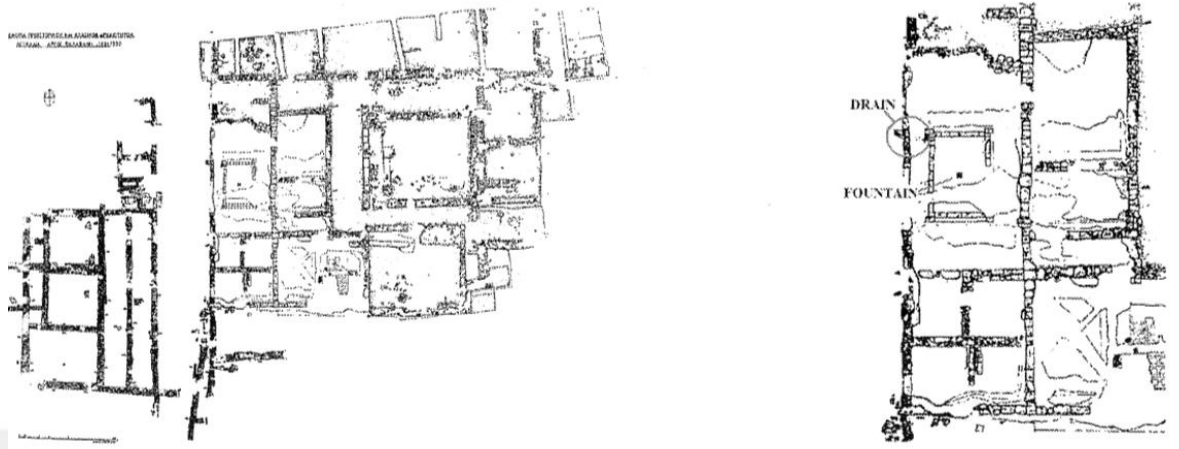
LEVHA 13

<p style="text-align: center;">Stil I</p> <p style="text-align: center;">Pompeii, Bölge VI, insula:9 no:5, yatak odası</p>	<p style="text-align: center;">Stil II</p> <p style="text-align: center;">Pompeii, Villa of Mysteries</p>
<p style="text-align: center;">Stil III</p> <p style="text-align: center;">Pompeii, Lucius Ceisus Secundus Evi, yemek odası</p>	<p style="text-align: center;">Stil IV</p> <p style="text-align: center;">Pompeii, Octavius Quartio Evi</p>

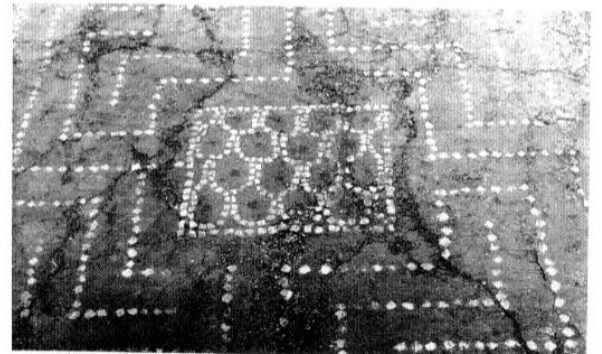
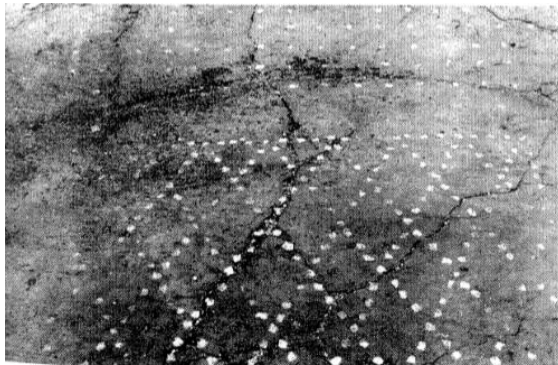
LEVHA 14

LEVHA 15

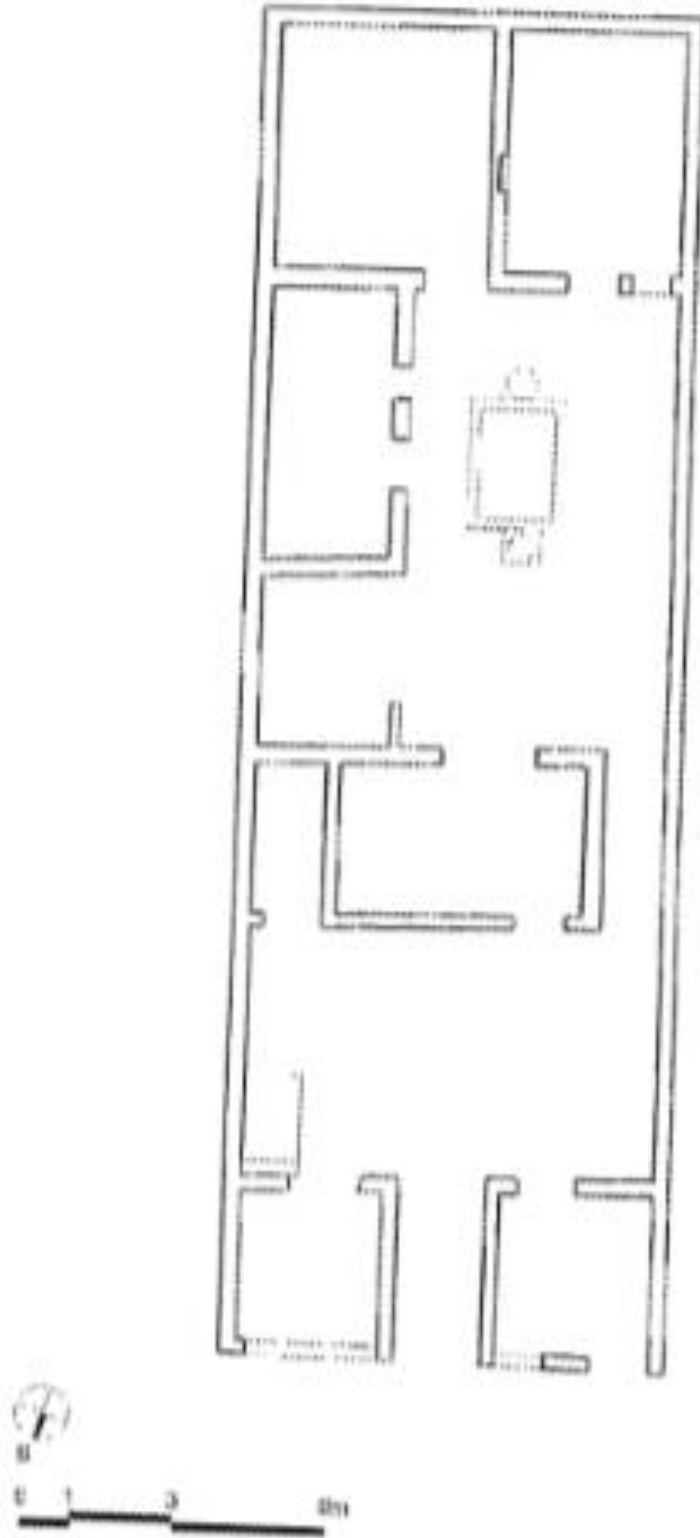

(a)

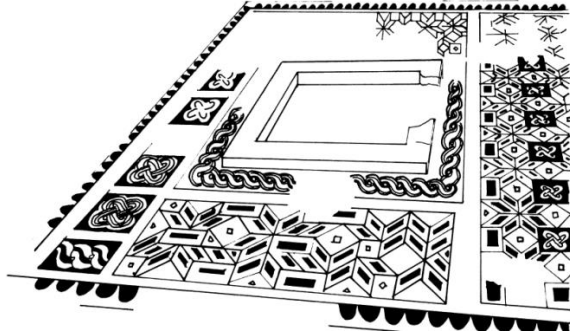

(b)

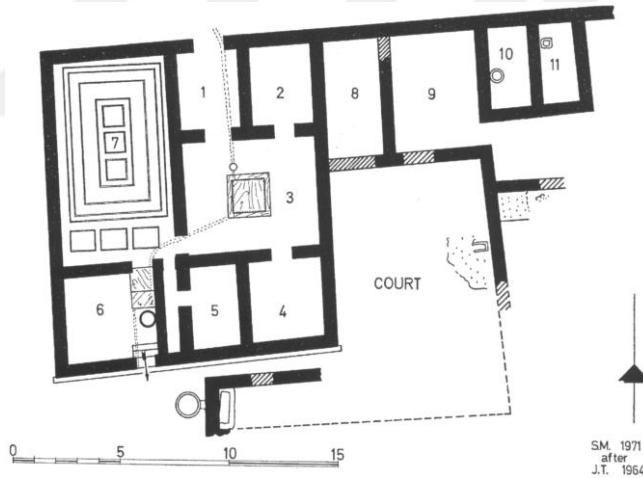
LEVHA 16

LEVHA 17

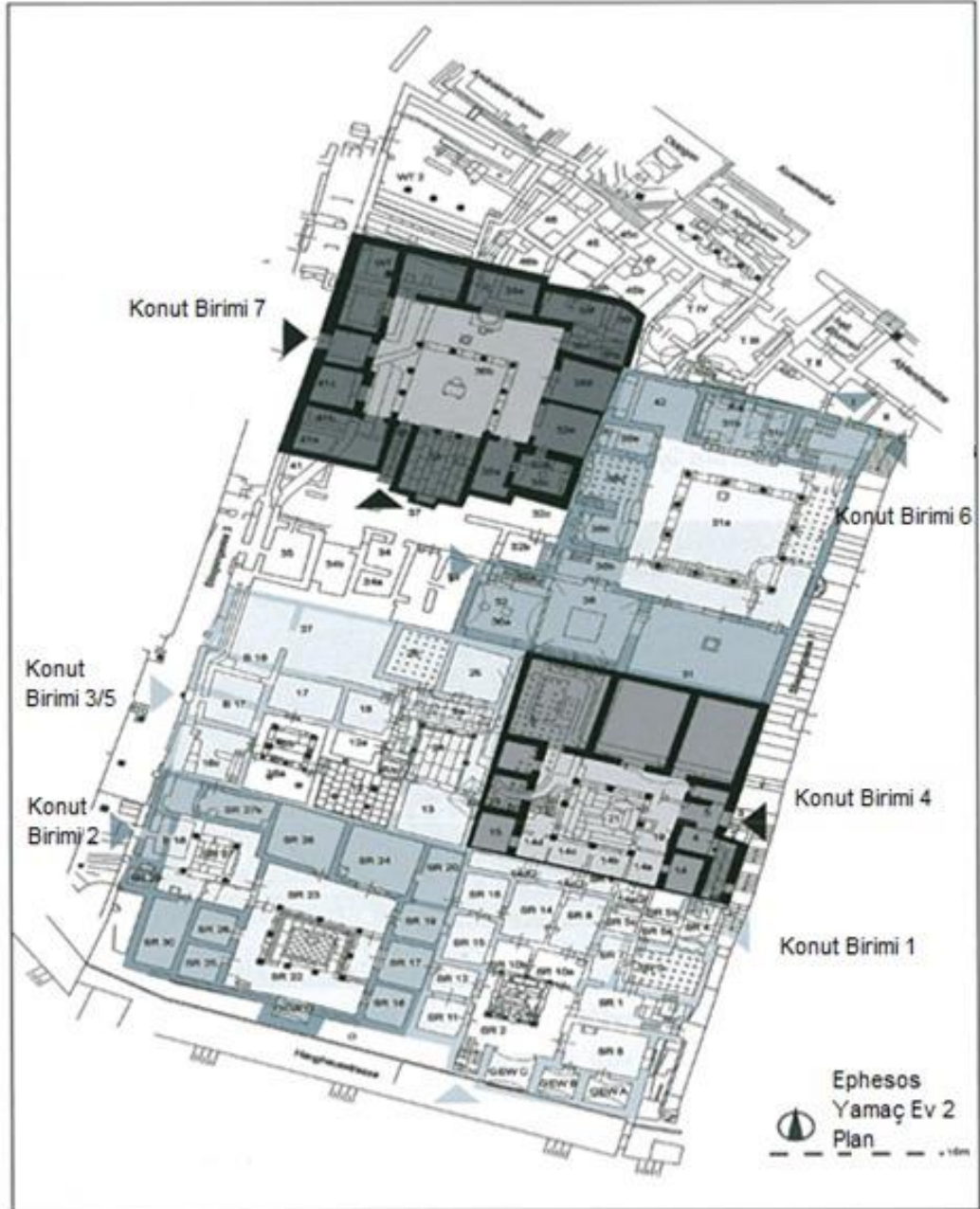

(a)

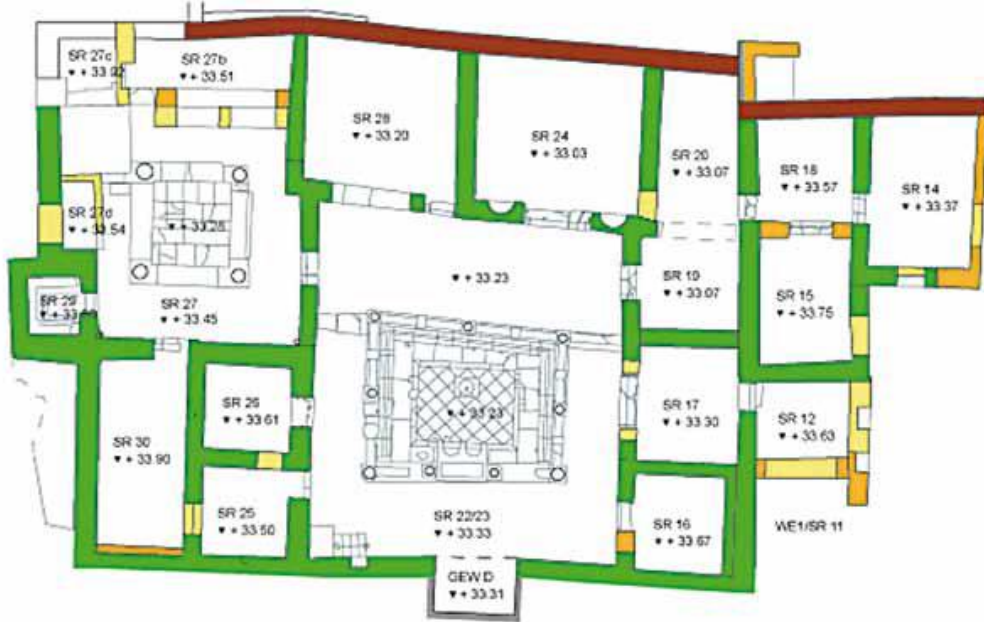

(b)

LEVHA 18

LEVHA 19

(a)

(b)

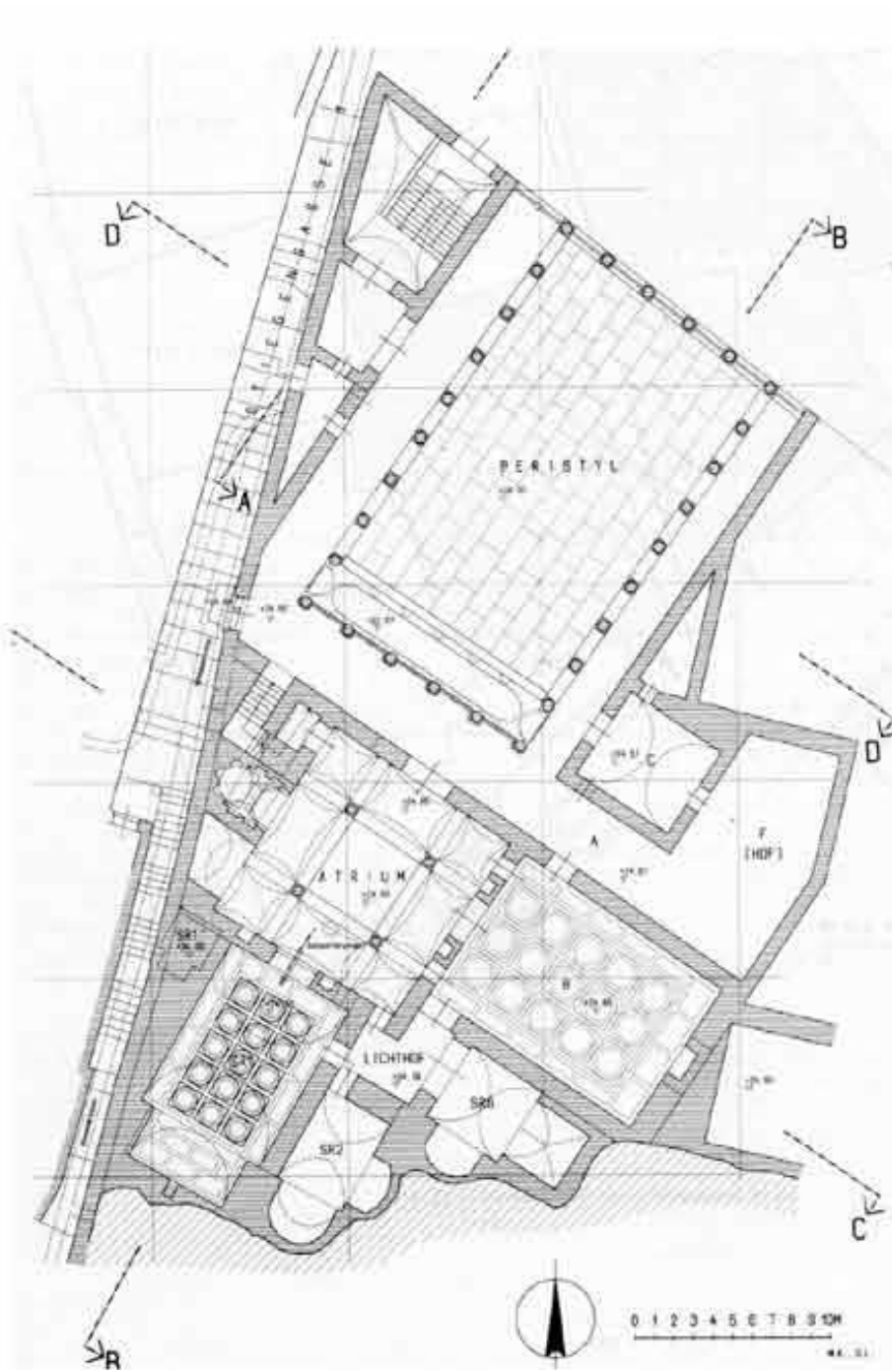
LEVHA 20

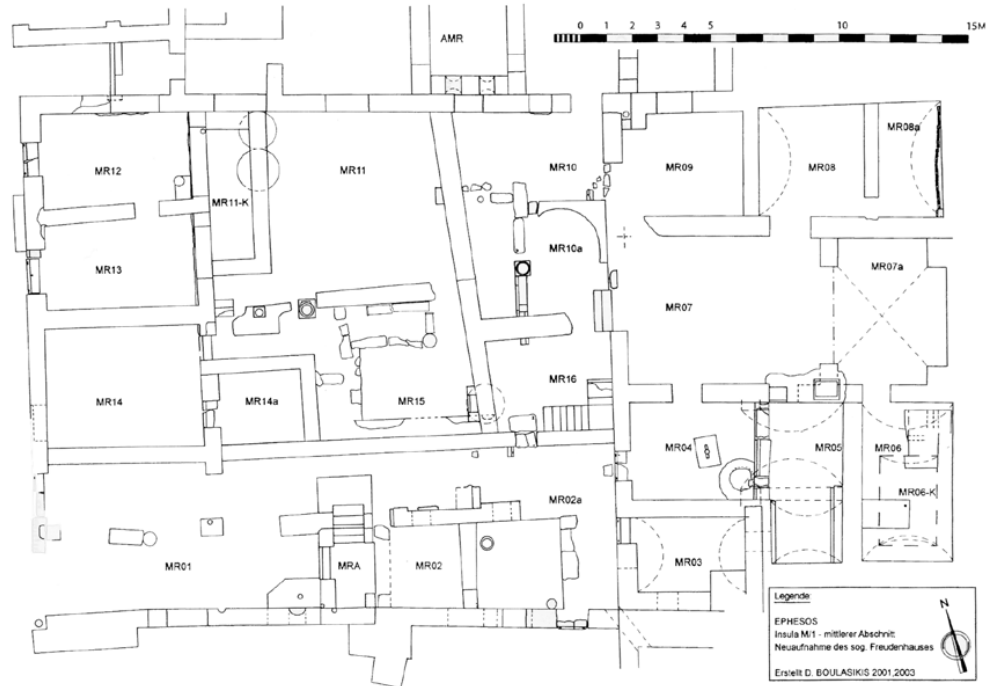
LEVHA 21

LEVHA 22

LEVHA 23

LEVHA 24

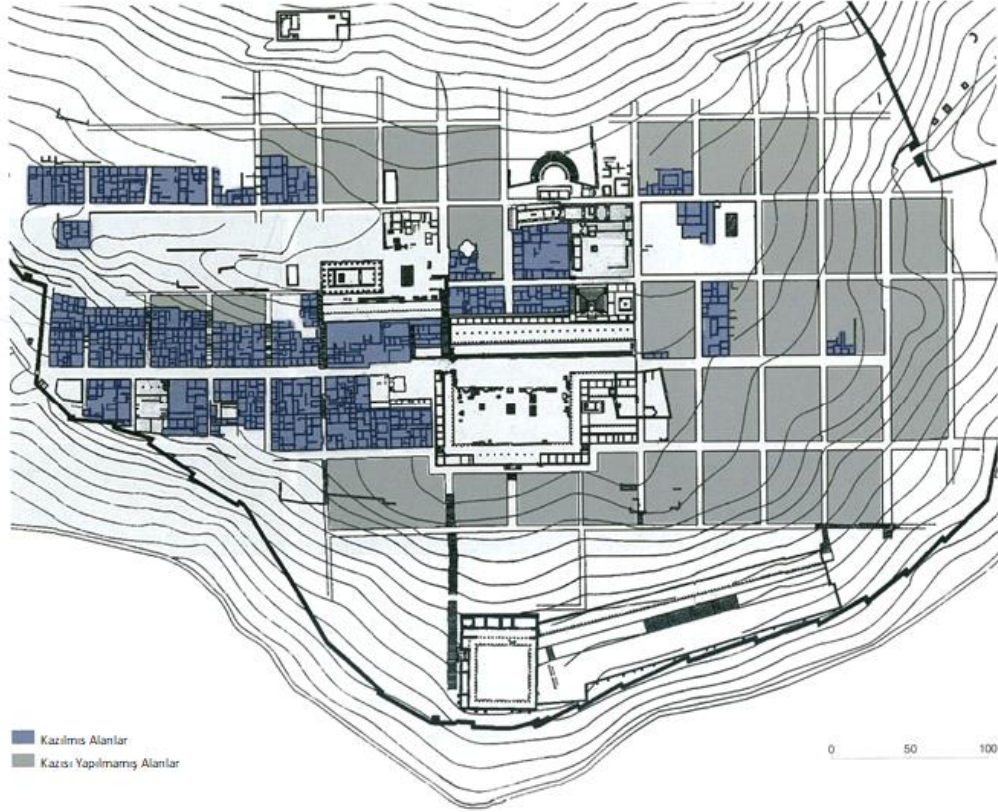

(a)

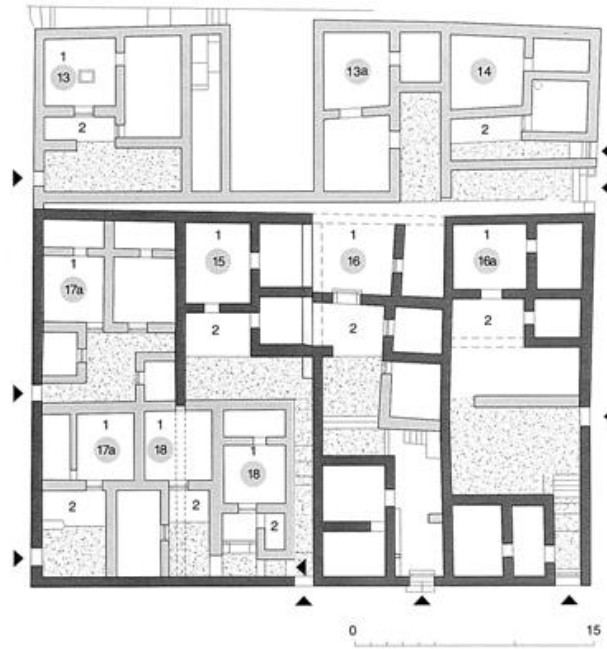

(b)

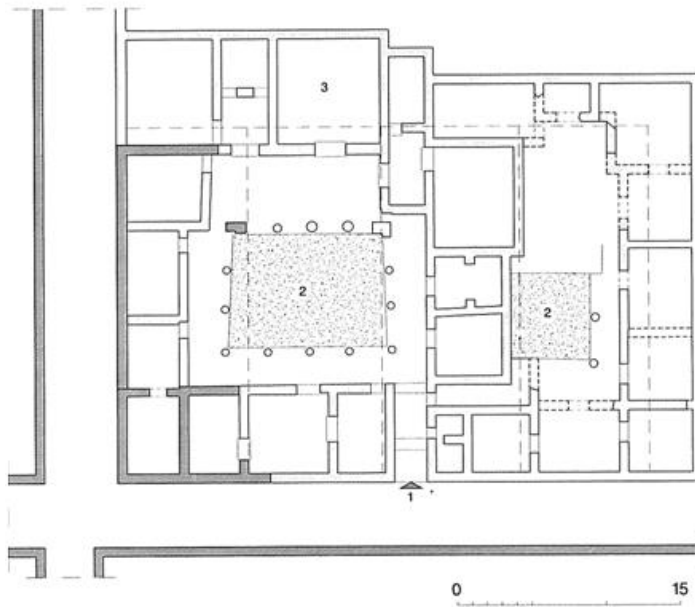
LEVHA 25

LEVHA 26

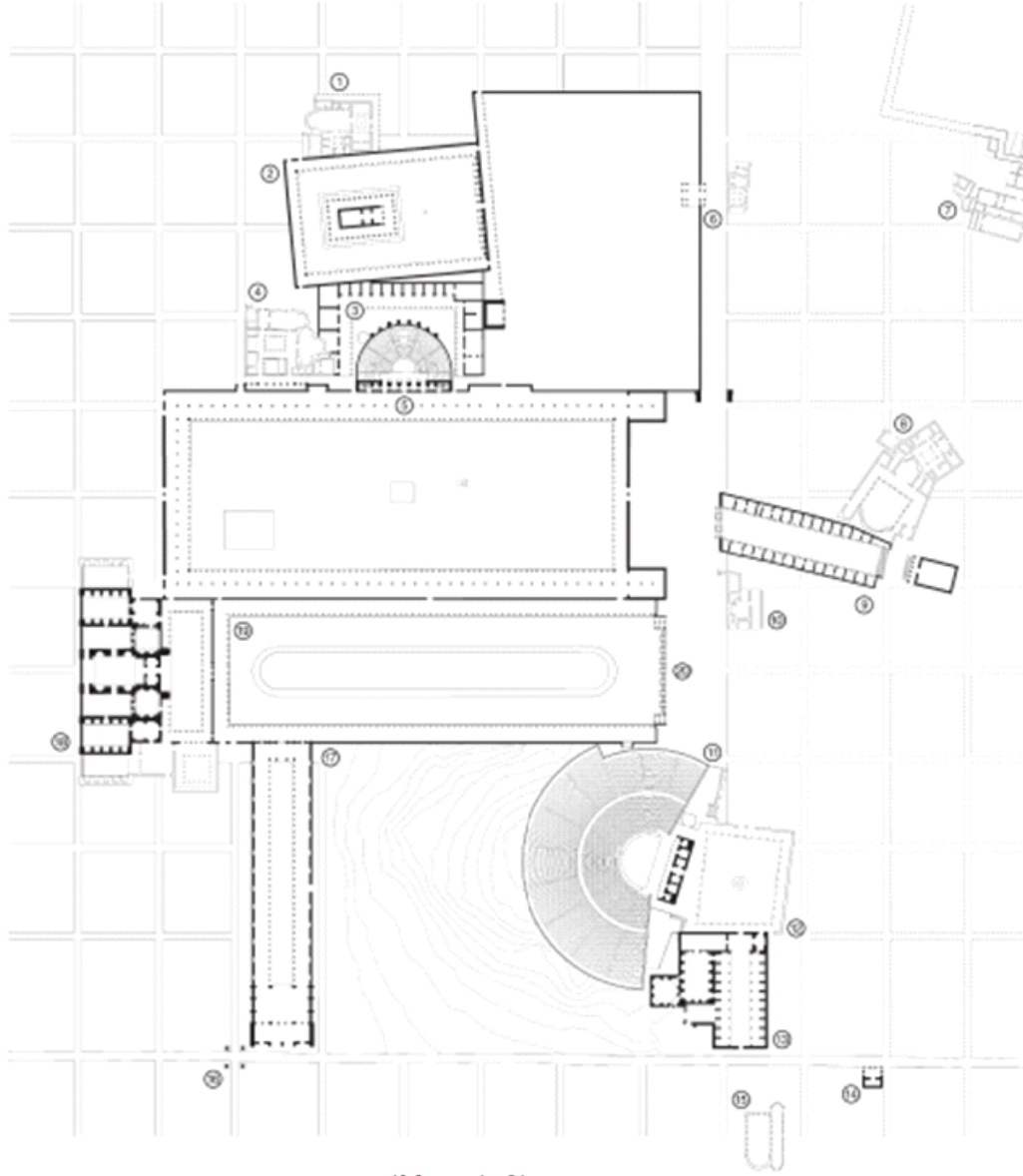

(a)

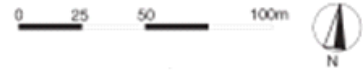
(b)

LEVHA 27

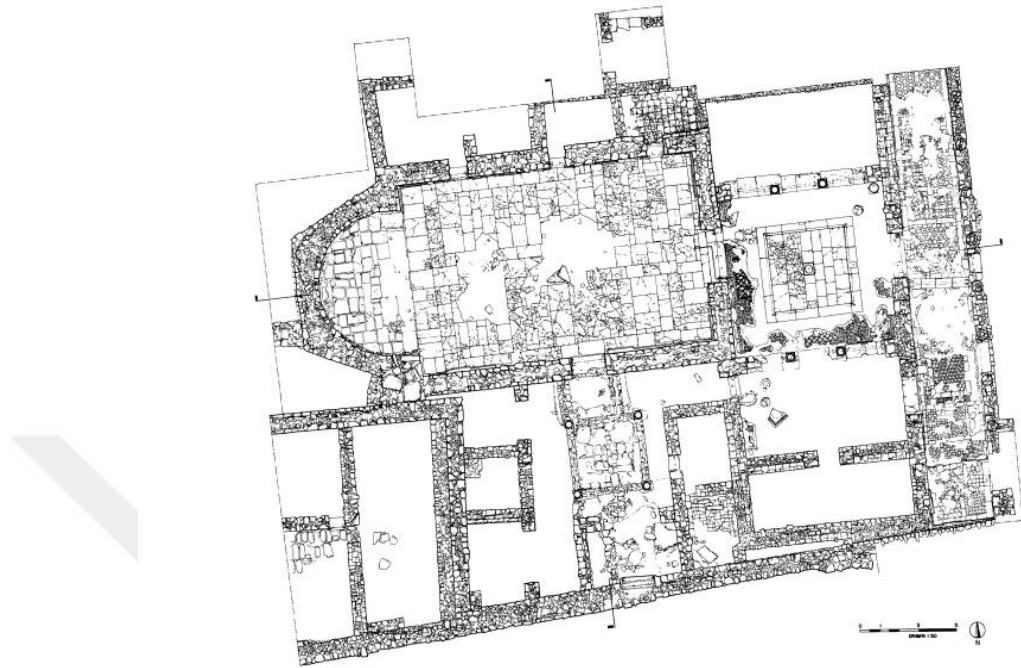

1. Kuzey Temenos Evi
2. Aphrodite Tapınağı
3. Heykel Atölyeleri
4. Triconch Evi
5. Bouleuterion ve Kuzey Agora
6. Tetrapylon
7. Su Kanalı Evi
8. Atrium Evi
9. Sebasteion

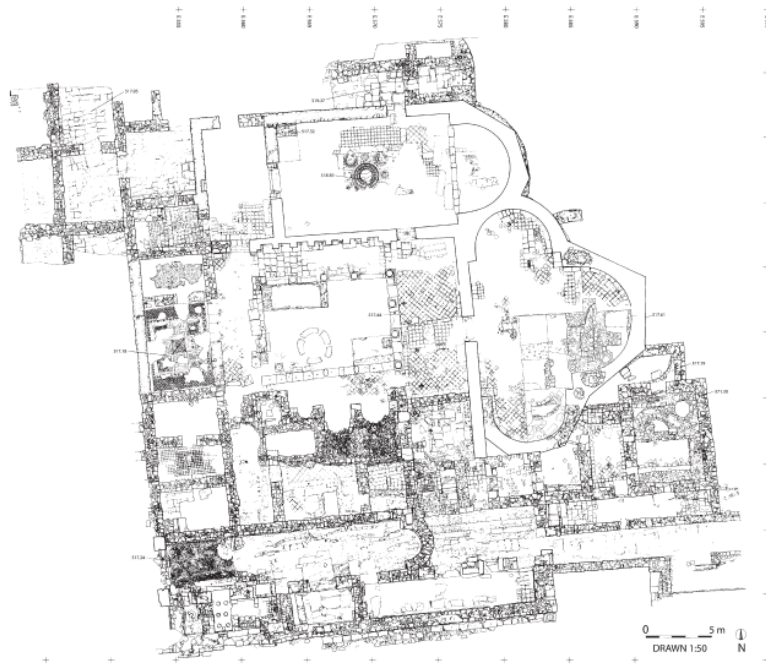
10. Cryptoporticus Evi
11. Tiyatro
12. Tetrastoon
13. Tiyatro Hamamı
14. Gaudin Çeşmesi
15. Gaudin Gymnasiumu
16. Tetraklionion
17. Bazilika
18. Hadrianus Hamamları
19. Güney Agora

LEVHA 28

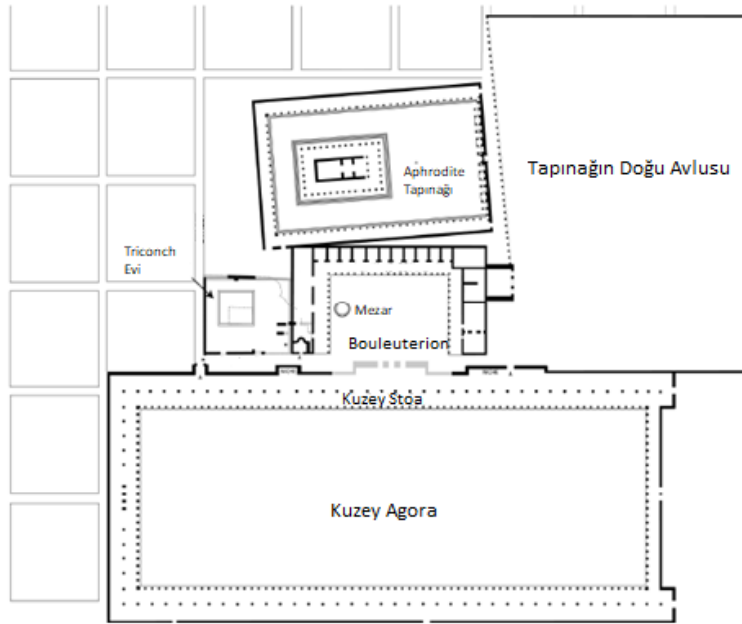

(a)

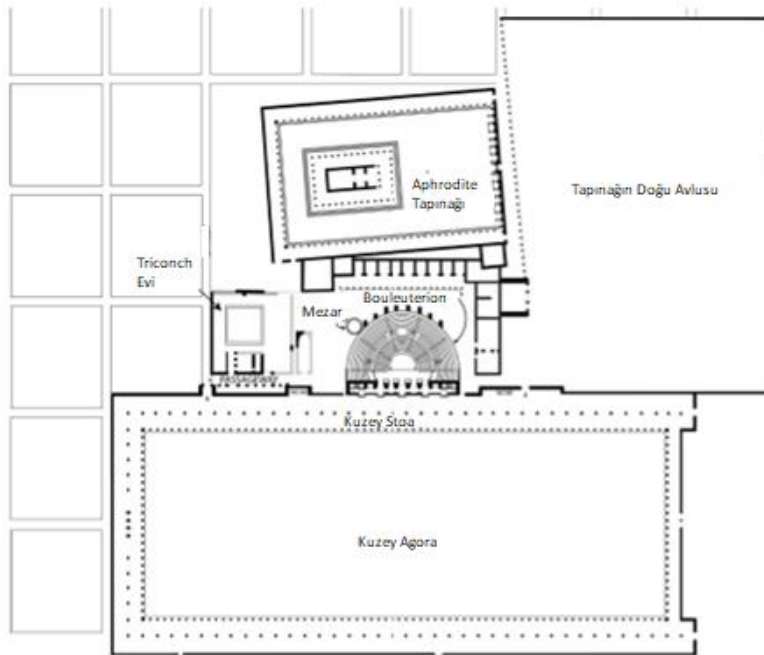

(b)

LEVHA 29

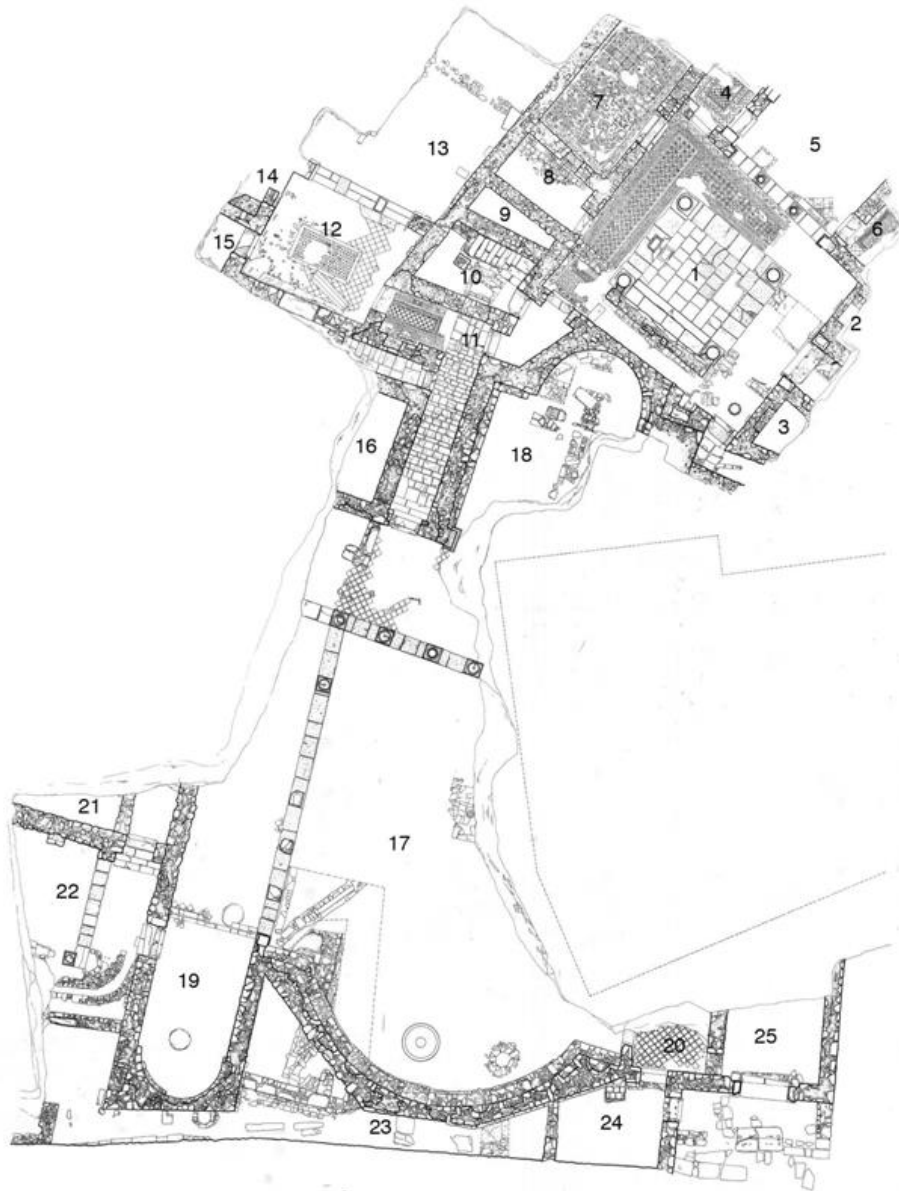

(a)

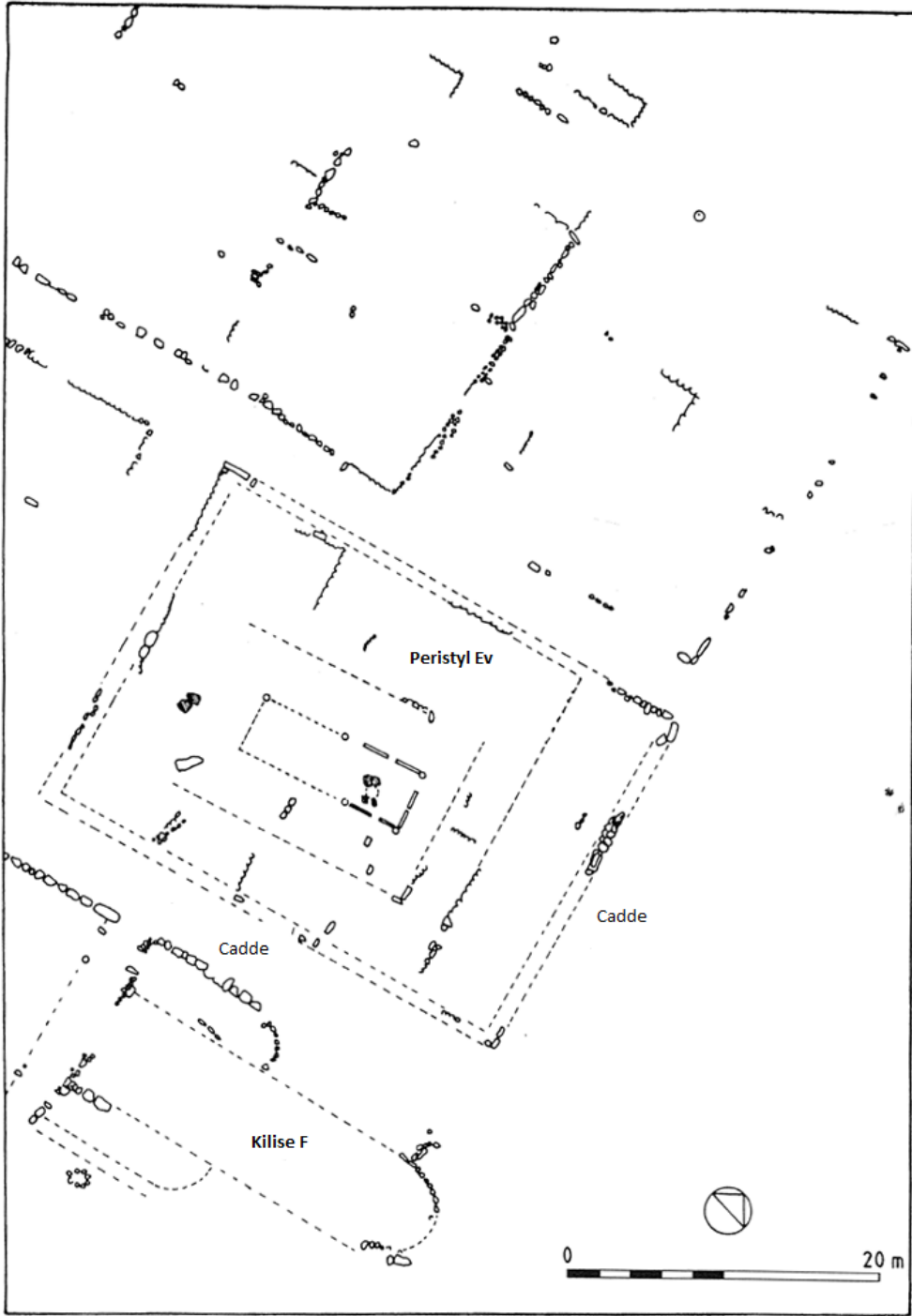
(b)

LEVHA 30

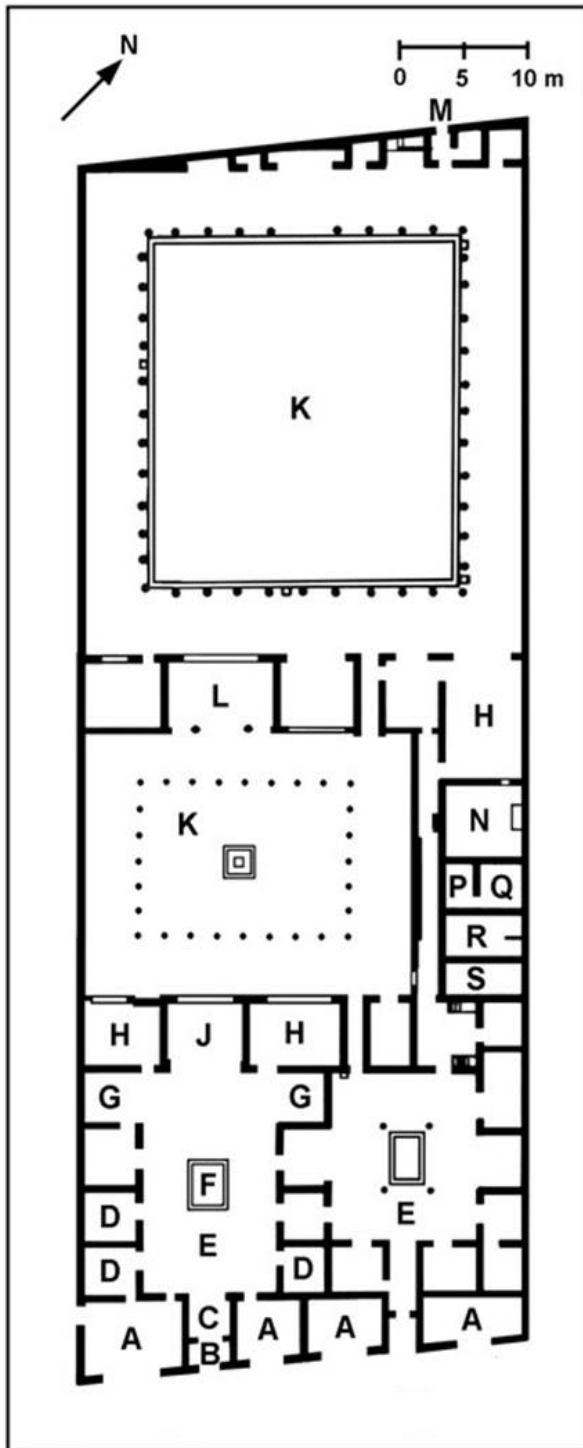

APHRODISIAS

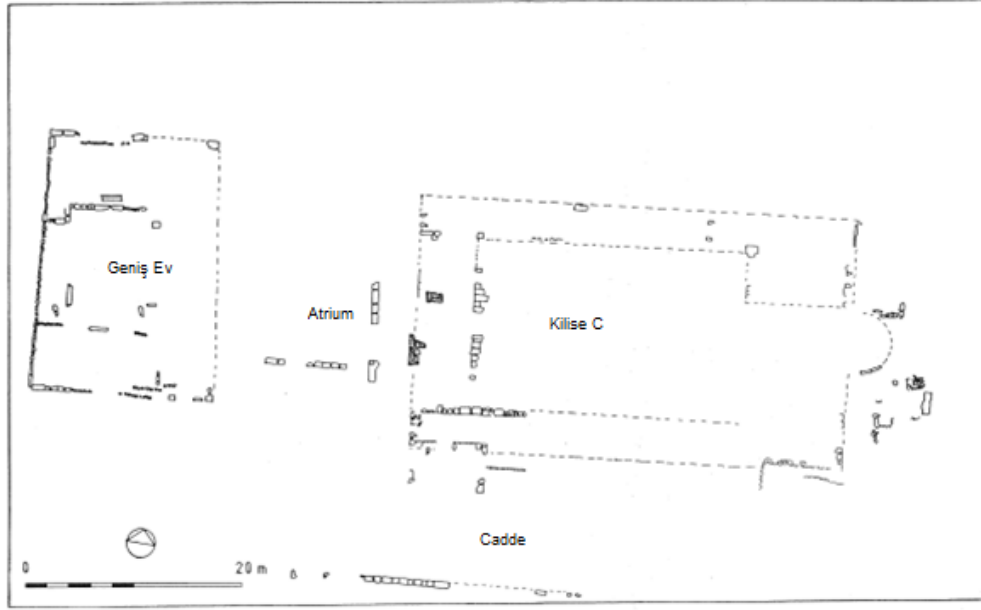
LEVHA 32

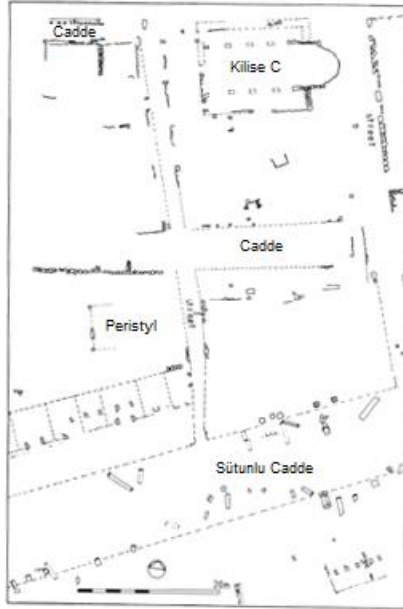
LEVHA 33

LEVHA 34

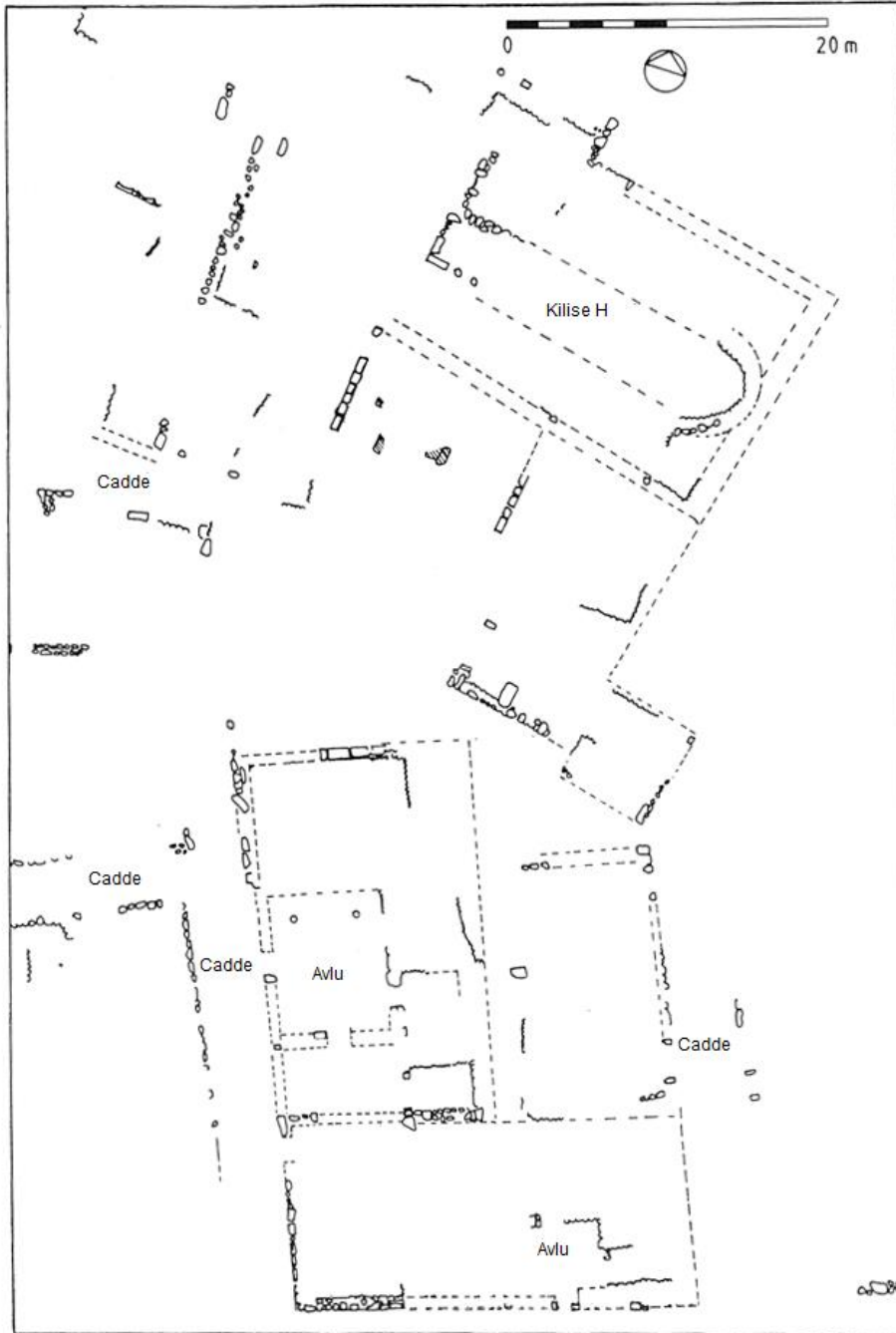

(a)

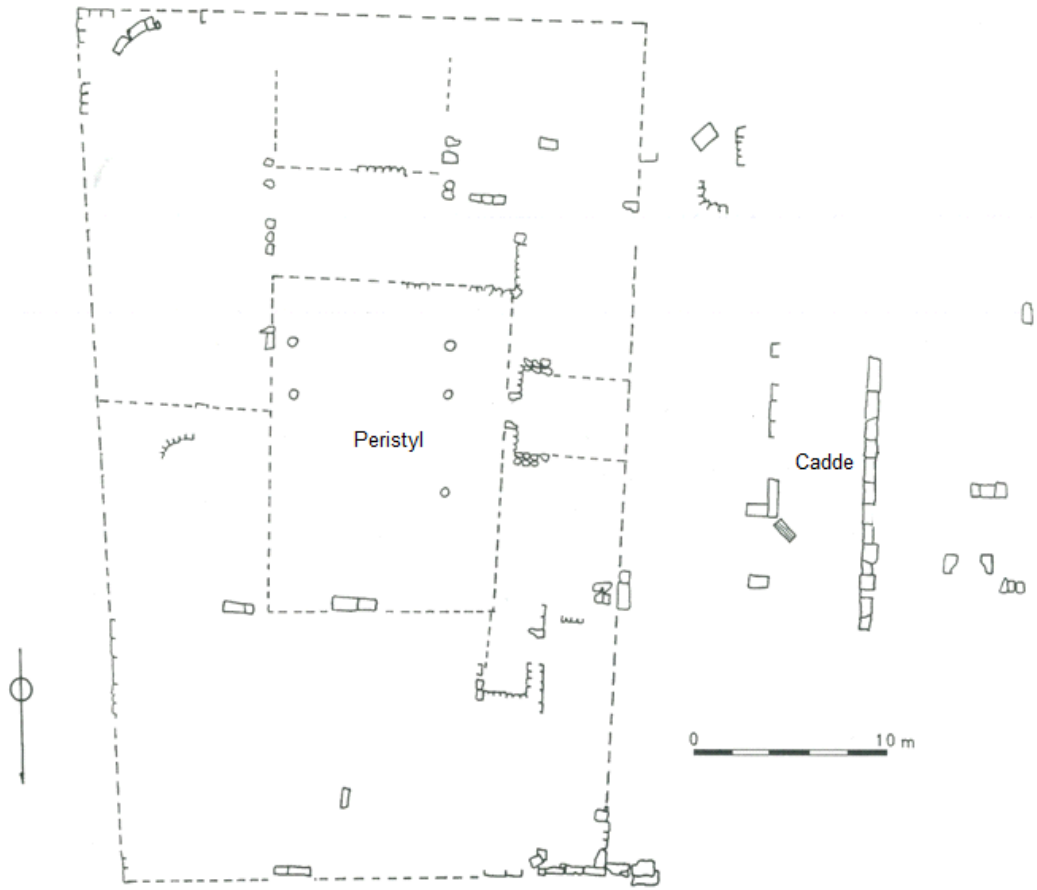

(b)

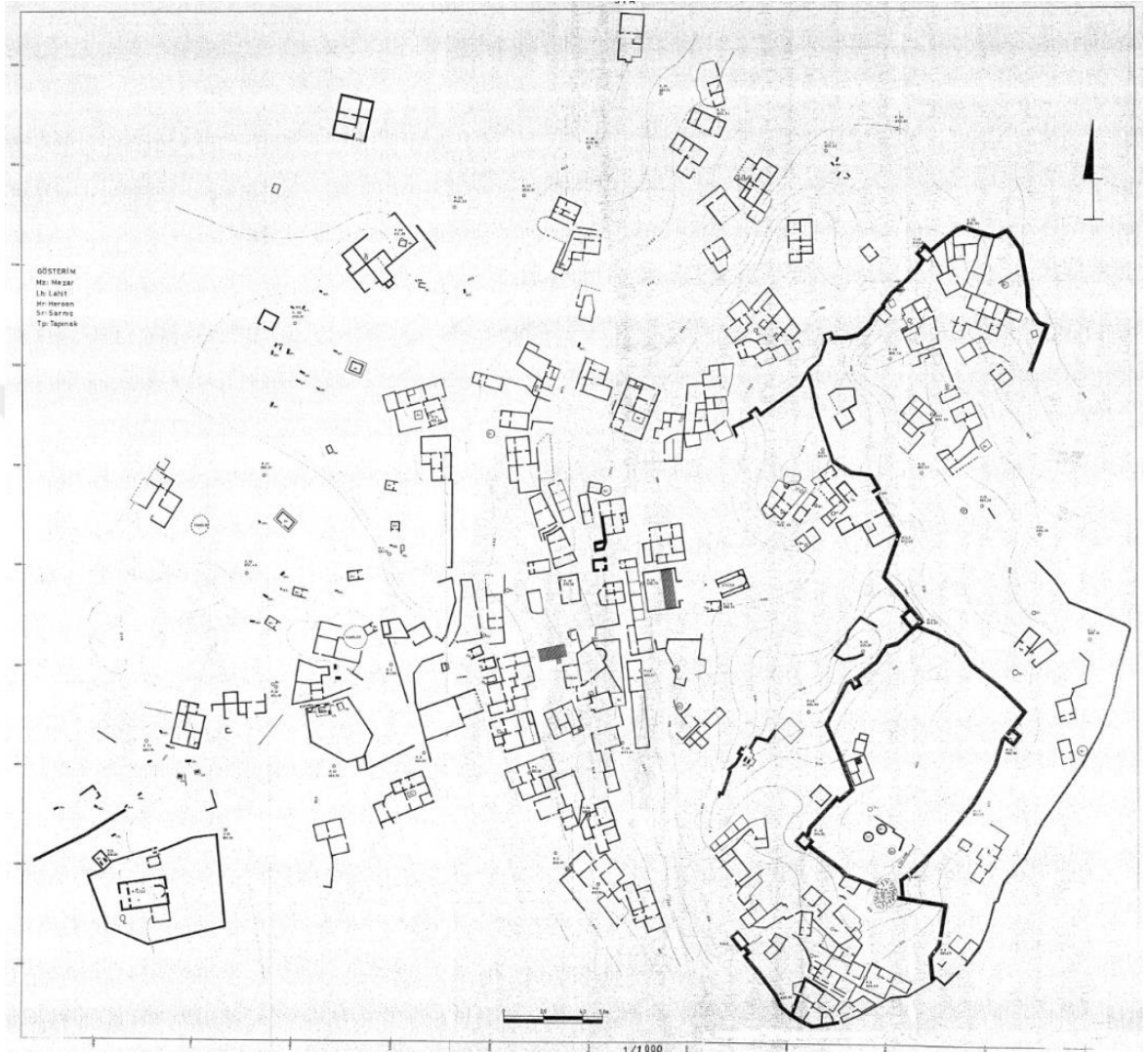
LEVHA 35

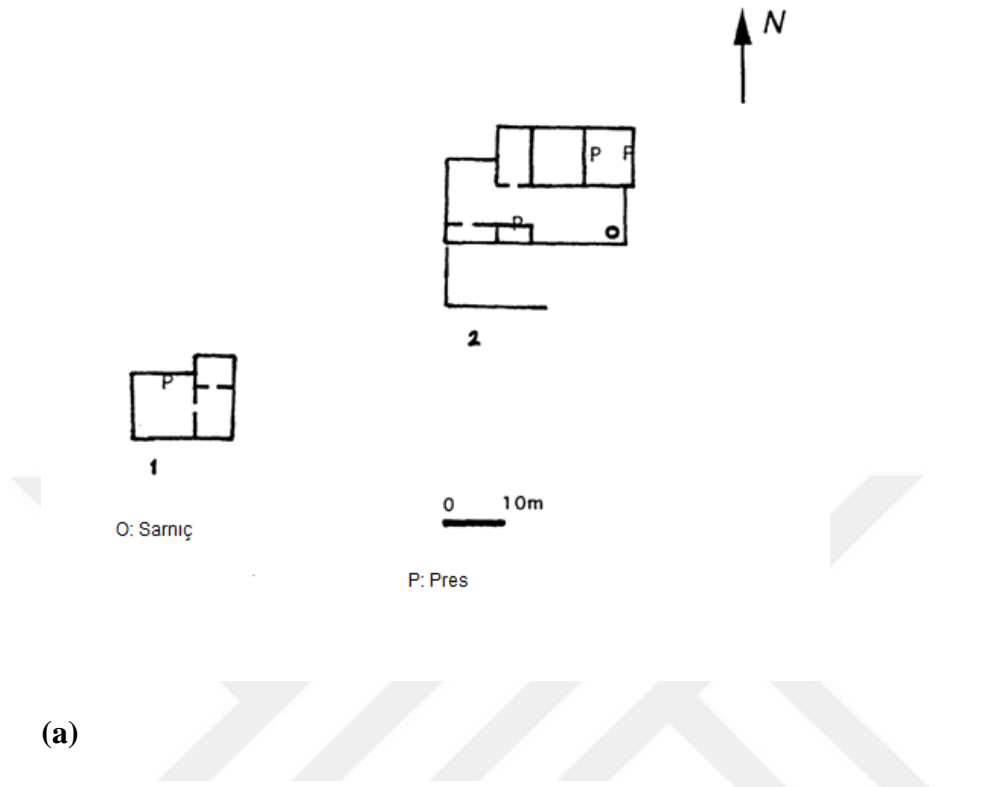
LEVHA 36

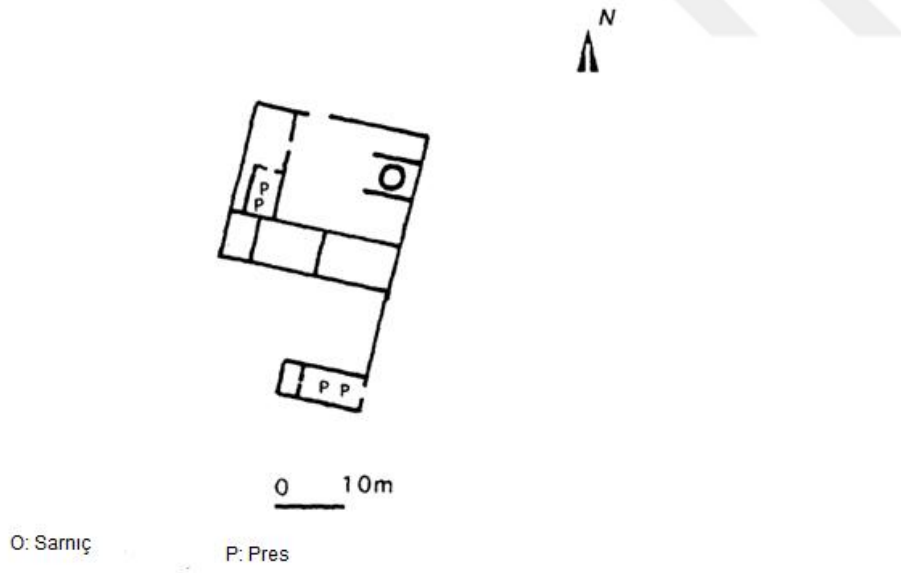
LEVHA 37

LEVHA 38

(a)

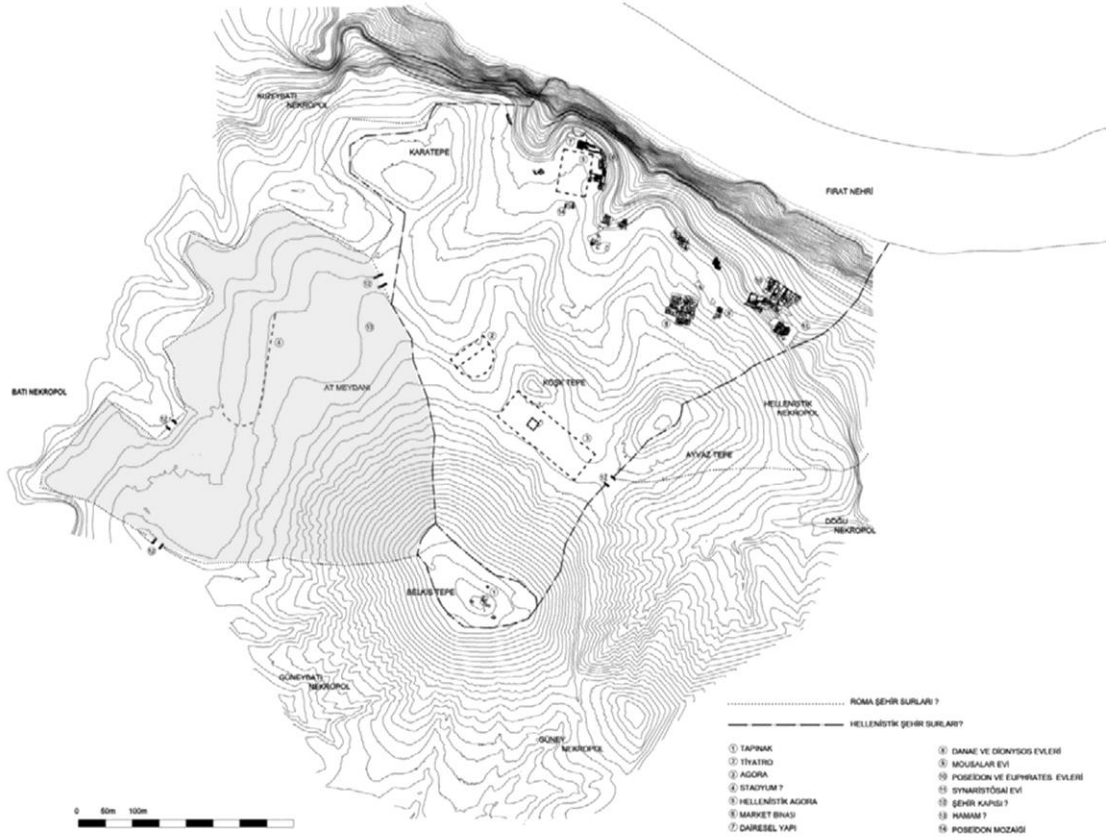

(b)

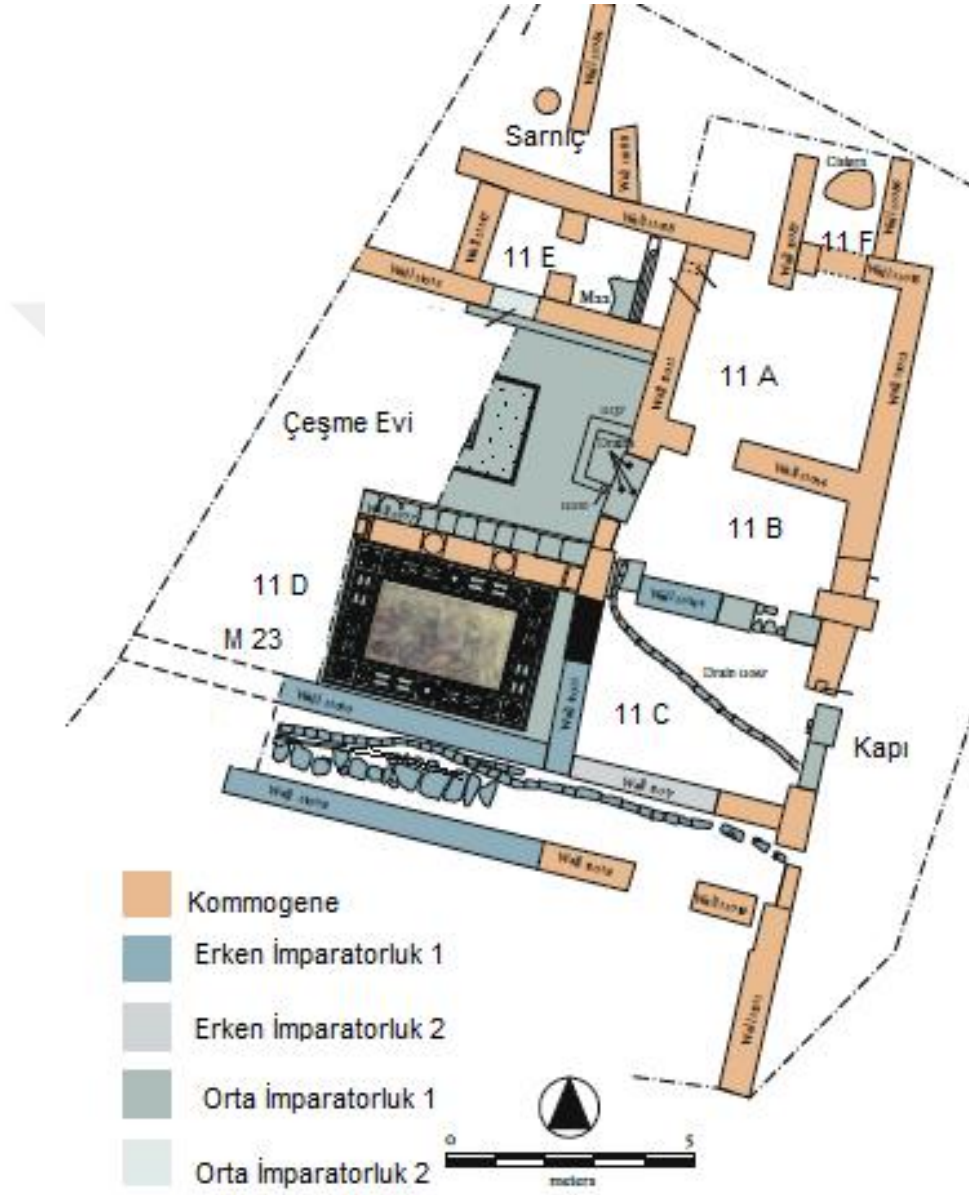
LEVHA 39

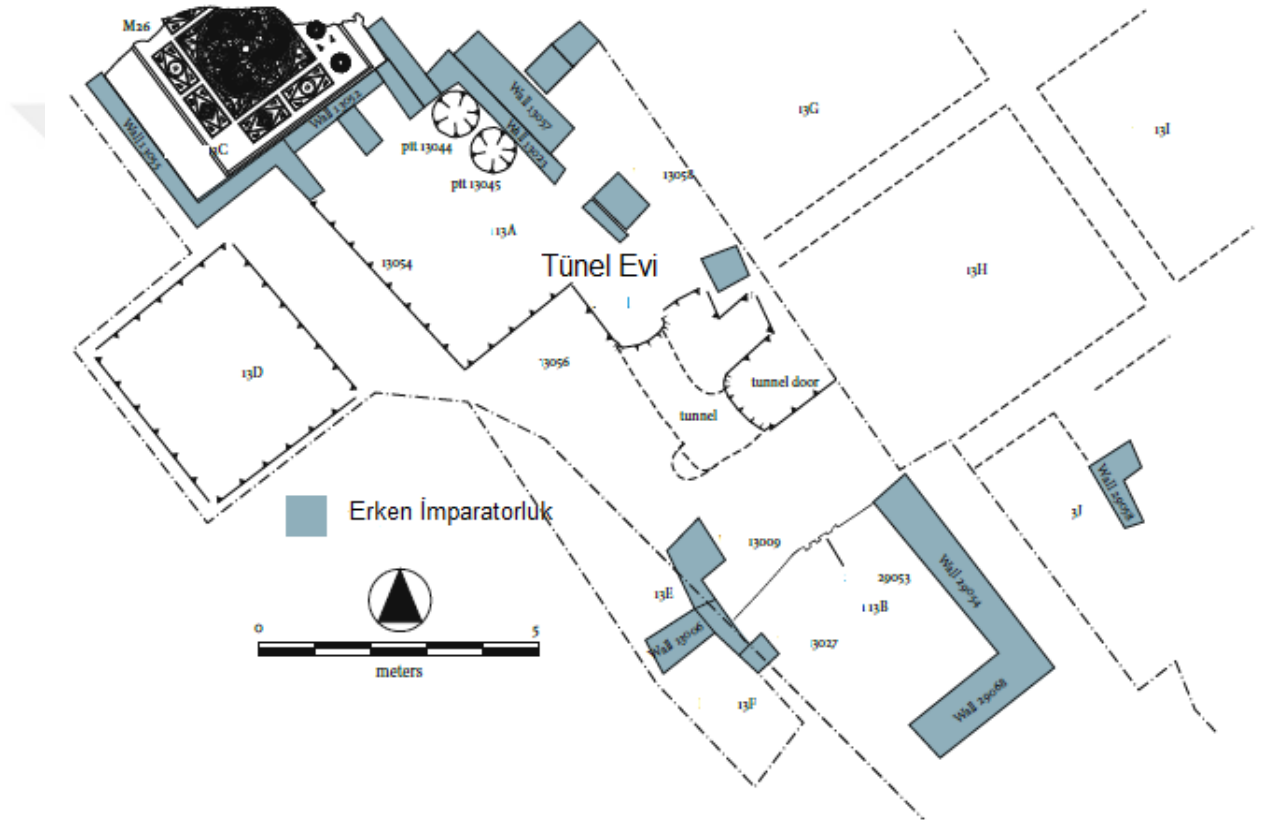
LEVHA 40

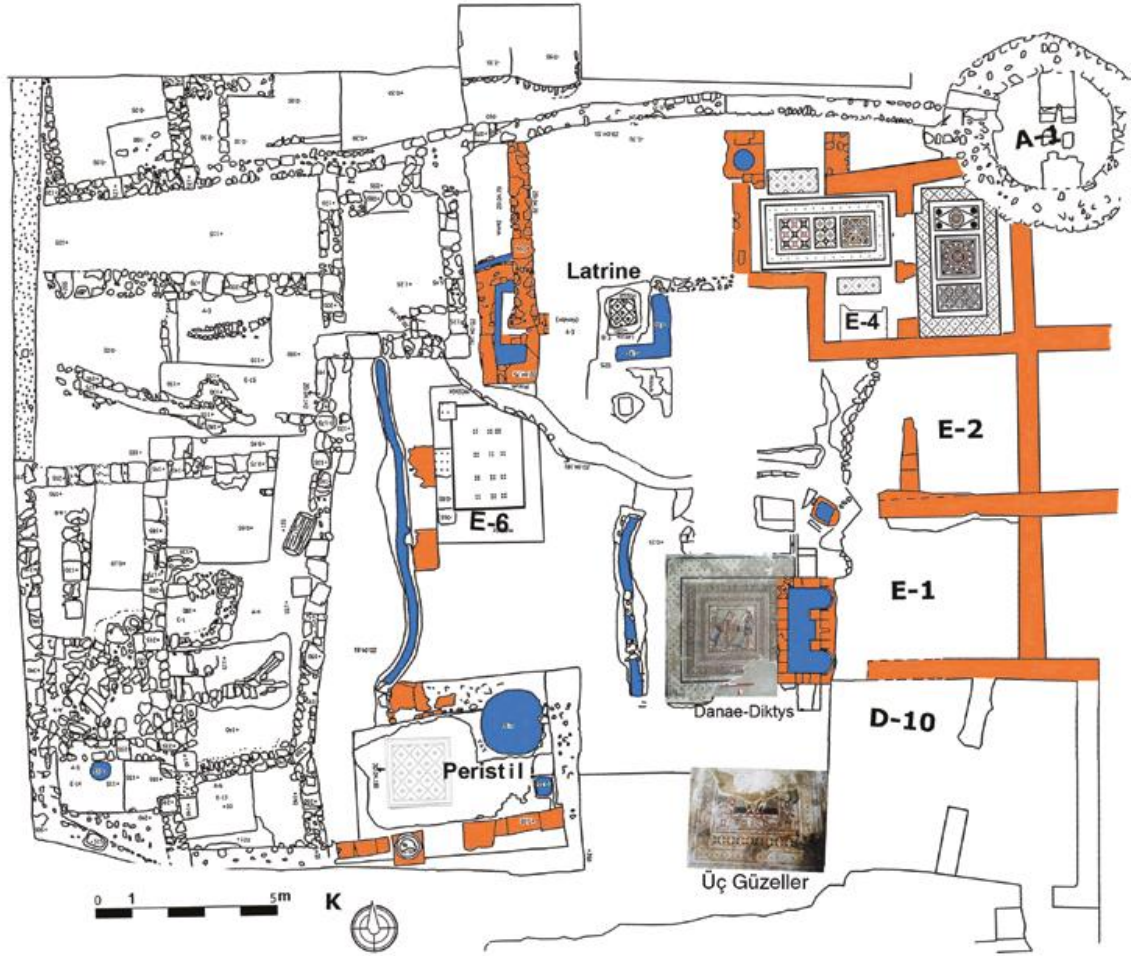
LEVHA 42

LEVHA 43

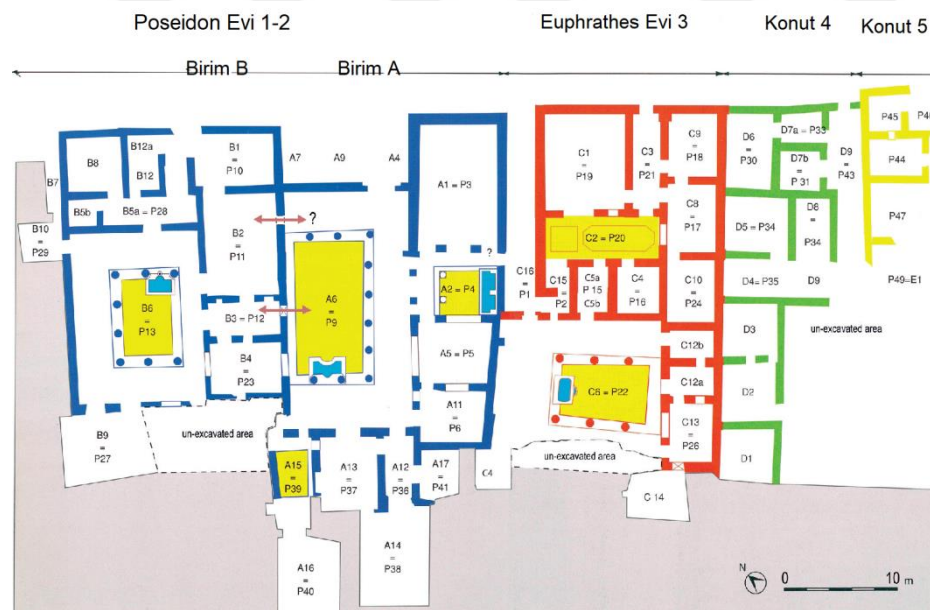
LEVHA 44

LEVHA 45

(a)

(b)

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 26.09/2019

Tez Başlığı : Roma Dönemi Konut Mimarisinde Avlu Kullanımı ve Kültürel Kimlik İlişkisi: Ephesos, Priene, Aphrodisias, Kremna, Sia, Zeugma Örnekleri Işığında

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 92 sayfalık kısmına ilişkin, 26./09./2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 0... 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Nadire Aslan
Öğrenci No: N14221808
Anabilim Dalı: Arkeoloji
Programı: Tezli Yüksek Lisans

26/09/2019

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Dr. Öğr. Üyesi Nazlı Gınordalı

(Unvan, Ad Soyad, İmza)

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 26 09 2019
Tarih: .../.../.....

Tez Başlığı / Konusu: Roma Dönemi Konut Mimarisinde Avlu Kullanımı ve Kültürel Kimlik İlişkisi: Ephesos, Priene, Aphrodisias, Kremna, Sia, Zeugma Örnekleri Işığında

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Nadire Aslan
Öğrenci No: N14221808
Anabilim Dalı: Arkeoloji
Programı: Tezli Yüksek Lisans
Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

26/09/2019

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Dr. Öğr. Üyesi Nazlı Arıncıoğlu

(Unvan, Ad Soyad, İmza)

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr